

BİLİM ve SANAT

62

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

ŞUBAT

1986

(KDV Dahil)

300TL

TÜSTAV

SÜLEYMAN DEMİREL

“İşkence İnsanlık ayıbidir;
siyasi sorumluluğu vardır.”

YARIN
GENÇLERİ İ DERE

S.Aren, Y.Kepenek, O.Oyan,
S.Sönmez, T.Tayanç, G.Tüzün

BİLİM ADamlARI EKONOMİYİ TARTIŞIYOR

Abdullah Baştürk
SENDİKAL HAKLAR...

SANAT REHBERİ

aylık
ekin
yazın
dersgi

SANAT REHBERİ

aylık
ekin
yazın
dersgi

SANAT REHBERİ

aylık
ekin
yazın
dersgi

KAPKARA dünyamızın
BEMBEYAZ dergisi
düşünmeyi gülmeyi
bilenler için...
YENİ BİR DERGİ

ABONE KOŞULLARI :

Abone olmak için; okur-yazar olmak, 18 yaşından büyük olmak, ortadirek veya muadili olmak, işçi, memur, öğrenci, entelektüel olmak, üç-beş dil bilmek (dört-beş dil bilmek tercih nedenidir), erkek ve/veya bayan olmak (fiziki düzgünlük tercih edilir), evli-bekar olmak gibi koşullar gerekmek. Yalnızca okuyucu olmak ve tabii ki, KARAKARE'nin 205222 no'lu Posta Çeki Hesabına bir yıl için 2000 TL yatırmak yeterlidir. Tabii ki, PTT'nin kazip da kapatmadığı çukurlara düşmeden bir PTT şubesine ulaşabilirsiniz...

ARJİST

ARJİST

ARJİST

AYLIK PLASTİK SANATLAR DERGİSİ

YENİ BİR YAKLAŞIM YENİ BİR KADRO ANLAYIŞI YENİ BİR DERGİ

- Resim, Heykel, Grafik, Seramik, Mimarî ve Fotoğraf konularında,
- İstanbul, Ankara, İzmir ve diğer illerden her ay yeni açılan sergiler ve değerlendirme meleri
- Röportajlar,
- Değerlendirme yazıları
- Her ay bir sanatçı dosyası,
- Karton kapak, Avrupa kuşe 32 sayfa
- 4 renkli ofset baskı
- Yıllık (10 sayı) Abone Ücreti : 5.500.-

Abone için Artist Dergisi
Posta Çeki No: 196681'e
paranızı yatırın,
derginiz adresinize gelsin.

P.K. 131 06692 Kavaklıdere
ANKARA

BARIŞ YILINDA YENİ BİR ATILIMLA

Yıllık Abone Bedeli:

2.000 TL

Posta Çeki Hesabı:

Sanat Rehberi 179752

Not: Herhangi bir PTT Şubesinden
Posta Çekini yatırmamanız yeterlidir.
Ayrıca bize yazmanız gerekmek.

MASANIN ÜSTÜ

DÜNYA BARIŞ YILI, MAHMUT DİKERDEM 70 YAŞINDA
TIKANAN SİSTEM, NETLEŞEN DEMOKRASI

Süleyman Demirel:

"EKONOMİ, DEMOKRASİNİN ÖNSARTI OLAMAZ"

NIŞAN, MADALYA ve KEP

Abdullah Baştürk:

"YERYÜZÜNDE TÜM SENDİKALAR BARIŞTAN YANADIR"

Sadun Aren, Yakup Kepenek, Oğuz Oyan, Sinan Sönmez, Tunç Tayanç, Gürel Tüzün
BİLİM ADAMLARI EKONOMİYİ TARTIŞIYOR

"GÖZETİM CEZASI" ve ANAYASA'YA AYKIRILIK

Bibi Anderson: BARIŞ İÇİN UĞRAŞ VERMEK, BİR YAŞAM BİÇİMİDİR

CUMHURİYET - DEMOKRASI

"HUKUKSUZ DEM 'ÖKRASI'"

HEKİMLİK: NEREDEN, NEREYE?

TMMOB SEMPOZYUMU - MEMURLARIN EKONOMİK SORUNLARI

KOCASI KİM, YEDİ KÜPELİ GELİNİN?

YABANCILAŞAN İNSAN, PİYANGO ve DEVLET

ULUSLARARASI SİLAH TRÖSTLERİNİN TÜRKİYE HAREKATI

SİLAHLANMA RÜZGARLARI, "ÜÇÜNCÜ DÜNYA"YA DOĞRU

YASAKLARIN BAŞARAMADIĞI

TEVFİK FİKRET ve GENÇLİK

SANATÇININ YANSIZ YANDAŞLIĞI

SES DALGALARI İLE KIRILAN BÖBREK TAŞLARI

HALK MUZİĞİ ve ULUSAL KÜLTÜR

EKİN - BİLAR A.Ş. ŞUBAT/1986 PROGRAMI

CEZAYİR SAVAŞINDA DİRENME ÜZERİNE

BİLİM ve SANAT 4

5

Ahmet R. Bilgen 6

Söyleşi: Varlık Özmenek 8

Aziz Nesin 17

Söyleşi: Varlık Özmenek 18

20

Hüsne Öndül 32

Söyleşi: Osman İlkiz 34

Hasan Esat Işık 36

Erşen Sansal 39

Hasan Caner 40

Musa Özdemir 42

İbrahim Yetkin 45

Ali S. Gitmez 48

Ahmet Abakay 53

Tufan Aydin 54

Şükran Kurdakul 57

Asım Bezirci 58

Afşar Timuçin 59

Kozan Kaya 60

Bülent Alaner 62

Çev: Kerem Kurtgözü 66

Çizgileriyle: Ferruh Doğan, Nezih Danyal, Tan Oral, Hakan Eren, Murat Özmenek

BİLİM ve SANAT

Genel Yayın Yönetmeni:
VARLIK ÖZMENEK
Genel Yayın Danışmanı:
GÜNEY GÖNENÇ
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
İRFAN AYDIN

Sahibi:
BİLSAN
Basın-Yayın Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Adı:
İLHAN ALKAN

Yazışma Adresi: Sümer Sk. 36/1-A Kızılay-ANKARA.
Tel: 30 11 66 o posta Çeki No: 12526-1 o İstanbul Temsilcisi : DİKNA SERDEN o İsviçre Temsilcisi: Gürhan UÇKAN Box 38 045, 10064 Stockholm o F. Almanya Temsilcisi: Duran TAŞTAN Alemannen Str. 1 4040 Neuss o İsviçre Temsilcisi: Hasan DEMİRCAN Postfach 56, 5614 Sarmenstorf o İngiltere Temsilcisi: Mustafa YAŞACAN, 11 Nevill Rd. N.16 Stoke Newington, London. Dizgi: abc Tel: 301166 o Film: DENK Tel: 298430 o Kapak Film: REPROMAT Tel: 34 3350 o Baskı: SANEM Matbaacılık A.Ş. o Dağıtım: ETKİN Tel: 5276011 (İst.) o Abone: Yıllık 2200, Altı Aylık 1200 TL/Avrupa Yıllık 40 DM, ABD (Uçakta) 30 Dolar, Avustralya 35 Avust. Doları.

Dünya Barış Yılı, Mahmut Dikerdem 70 Yaşında

Birleşmiş Milletlerce DÜNYA BARIŞ YILI olarak kabul ve ilan edilen 1986 yılı, halen 12 yöneticisinin tutuklu bulunduğu BARIŞ DAVASI'nda yargılanan Türkiye Barış Derneği'nin Başkanı Mahmut Dikerdem'in 70. doğum yıldönümü ile çakışıyor. Dünyanın her yerindeki barış örgütlerinden Dikerdem'e kutlama mesajları geliyor.

Bütün bu mesajlarda, dünya barış güçlerinin ülkemizde barış, demokrasi ve insan hakları yolunda uğraş verenlerle dayanışma içinde bulundukları, onları destekledikleri vurgulanmaktadır, Barış Derneği yönetici ve üyelerinin biran önce aklanması dileğinde bulunulmaktadır.

Türkiye Barış Derneği Başkanını, doğum yıldönümü vesilesiyle telgrafla kutlayan kişi ve kuruluşların başınları şunlar: DÜNYA BARIŞ KONSEYİ BAŞKANI Romesh Chandra, SOVYETLER BİRLİĞİ BARIŞI SAVUNMA KOMİTESİ BAŞKANI Yuri Zhukov, A.B.D. BARIŞ KONSEYİ BAŞKANI Mayers Michael, KÜBA BARIŞ KOMİTESİ BAŞKANI Orlando Fundor Lopez, DÜNYA SENDİKALAR FEDERASYONU SEKRETERİYASI, FRANSIZ BARIŞ HAREKETİ, AVUSTURYA BARIŞ KONSEYİ, İSVİÇRE BARIŞ KOMİTESİ BAŞKANI Hans Stebler, KANADA BARIŞ KONSEYİ...

A.B.D. Barış örgütleri mesajlarında: "70. yıldönümünü en iyi dilekler ve dayanışma duygularıyla kutluyoruz. Ortak amacımızda sizinle eleleyiz. Barış ve Adalet yolunda dünya ölçütlük hedefini durdurmak artık olanaksızdır. Milyonlarca insan sizlerle birlikte yürümektedir ve utku bizimdir" denilmektedir.

Sovyetler Birliği Barışı Savunma Komitesi Başkanı'nın mesajında ise dünyada son zamanlarda gözlenen olumlu gelişmelere degenilerek söyle deniliyor:

"Uluslararası durumun iyiye doğru bir değişme sürecine girmesinin, büyük ölçüde, sizin gibi kararlı ve yürekli barış savaşçılarının yorulmak bilmez çabaları sayesinde mümkün olabileceğini inanıyoruz..."

* * *

BİLİM ve SANAT Dergisi de, evrensel barış emeği, dünyamıza ve ülkemize onurlu katkılar armağan eden Sayın Dikerdem'i, 1986 DÜNYA BARIŞ YILI'nda, 70. yaşında kendisini ve şahsında tüm barış emekçilerini saygıyla selâmîyor.

Mahmut Dikerdem; ONURLU 70 YIL

1916 yılında İstanbul'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Galatasaray Lisesinde, yüksek öğrenimini İstanbul Hukuk Fakültesinde tamamlayarak 1939 yılında meslek sınavını kazanarak Disiplineri Bakanlığa girdi. İlk dış görevi sırasında Cenevre Üniversitesi'nde devletler hukuku doktorası yaptı. Dışişleri Bakanlığı'nda iç ve dış örgütünde çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 1957 yılında Büyükelçiliğe yükseltilderek Ürdün'e atandı. 1972 yılında dek Amman, Tahan, Gana ve Yeni Delhi büyükelçiliği görevlerini yürüttü ve 2. MC hükümeti zamanında kendi isteği üzerine emekliye ayrıldı.

Dışişleri Bakanlığından emekliye ayrıldıktan sonra, ITIA (şimdi Marmara Üniversitesi) Siyaset Bilgiler Fakültesi 1978-79 ve 1979-80 ders yıllarında öğretim görevlisi olarak bulundu.

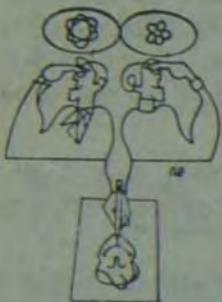
Dikerdem'in meslek olarak seçtiği diplomatlığı yanında yazarlığı da vardır. 1946-47 yıllarında AKSAM Gazetesi'nde dış politika makaleleri ve Mahmut Şerif imzasıyla başyazızları yayınlandı. 1948 yılında da şair Orhan Veli ile birlikte YAPRAK dergisini çıkararak iki yıl süre ile M. FIRTINALI ve YAPRAK imzalı yazılar yayınladı. Ayrıca YÖN ve DEVRİM dergilerine katkıda bulundu. Emekli olduktan sonra, diplomatik amanlarını içeren ORTA DOĞU'DA DEVRİM YILLARI ve UÇUN-

CÜ DÜNYADAN adlı iki kitabı yayınladı. Bir bölümü 1979 yılında MİLLİYET Gazetesi'nde HARİCİYE ÇARKI başlığı altında çıkan ve II. Dünya Savaşı ve sonrasında Türk dış politikasını irdeleyen kitabı yayına hazırlanmaktadır.

Mahmut Dikerdem, 1977 Nisanında kuruluşuna katıldığı BARIŞ DERNEĞİ başkanlığını seçildi ve bu görevi 12 Eylül 1980 gününe dek sürdürdü. DÜNYA BARIŞ KONSEYİ'nin 1980 yılındaki genel kurul toplantılarında Konseyin Başkanlığı Divanı üyeliğine seçilen Dikerdem, 1982 yılında Dünya Barış Konseyi'nin Lizbon'da yaptığı toplantıda SALVADOR ALLENDE madalyasıyla ödüllendirildi.

MASANIN ÜSTÜ

Yaşadığımız günlerde, Türkiye'de "müstehcenlik", "basın özgürlüğü" gibi konular tartışılmakta, tartışmaların yoğunlaşmasına yol açan Playboy dergisinin sunus yazısındaki "ilginç" yaklaşımın nedense hiç kimse dikkati çekmedi. Oysa, bu yazıtın "hadisenin, sadece Türkiye ile sınırlı kalmadığını" öğreniyoruz. Okuyalım:

"Playboy Türkiye'de! haber, dünyanın dört bir yanında yankılandı. The Wall Street Journal, Chicago Tribune, The Sunday Times, International Herald Tribune gibi Amerikan ve İngiliz basınının ağır topları olay'a birinci sayfadan yer verdiler. Alman TV'si (ZDF), Associated Press ve Agence France Press yöneticilerimizle raporlar yaptılar. Olay Türkiye'nin kimlik ve konumuya yakından ilgiyi. Playboy'un Türkiye'de yayınılmayı olası, ülkenin gerçekten demokratik, laik, liberal ve özgür olduğunu kanıtlayan bir mesaj yerine geçiyordu. Playboy sadece komünist ülkelerde ve bir de şeriat hükümleriyle yönetilen ülkelerde yasaktı..." (Bkz. Playboy, Cilt 1, Sayı 1, Ocak 1986. İlk baskısı. Sf. 3)

"Olay"ın bu uluslararası yanını bilmediğinize mi yanarsınız, "Türkiye'nin kimlik ve konumuya yakından ilgisini" görememiş olmanızı mı hayırlanırsınız, yoksa, "demokrasi, laiklik, liberalizm ve özgürlük" gibi kavramlar konusundaki cahilliginize mi küsersiniz?

Bu, meselenin komedi tarafıdır deyip geçebilirsiniz de...

Ancak, bu "olay"ın yol açtığı "müstehcenlik" tartışmasının bir kanadındaki görüşün, "demokratik, laik, liberal ve özgür!" Türkiye'de, iktidar partisinin yönetici olduğu, tartışmanın karşı tarafındaki görüşün ise (ki bunlar Türkiye'nin basın ve yayın alemini tekellerinde bulunduruyor) "basın özgürlüğü"nden ne anladığı Türkiye'de herkesi ilgilendirmektedir. Meselenin bu tarafı da doğrusu trajedidir...

Su da bir gerçekktir ki, sistemin tıkanıklığına basit örneklik edebilecek bir tartışma yaratır ve yine öğrendiğimize göre, "çağdaş bireyin karakterinin ayrılmaz parçası olan özgür düşünce ve davranışı tıastamam 33 yıldır savunagelmiş" bu "olay" şu anda masamızdadır. Hemen yanıtında masanın üzerinde hak ve hukuk çiğnenerek, "iade" edilen Bilim ve Sanat sayıları da vardır. Bir tanesini okuyalım: "DERGİNİZİN CEZAEVİNE GİRMEŞİ YASAKLANMIŞTIR. İADE. 8.1. 1986"

İmza: "Hulusi LEK İnf. K. memur"

Masanın üstü budur...

Elinizdeki Şubat sayısı yayına hazırlanırken, Bilim ve Sanat yazı ailesinden Avukatımız Adalet Bakanlığı İnfaz ve İslah İşleri eski Genel Müdürü Veli Devecioğlu, bu tür hukuk dışı uygulamaların giderilmesi için yasal ve hukuksal çalışmalarını sürdürmeyecektir.

Bilim ve Sanat'ın bu sayısında ağırlıklı konu; salt "müstehcen" bir noktada tıkanan sistem değil, netleşen Demokrasi.

O ise salt "iade" sorunu değil, kazanma konusu.

Sevgiyle ve dostlukla...

Bilim ve Sanat, perde arkasındaki karanlığı 7 yıldır "aydınlatılmayan" bir cinayete kurban edilen, seçkin demokrat, değerli gazeteci Abdi İpekçi'nin anısını bir kez daha saygıyla selamlar.

Tıkanan Sistem, Netleşen Demokrasi

Ahmet R. Bilgen

Her geçen gün, Türkiye'nin ekonomik, kültürel, siyasal; tüm toplumsal "manzarai umumiye" sine kitleler gözünde daha bir bütünlük kazandıracak yeni boyutlar ekliyor.

Yillardır süren ekonomik bunalının üstesinden gelinemediği artık genel olarak kabul gören bir görüş. Bunalma çözüm diye öngörülen formüllerin de eski büyüsü kalmadı. Bir yanda giderek mutlak olarak yoksulaşan, günlük yaşamalarını sürdürmeye zorunan geniş kitleler var. Geçim sıkıntısındaki ücretli emekçilere başka toplumsal kesitler de ekleniyor. İşsizler kütlesine, iflas edenler, toprağını işleyemez duruma düşenler, işyerleri kapananlar, daha niceleri katılıyor. Öte yanda uygulanan ekonomik model sayesinde "birikim" lemini hızla artıran aynaklı kesitler, dev sermaye kuruluşları bulunuyor. "Fırsatlan" değerlendiren yeni rant yeler de aynı bir olgu.

Bu ortamda toplumsal ve siyasal yeni talepler ortaya çıkıyor. Daha önceleri birbirleriyle çatışan toplumsal talepleriyle siyasal sistemin "denge"sinin korunmasına "işlevsel" olan değişik kesitler şimdi üst üste çakışan, koşut gelişen taleplerle siyasal sisteme baskı yapıyorlar.

Değişik toplumsal katmanların toplumsal-siyasal katılımlarına pek dar bir yer bırakın siyasal yapıyı değiştirmeye önerileri giderek somutlamıyor. Anayasa değişikliği konusunun Türkiye'nin siyasal gündeminin kalıcı bir sorun alam olduğu anlaşıyor. Anayasa'ya "kefil" olan Türk-İş bile anayasada değişiklik talebiyle mitingler düzenlemeye yönelik durumda.

IDEOLOJİK BUNALIM

Siyasal sistemin önemli bir ideolojik-bunalım yaşamaktan olduğu da görülmektedir. Günlük yaşamın somut gerçekleri karşısında toplumda yaşayanların artık "huzur ve güven ortamı" ile yetinmelerinin sınırının zorlanmakta olduğu gözleniyor. Toplum üzerinde denetim yeteneği önemli

bazı temel kavramların animşanması yararı olacaktır.

İKTİDARIN VARLIK NEDENİ

Önce şu hatırlanmalıdır: siyaset, siyasal etkinlik, geniş anlamı ile, topluluk içinde yaşayan insanların iradi karar ve zorlamalarıyla yok edilebilen bir olsa ya da nesne değildir. Kavramı kısaca tanımlamak gereklirse, siyaset, iktidar elde etme, iktidar kullanma ve iktidarı kullanmaya katılma uğraşıdır denilebilir. Siyasal iktidar uğraşının varlık nedeni toplumsal kaynakların toplumsal katmanlar arasındaki temel dağılım biçimini ve denetimini belirleyen yapıya, iktidara egemen olmaktadır. Bu nedenle bir toplumdaki siyasal iktidarın yapısı ve kullanılabilirliğini siyasal sistemin niteliğini belirler. Niteliği böyle belirlenen bir siyasal sistem, türne göre farklılaşan düzeylerde olsa da önemli ölçüde otorate ya da iktidar içeren belli ve yerleşik insan ilişkileri kalıdır.

Bu kavamlar ışığında siyasal sistemin nasıl işlemekte olduğu sorusunun neden önem kazandığı kolayca anlaşılır. Çünkü, insanların toplumda kit mali olanaklar ve diğer toplumsal kaynakların kontrol ve dağılım biçimini belirleyen iktidar için yanşamaları siyasal süreci oluşturur. Bir başka anlatımla, siyasal süreç toplumu oluşturan çeşitli kesimlerin gereksinimlerinin, taleplerinin siyasal sisteme ulaşması ve bunların iktidar tarafından bir karara bağlanarak tattım edilmesi ya da reddedilmesi demektir. Bu niteliğe siyasal süreç, esas olarak, siyasal sisteme yönelik bir "girdi-çıktı" ilişkisi görünümündedir.

Bu çerçevede girdiler siyasal sistemi üzerinde baskı yaratır. Tüm etkenler, istemler oynamaktadır. Çıktılar ise siyasal sistemin istemleri karşılamak, yanıtlamak ve sisteme destek, dayanak sağlamak için almak durumunda bulunduğu kararların ve uygulamaların tümünü kapsamaktadır. Siyasal sistemin, istemleri karşılayabildiği ya da denetim altına alabilen ölçüde başarılı olduğu söylenebilir. Yani, sistemin "kararlı ve dengeli" bir nitelik kazanması, kendisini yeniden üretebilmesi, siyasal süreç içinde kararları üreten iktidarın kendisini yönetenlere "otorite" (meşru iktidar) olarak benimsetebilmesine ya da zorlayıcı, baskıcı kararlar dayatabilme yeteneğine bağlıdır.

Bu arada tüm girdilerin sisteme gerilim taşıyan talepler olduğunun sanılmaması da gereklidir. Girdilerin bir kesimi de sisteme "destek" sağlayan girdiler biçiminde karşımıza çıkacaktır. Bu destek girdiler iktidarı

kullanarak karar üretmelerini ürettikleri kararlarla sağladıkları olanaklar, tahsis ettikleri kaynaklar doğrultusunda belirlenecektir. Bu söylenenleri klasikleşmiş basit bir örnek ile açısaltır olacaktır:

Asagı ücretin ya da taban fiyatlarının siyasal karar organı tarafından belirlendiği bir siyasal sistemi örnek alırsak, siyasal karar asagı ücreti ya da tarım ürününün fiyatını yüksek tutmak isteyen işçilerin ya da üreticilerin istemleri doğrultusunda belirirse, bu istemin kullanılmasının karşılığı olarak sözkonusu toplumsal kesitler eylem ve davranışlarıyla sisteme destek girdiler sağlayacaklardır. Tersi bir durum destegin işverenler ya da (aracı) tüccarlar tarafından sağlanmakta olduğu anlamına gelecektir.

Bu basitleştirilmiş anlatımıyla, temelde, kendisine yönelik girdi-çıktı ilişkisi biçiminde beliren siyasal süreç

ci, siyasal sistem iktidar kullanımını somutlayan yapılar, kurumlar ve araçlar geliştirecek düzenler ve kontrol eder. Bunların başıcaları devlet aygıtı ve onun işleyişini belirleyen normatif temel; yasalar, kurallardır. Ancak, bu yapı ve kurumların sadece devletin zorlayıcı gücüne dayalı olarak sisteme yönelik istemleri, sistemi tahrif edebilecek gerilimler yaratmakszız yanıtlanması düşünülemeyeceğinden, sistemin siyasal iktidar tarafından denetim altında tutulmasında kültürel ve ideolojik süreçlerin rolünü de değerlendirmeye içine almak gerekecektir. Çünkü, sistemin işleyişinde bu yapılar kadar ideoloji üretme süreçleri de etkili olmaktadır.

ZORUNLU ÖLÇÜT

Çağdaş toplumsal yaşamın bütün karmaşıklıklarını içeren ve kısaca aktarılmasına çalışan böyle bir bağlamda tüm toplumsal kesitler, gruplar, sınıflar siyasal iktidara ulaşmak

icin eylemde bulunmakta böylece siyasal katılma ortaya çıkmaktadır. Bu eylemlerin aktörleri değişik çıkarlara sahip toplumsal kesitler olduğu gibi araçları da bu kesitlerin oluşturdukları siyasal partiler, baskı grupları, dernekler v.b. toplumsal örgütlenmelerdir. Bu toplumsal örgütlenmelerin amacı siyasal iktidarı elde etmek ya da etkilemektedir. İşte böylece, bir siyasal sistemin demokratik olup olmadığı en önemli ölçüyü ortaya çıkmaktadır. Demokratik bir siyasal sistem bu siyasal katılımın yolunu, kanallarını tüm toplumsal kesitlere, sınıflara açık tutan, siyasal iletişim kanallarını tüm çıkarların kendi toplumsal-siyasal örgütlerince ifade edilerek sisteme aktarılmasını olanaklı kıtan bir sistemdir.

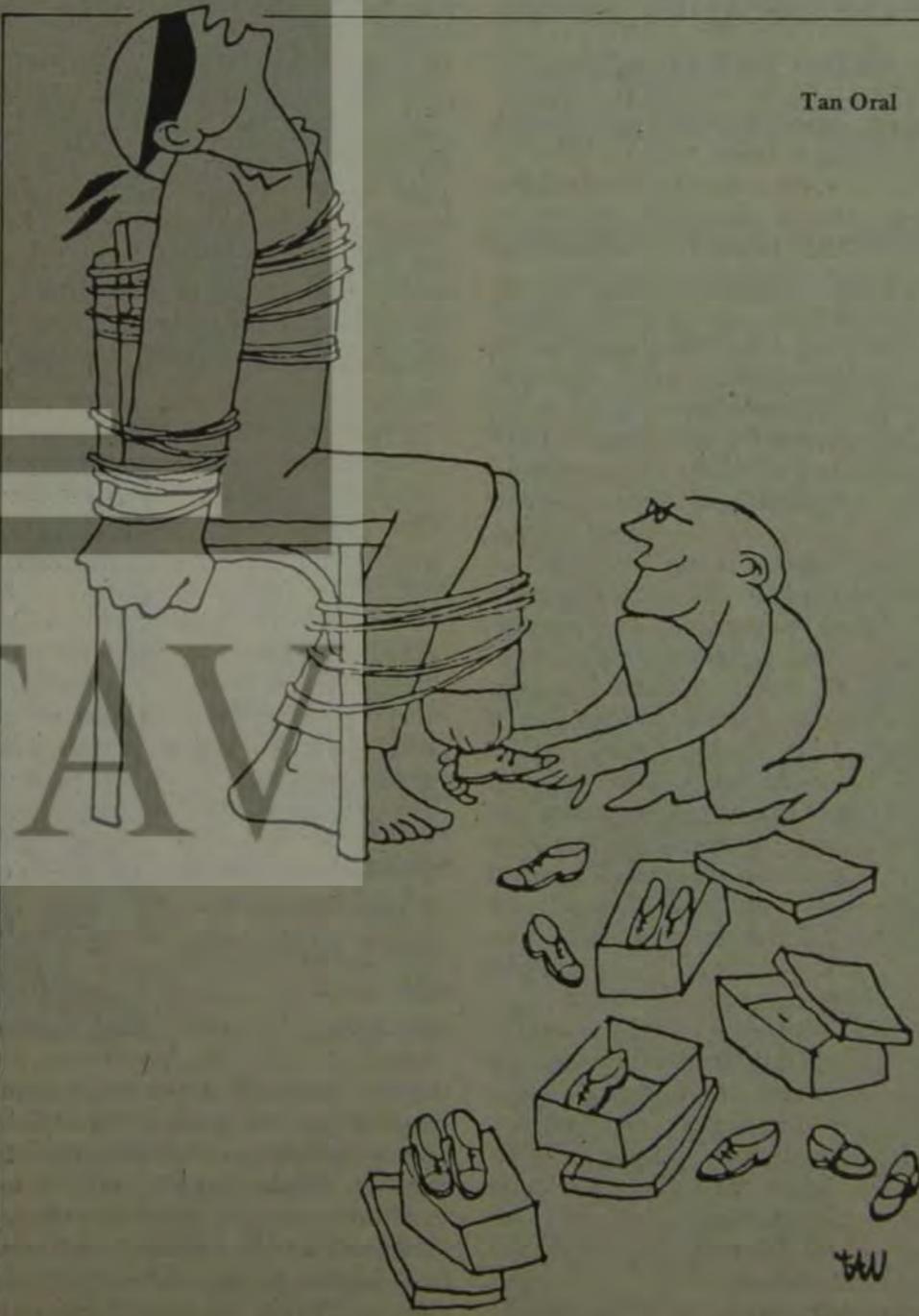
Çağımızda belirli bir toplumsal gelişime düzeyine gelmiş, Türkiye gibi tüm toplumlarda siyasal sistemin varlığını sürdürmesi esas olarak bu katılımlı sağlama yeteneğine bağlıdır. Bunun sine qua non (onsuz olmaz) koşulunun ise siyasal sistem içersindeki yapı ve kurumların demokratik, siyasal katılımı sağlayacak biçimde düzenlenmesi olduğu kolayca anlaşılır. Sosyalist bir partinin kurulabileceğini tartışmasının bu bilgiler ışığında düşünüldüğünde aslında demokrasinin varolup, olmama tartışmasından başka birsey olmadığı görülür.

ZORUNLU SONUÇ

Sözü edilen düzenlemeleri gerçekleştiremeyen siyasal sistemlerin, iktidarın zorlayıcı gücüne dayalı olarak bir süre toplumda geniş kesitlerin çıkar ifadesini engelleyerek girdi aktaran kanalları tıkaması olasıdır. Ancak bu kanalların güç kullanılarak, sistemden istemde bulunanlara tıkanılması, çoğu kez, sisteme destek üreten kanalların da önemli bir kısmının tıkanması anlamına gelmektedir. Bu durumda siyasal sisteme yancılıkla geniş toplumsal kesitler daha belli bir süre için kayıtsızlığa itilerek denetlenebilecekleri gibi sistemin çözümlüsü, transformasyonu da gündeme gelmiş olabilir.

Soru, iktidarın "depolitizasyon" sözleri terennüm etmesinin neyi işaret ettiğidir.

Doğu yanıt ise, toplumda ezici çoğunluğu oluşturan tüm nesnel kesitlerin, grupların, farklı düşünce aksamlarının böyle özel bir soruya vakit yitirmeksiz, kendi ortaklıklar için sistemin kanallarının kendilerine de kapanmasını engellemenin tek güvencesi olarak, demokrasının "olmazsa olmaz" koşulunda, her türlü düşüncenin özgürce dile getirilmesi ve örgütlenme hakkına sahip olması konusunda birleşmek olmalıdır.

Süleyman Demirel: "Ekonomi Demokrasinin Önşartı Olamaz"

Söyleşi : Varlık Özmenek

Uzun bir siyaset geleneğe sahip olan Türkiye'nin son çeyrek yüzyıllık siyaset yaşamında önde gelen isimlerin başında kuşkusuz eski Başbakan Süleyman Demirel gelmektedir.

Son dönemde "Konusan Türkiye ve Demokrasi" konusundaki düşünceleriyle, kanımlıca verimli bir tartışmayı geliştiren Sayın Demirel'in Genel Yayın Yönetmenimiz Varlık Özmenek'le yaptığı görüşmeyi okuyucularımıza sunuyoruz.

B.S.

Türkiye'nin toplumsal, siyasal, kültürel yaşam gündeminin değişmesi: "DEMOKRASI" eserinde. Konu tartışıldıktan sonra, 12 Eylül ve 24 Ocak Kararları gibi tarihlerin ve olguların sözkonusu edildiği biliniyor. 6. yılını dolduran 24 Ocak Kararları deyince de, heren bununla birlikte halkın, özellikle çalışan kesimlerin feragat ve fedakârlıklarından söz edilemeyecek. 24 Ocak Kararlarının büyük savunucusu ve yürütücüsü Başkan Turgut Özal'a sorarsanız, fedakârlık ve feragatın daha da sürmesi zorunlu. Gerek ekonomik, gerekse siyasal konularda, demokratik hak ve özgürlüklerden söz edildiğinde devlet ve hükümet sözcülerinin "yoksası 12 Eylül öncesine döneriz" şecline de malem. Böyle olunca, 24 Ocak Kararlarıyla 12 Eylül askeri müdahale arasında sıkı bir bağ kuruluyor ister istemez. Yani bir anamda "al demokrasi, ver canı" diyen halktan, feragat ve fedakârlığın süresi isteniyor. 24 Ocak Kararlarının siyasi sorumluluğu da size ait.

Hatırlanacağı gibi 24 Ocak Kararları, IMF ve büyük iş adamları tarafından övüç sözlerle karşılandı. Bu kararları uygulamak için getirilen Turgut Özal da bu çevrelerin beğenisi kazanmıştır. Kararların uygulama-

ya sokulmasından bir süre sonra büyük iş adamlarında, iş çevrelerinde tepkiler farklılaşmaya başladı. İş adamları genellikle bu kararların "sonuna kadar gidilerek" uygulamaya sokulmasını istiyorlardı. Oysa, "sonuna kadar gitmek", demokratik sistem içinde ne dereceye kadar olanaklıydı? Örneğin, taban fiyatlarını düşüktan bir iktidar, tekrar iktidar olmak beklenisini bir yana bırakmayı yapmış, bir büyük meseleyi

"...CHP'nin oyları
yüzde 41,5'ten yüzde
28,5'e düşmemiş
olsayıdı AP'nin
hükümet kurması ve
bu çeşit kararları
alması, yürütmesi de
sözkonusu
olamazdı..."

ortadan kaldırılmaya yönelik kararlıdır. Esasen 14 Ekim 1979 tarihinde yapılan seçimler sonunda eğer AP Türkiye sathında yüzde 50'ye yakın oy almamış olsayıdı, eğer 22 aydır hükümet bulunan CHP'nin oyları yüzde 41,5'ten yüzde 28,5'e düşmemiş olsayıdı AP'nin hükümet kurması ve bu çeşit kararları alması, yürütmesi

"O hükümet istifa etmeseydi bizim düşürecek gücümüz yoktu. Biz o hükümeti düşürerek iş başına gelmiş değiliz..."

de sözkonusu olmazdı. Biz 12 Kasım 1979 tarihinde kurduğumuz hükümeti bir genel seçim sonunda elde ettigimiz oylann meclislere aksamasından çıkan neticeye göre kurmadık. 14 Ekim tarihinde yapılan kısmi senato seçimleri ve milletvekili ara seçimleri, halkın nabzının idareyi beğenmediği şeklinde olduğunu, binaenaleh yeni bir idare aradığını ortaya koymustur.

Demokratik ülkelerde meclisler eğer hükümet çıkaracak durumda değilse ülkeyi idare edenler, "eh, işte görüyorsunuz, bizden başka bu işi yapacak kimse yok" deyip, icraatları beğenilmeyorsa, icraatı kötü ise, onun üstünde oturmaları mümkün değildir. Çünkü yanlışın üstünde oturulmaz. Demek ki, 1979 yılında Türkiye Cumhuriyetinin, meclisleri, iktidarı, iktidarnın karşısında da iktidar alternatif var. Yani demokratik müsseseler var. O günkü hükümet, 14 Ekim 1979 seçimlerinin neticesini gördükten sonra, "halkın teveccühü AP'ye yönelmiştir; bu yüzden hükümeti AP kurmalıdır" deyip, 16 Ekim 1979 tarihinde istifa etmiştir. Bence 24 Ocak Kararları'na veya o sene içinde olan diğer şeyle burdan bakmak lazımdır. O hükümet istifa etmeseydi bizim düşürecek gücümüz yoktu. Biz o hükümeti düşürerek iş başına gelmiş değiliz. Ve nihayet bizim dışımızdaki ve CHP'nin dışındaki iki parti de: "Hükümeti AP kurmalıdır, biz onlara açık destek vereceğiz, şartsız destek vereceğiz" demişlerdir. Bu durumda AP'nin "yupranız, böylesine yüklenin altına girmeyelim, nemize lazım, kim öldürdüse o sürünsün" demesi mümkün değildi. Çünkü, partiler memlekete hizmet için vardırlar. Memleketin hesabı partilerin hesabından önce gelir. Eğer partilerin memlekete verecek birşeyi varsa, onun

gününü tayin kendilerine ait değildir. İhtiyaç meydana çıktıgı vakit verebilecekleri şeyi vermelidirler. Çünkü verebilecekleri birşey varsa ve halkın istirabına rağmen bunu vermekten imtina ediyorlarsa, o vicdansızlık olur. Ne güne saklıyorsun kendini, derler...

Efendim, bunları anlıyorum; kabul ediyorum. Yalnız, 24 Ocak Kararları çerçevesinde, her eleştiri ve talep yapıldığında yanıt söyle geliyor: "12 Eylül öncesine mi dönelim?"

Hiç endişe etmeyin, oraya geleceğim. Yalnız 24 Ocak Kararları kendiliğinden, dunup durduğu yerde bir seçim sonrasında kurulan bir hükümetin veya devam eden bir hükümetin aldığı kararlar değildir. Bu kararlar sui generis (kendine özgü). Nevi şahsına münhasırıdır. Çünkü bu kararlar alan hükümet sui generis; kendine özgüdür. 1979 Ekim'in ekonomik şartları, Kasım'ın ekonomik şartları böyle olduğu gibi, 1979 Ekim'in anarşî şartları da böyledir. Bakınız, 26 Aralık 1978 tarihinde ilan edilmiş bir sıkıyönetime rağmen anarşî durmamış, azalmamış, artmıştır. Bir ülke düşünün, Ekim 1979 tarihinde devlet caydırıcılığını kaybetmiştir. 12 Eylül 1980 tarihinde değil, Ekim 1979'da... 10 aydır devam eden sıkıyönetime rağmen hadiseler artmış. Devlet hadiseleri bastıramamış. İşin içinden çıkmamış. 24 Ocak Kararları'ni düşünürken, bu ortamdan farklı düşünürseniz hiçbir neticeye varamazsınız. Ondan sonrası düşünürken de bu ortama göre düşüneceksiniz.

Biz Türkiye'nin içinde bulunduğu şartları gerek 14 Ekim seçimleri öncesinde, gerekse hemen sonrasında AP Genel yönetimi olarak değerlendirdi, halka açıkladık. Ülkenin önde birçok mesele vardır. Bu meseleler bir seçmeye tabi tuttuğunuza zaman 20'ye indirirsiniz. Bu 20'nin içerisinde hepsi mühimdir. Fakat tanesi vardır ki, bunlar halolmadıkça öbürlerine dokunabilecek mümkin değildir. Bunlardan birisi anarşî ve terördür. Birisi de ekonomik meselelerdir.

Anarşî ve terörü kim halledecek? Ve nasıl halledeceksiniz? Dünyanın her ülkesinde kanun ve nizam hakyetini devlet sağlar. Devletin görevi can-mal güvenliğini, huzuru sağlamaktır. Devlet hükümetten ibaret değildir. Devlet büyük bir organdır. İçerisinde dişli çarklar bulunan bir manzumudur. Bu çarkların hepsi birbirine bağlı döner. Her çarkın da bir görevi vardır; bir konumu, vaziyeti vardır. Biz ülkenin önünde duran bu iki büyük meseleyi, yani 20 büyük meselede iki tane en önde gelen meseleyi gayri siyasi, siyasi vasıfı olmayan, fakat bir milli mesele haline gelmiş meseleler ilan etti. Ve herkese çağrıda bulunduk: "Ey Türkiye Cumhuriyetinin organları, varlığını demokrasiye borçlu olan bütün müesseseler ve bütün vatandaşlar, bu mesele artık hükümetin veya tek başına bir kişinin, birkaç kişinin çözüceği mesele değil. Herkes kendi yerindeki görevlerini yapmak suretiyle bu meseleyi söndürmelim. Burada parlamentoa düşen görevler devardı, silahlı kuvvetlere düşen görevler devardı, devletin polisine düşen görevler devardı, mahkemelerine düşen görevlerdevardı. Bir anayasa hukuku devleti dediğiniz zaman, bu yangını, hukukun ve anayasanın içerisinde söndürmek asıldır. Yoksa evin tavanında fare var, bu fareleri evi yakmak suretiyle de ortadan kaldırıbilirsiniz. Asıl olan evi yakmadan fareleri yakalamaktır.

"Millete '12 Eylül öncesine mi dönmek istiyorsunuz?' diye sormak, milleti tehdit manasına gelir. Bir yerden sonra demokrasi şantajı mahiyetini alır..."

Şimdiki, "12 Eylül öncesine dönersiniz ha! 12 Eylül öncesine mi dönmek istiyorsunuz?" gibi ifadeler resmi ağıtlardan zaman zaman yapılmaktır. "12 Eylül öncesine mi dönmek istiyorsunuz?" denediği zaman, ashanda vatandaşa "Kan dökülmesini mi istiyorsunuz?" gibi bir sual yöneltiliyor. Kan dökülmesini kim ister? Ama hak, hukuk, adalet, hürriyet, açık rejim, bunları istiyorsanız, Türkiye'de kan dökülü demek isteniyorsa, bu yanlıştır. Şayet, bir ülkede kan dökülmesinin sebebini demokrasi, hak, hukuk, hürriyet ve adalet savıyorsanız, o ülkeye hiçbir zaman demokrasiyi getiremezsiniz. Çünkü, mademki demokrasi, anarşî ve terörün sebebidir, mademki bir ülkenin hür olması, herşeyin açıkta cereyan etmesi, hak-

kin, hukukun bulunması, hakkı arama yollarının açık olması, insan hakları beyannamesindeki hakların kişiler tarafından kullanılır olması, "bari kan dökülmüş, bunlar olmasın" gibi bir fikri vatandaşın kafasına korsanız, bu depolitizasyondur. Vatandaşı politikadan uzaklaştırmaktır. Bu antideomokratik bir harekettir. Vatandaşı demokrasiden uzaklaştırmaktır..

"Depolitizasyon, vatandaşın politikadan uzaklaştırmaktır. Bu antideomokratik bir harekettir..."

Bence hangi hadisenin neleri doğrudan iyi bakmak lazım. Yani araz başkadır; dert başkadır. Ve arazları ortadan kaldırmanın yolu, derdi ortadan kaldırırmaktır. Arazları teker teker ortadan kaldırarak derdi ortadan kaldırırmazsınız. Dert devam ediyorsa o arazları vermeye devam edecktir.

Evvela Türkiye'nin demokrasiyi ve hürriyeti anası sebebi saymaktan bir kurtulması lazım. Hiç insan, hak, hukuk, adalet ve hürriyeti bir kenara bırakır da, bunların olmadığı bir rejime talip olur mu? Olmaz. Bu aklın kurallarına aykırı. Hem Türkiye gibi 1876'dan bu yana 108 senedir anayasaya, hak, hukuk, hürriyetin konuşuls什么都不是... 108 sene sonra bütün bunların hepsi beyhudeymiş, biz yarı kapalı yan açık, yan adına demokrasi denmeyecek bir rejimin içinde olalım, olmaz...

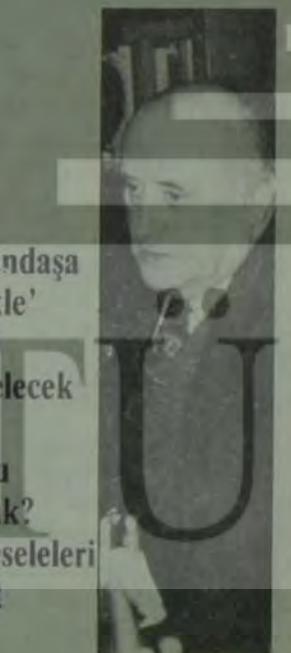
Sayıyorum ki, bugün Türkiye'de birtakım tartışmalar şundan ileri geliyor: Türkiye'yi idare edenlerin kendilerini, milleti korkutarak değil, veya milletin kafasına birtakım korkuları daimi bir şekilde yerleşmiş tutarak değil, icraatları ile savunmalan lazımlı. İcraatları ile savunma gücüne olduğu zaman, işte böyle, "Siz 12 Eylül öncesine mi dönmek istiyorsunuz?" diye kullanıla kulla, bir yerden sonra milleti tehdit manasına gelir. Bir yerden sonra bu şantaj maliyetini alır; demokrasi şantajı mahi-

yetini alır. 12 Eylül öncesini istemek, kan dökülmesini istemek olamaz. Çünkü bunu hiçbir zihin, hiçbir vicdan kabul edemez. Ama 12 Eylül öncesini istemek, demokrasi ve hürriyet istemekse buna da kimse itiraz edemez. Bu sözler, tabii, Türkiye henüz meselelerini tam manasıyla tartışmadığı, tartışmadığı için ne söylemeyeceğini değil, kimin söylediğine bakıldığı için biraz ondan dolayı, bir takım yanlış intibalarla, yanlış değerlendirmelere sebep oluyor.

12 Eylül 1980 hadisesi, silahlı kuvvetlerin devlete el koyma hadisedidir. Bunun 24 Ocak Kararlarıyla ne çeşit irtibati olabilir? Bir defa 24 Ocak Kararları, demin söylediğim ki, Türkiye'de günlük mesele haline gelmiş olan sıkıntıları ortadan kaldırırmak kararlarındır. Bunlar 7 tane yoku 7 tane var yapma kararlarıdır. Türkiye'de mazot yoktur, mazot varedilmiştir. Şeker yoktur, şeker varolacaktır. İlaç yoktur, ilaç varolacaktır. Hammadde yoktur, hammadde varolacaktır. Yağ yoktur, o varolacaktır... Sonra Türkiye'de Merkez Bankası kapalıdır, yanı kilitlidir. Kapalıdan kastım, kasası kilitlidir. Bu kasa işlemeye hale gelmiştir. Döviz yoktur, döviz varolacaktır. Hazine kilitlidir. Türk parası yoktur, varolacaktır. Fabrikaların hammaddesi yoktur, varolacaktır. Enflasyon üç haneli rakamlar haline gelmiştir; bu kontrol altına alınacaktır. Yatırımlar durmuştur, yatırımlar hareket haline gelecektir. Bunlar için ne yapılması lazımsa onlar yapılmıştır. 24 Ocak 1980 kararları 1980 Eylülünde netice vermiştir. 1980 Eylülünde netice vermeseydi belki müdahale olmazdı. Esasen 12 Eylül, Türkiye'de aynı ekonomik politikanın hemen hemen aynı kadrolarla devamını savunarak gelmiştir. Eğer 12 Eylül bu ekonomik politikaları yanlış bulsaydı, bunların 8-9 ay sonra netice vermediğini iddia etseydi, bu politikalara tümüyle terkeder, kadroyu da terkederdi. Nasıl netice vermiştir? Marttan itibaren Türkiye'de akaryakit meselesi hallolmuştur. Martla Eylül arasında da birkaç yerde sigara gibi ufak tefek şeylerin dışında yok olan hiçbir madde kalmamıştır. Efendim, 12 Eylül geldi de, Türkiye'de yokları kaldırdı, kuyruklu var, daldı, kaldırdı gibi beyanların hiçbir tutarlılığı yoktur. Bunların gerçekle alakası yoktur. Yine 12 Eylül öncesindeki, meselâ Eylül başında veya Ağustos sonundaki gazetelere bakarsak, o gazetelerde aylık fiyat artışlarının yüzde bir dolayına indiğini görürsünüz. Bu netice 1985'te sağlanamamıştır. Ve yine o gazetelere bakarsanız üç şey daha görürsünüz. Bunlar-

dan bir tanesi, 36 aydır mutfağ masrafları ilk defa artmadı, aynı seviyede kalmış, onu söylüyor. Avrupa'da petrol stoklu bulunan memleketler arasında girdik. Ve yine o gazetelerin yazdığını göre, Avrupa'da en çok kredi sağlayabilen ülkeler arasında girdik. Enflasyonu kontrol altına almışınız, yoklukları kaldırmışınız, fabrikalarınız hammadde bularak yeniden işler hale gelmiş, Merkez Bankanız ve hazineyi çalışır hale gelmiş ve yatırımlar yürü hale gelmiş. Kızılırmak üzerindeki Altıñkaya Barajının temeli 10 Ağustos 1980 tarihinde atılmıştır. Türkiye'nin en büyük, en değerli eserlerinden birisidir. Eğer 12 Eylül hadisesi olmasa, Güneydoğu Anadolu'ya gidip birkaç tane daha büyük tesisi temeli atılacaktı. İstanbul'da birçok toplu konut inşaatının temeli atılmıştır. Bolvadin'de alkoloid fabrikası açılmıştır. Türkiye'nin çeşitli yerlerinde yeni yatırımlar başlatacak hamlelerle girişilmiştir. Eğer 12 Eylül hadisesi olmasaydı, 2. Boğaz Köprüsünün temeli de birkaç ay içinde atılacaktı. Şimdiye kadar da, 1984 senesi içinde bitmiş olacaktır.

24 Ocak Kararları, demokratik yönetimle uygulanamaz, başka bir yönetim olsun, şeklinde bakılacak kararlar değildir. Çünkü neticesini vermiş, daha uzun süre beklemeye gerek yok.

"Her sene vatandaş'a 'biraz daha bekle' denecekse, neyi bekleyelim? 'Gelecek seneyi bekle...' Gelecek sene bu zaman ne olacak? Zaman eğer meseleleri çözse size hact yok..."

Her sene vatandaş'a "biraz daha bekle" denecekse, neyi bekleyelim?... "Gelecek seneyi bekle..." Gelecek sene bu zaman ne olacak? Zaman eğer meseleleri çözse size hact yok. Zaman meseleleri çözmez. Gayet tabii ki, her meselein çözümü için makul bir süreyle ihtiyaç vardır. Fakat bu makul zaman, bir yıl, iki yıl, üç yıl, altı yıl, yedi yıl olmaz. Yedi yıl süren bir enflasyon olmaz. Esasen kararlar

dediğiniz şey nota gibidir. Bir notayı orkestra icra eder. Orkestranın bir şefi vardır. Orkestrada her enstrümanı kullanan icracılar vardır. İrcacıların teker teker değer olması da birşey ifade etmez. Nota iyi olacak, icracılar iyi olacak ve şef onu iyi yönetecektir. İktisadi hadiseler de böyledir. Ben hiçbir şekilde 24 Ocak Kararları'nın 12 Eylül'e sebep olduğunu katılmıyorum. Belki de şu denebilir: İktisadi meseleler düzelmeydi, iktisadi meseleler düzelen kadar bu müdahale olmazdı, böyle düşünülebilir de, "iktisadi meseleleri daha iyi yolu koymak için bu hadise olmuştur" a katılmıyorum; bir! İkinci, tabii ki, 12 Eylül'den sonra tatbik edilen ekonomik politikanın 12 Eylül'e kadar tatbik edilen politikayla münasebeti yok mudur? Vardır. Neyi anıyor Türkiye? Türkiye'nin aradığı şey istikrar içerisinde büyümeye. Büyümede devamlılık, büyümeye denge ve büyümeyen nemalarını sosyal problemlerle halletmek için kullanma, ama tümünü değil. Tümünü kullanırsanız büyümeye devamlılığı sağlayamazsınız. Büyümeye asıldır, büyümeye devamlılık asıldır. Bunun olabilmesi, ancak istikrarıdır. İstikrar demek fiyat hareketlerini kontrol altına almak demektir. Fiyat hareketlerini devlet bir takım mekanizmalarla kontrol altına alır. Eğer fiyat hareketlerini kontrol altına alamırsanız, vatandaş, bu sene de bekleyin, gelecek sene de bekleyin, ondan sonra da bekleyin gibi bir beklemenin içine soktuğunuz zaman vatandaş şöyle düşünecektir: "Peki, neden bekleyelim? Yapılabilse neden yapılmıyor?... Yani sene içinde ne olacak da bu ortadan kalkacak? Neden başka memleketlerin yaptığını biz yapamıyoruz?" gibi sorular gelir. Türkiye'de Allah'a şükür olsun, harp yok, şu yok, bu yok, Türkiye'nin üretim kapasitesi de var. Belki bu üretim kapasitesi bizim istediğimiz seviyede değil hem de. Gerek tarimda gerekse endüstride, gerek alt Yapıda Türkiye herhalde on sene, yirmi sene evelik, kırk sene evelik Türkiye değil, olamaz da zaten. Türkiye birçok şeyleri başarmış, yapmış. Ama 1500 dolar seviyesindeki Türkiye 1000 dolar gelir seviyesine düşmüştür. Fukaralaşmış demektir bu. Bunu hiçbir şekilde başka tefsire tabi tutamazsınız. Bunu başarı da sayamazsınız. Kim başarı sayıyorsa, iki mi büyütür, dört mi büyütür sualine, iki büyütür diyenin durumuna düşer.

Bizim sorumluluğumuz 11 Eylül 1980 akşamı biter. Eğer bu kararlar iyi kararlar değilse tatbik etmemelerdir. İyi kararlar idiyse, zaten dört

sene beş sene için alınmış kararlar değildir bunlar. Muayyen sürelik, pragmatist kararlardır dedim. 12 Eylül ve 24 Ocak bir model getirmiyor Türkiye'ye. Bir programı ortadan kaldırırmaya çalışıyor. Ve aslında model meselesine döndüğünüz vakit, Türkiye'nin bir anayasası var. Bu anayasa, Türkiye'nin kalkınmasını toplayan kalkınma olarak tarif etmiştir; bunu da bir metoda bağlamış. Bu metod, plan olacak diyor. Bir tarafta devletin planı, bütçesi gibi müesseseler dururken, Türkiye'de zihinlerin model aramasına şaşırırmış. Zaten Türkiye meselelerini hallederken, böyle sihirli, büyülü reçeteler aramaktan zihinlerini kurtarsa biz netice alacağız.

"Türkiye birçok şeyleri başarmış, yapmış. Ama 1500 dolar seviyesindeki Türkiye 1000 dolar gelir seviyesine düşmüş fukaralaşmış demektir. ...Bunu başarı da sayamazsınız..."

yanına gelebilir miyim? Bu kararlar sonuna kadar götürülmeli, diyen iş çevrelerini en büyük kuruluşlarından biri olan TUSİAD'ın yönetim kurulu yanılmamışsam başkanı sanki haberci gibi mesaj veriyor. "Liderlik kadroları Türkiye'de değişecek" diyor. Sanki 12 Eylül'i ihsas ettiriyor; haber veriyor...

■ Olabilir, yalnız ben bu şeylere girmek istemiyorum. Ben size kendi yorumumu değil, kendi tesbitlerimi söylemek istiyorum. İsterseniz bu kısmını söyle bağlayalım. Benim için bu sualın içerisinde fekalade önemli olan nokta şudur: Türkiye ne istiyor? Hürriyet istiyor. İşte var ya, diyebilir musunuz? İşte var ya, diyebilirsiniz. İşte var ya, diyebileceğiniz yere gelin. Eninde sonunda oraya geleceksiniz. Türkiye ne istiyor? Güvenlik istiyor. İşte var ya, diyebilirsiniz. Ben diyorum ki, bir ülkede hürriyet, güvenlik ve refah birbirine düşman şeyler değildir. Bu üçünü birden istiyor Türkiye. Hürriyet ve refahın yokluğun güvenliğin varlığını bağladığınız zaman bunu isteyenlerin karşısına çıkıp, "arkadaş, sen 12 Eylül öncesine mi dönmek istiyorsun?" derseniz, bu şuna benzer: Kırk katır mı istiyorsunuz, kırk satır mı? Ne kırk katır istiyorum, ne kırk satır. Hürriyet istiyorum, refah istiyorum, güvenlik istiyorum. Devlet olarak bu üçünü beraber gerçekleştirelim, diye çırşana ortaya. O zaman demokrasiyi ve hürriyeti kötülemekten kurtulursunuz. Bir anlamda onu kötüleyen sunuz. Efendim 12 Eylül öncesindeki idareye de demokrasi demek mümkün müdüdü? Halkın hür iradesi ile seçilmiş bir meclis vardı, hür basını vardı sıklıkla olmadığı yerlerde. Sendikası vardı, üniversitesi vardı, radyo televizyonu vardı. Yani insan hakları beyannamesinin tarif ettiği bir takım şeyler vardı. Ve günde 20 kişi ölüyordu ise, öldüren ne demokrasi ne de hürriyetti, ne partilerdi, ne meclisti. Bu devletin hadiseleri kontrol altına alamamasıydı. Niçin bunları birbirine karıştırıyoruz. Devleti işletip bunları kontrol altına alsanız. Hem meclisi açık tutun, hem partileri açık tutun, hem olabileceğin kadar ülkeyi sıklıkla olmazıda tutun. Bunalı olmayacak şeyler değil ki. Eninde sonunda bunu başarmaya mecbursunuz...

— Biraz önce, "o konuya girmek istemiyorum" dediğiniz konuda Türkiye kamuoyunda söyle bir soru işaret ettiğimdir. Askeri müdafahalelerin çözüm olamayacağını çeşitli ves-

lerle belirttiniz; belirtiyorsunuz. Ancak, sizin bu sözleriniz kamuoyunda, en azından belli kesimlerde yerleşik bir anlayışın yokolmasını sağlayamadı. Önemlince bir kesim, sizin askeri müdafalelere karşı çıkışınızı içten bir davranış olarak görmeden. Sizin askeri müdafalelerden de belirli bir şekilde yararlandığınız: düşünmeye devam ettiler.

Daha iyi anlatabilmek için 12 Mart Muhturasını ele alalım. Evet, 12 Mart günü siz seçimle gelmiş, meşru bir hükümetken yerinizi terketmek zorunda bırakıldınız. Ama objektif olarak bakıldığında 12 Mart yönetimimle işbirliği yaparak, Anayasada bazı değişiklikleri de gerçekleştirdiniz. (Anayasanın üçte biri değiştirildi.) Dahası, sizin zamanınızda yasal biçimde faaliyet gösteren bir partinin (Nizam Partisi) yargılanmasına, bir partinin de (TİP) kapatılarak, yöneticilerinin "bu partinin suçlu olduğunu herkes biliyor" gibi bir iddia ile ceza almasına (yargılama aşamasından sonra) ses çıkarmadınız. Bunu da ötesinde, genel af konusu gündeme geldiğinde, bu partinin yöneticilerinin de, pek çok diğer hükümlü gibi salverilmesine şiddetle karşı çıktıınız. Askeri müdafaleye karşı olsaydınız, bu uygulamaları "olağanüstü dönem" uygulamaları olarak görüp, 12 Mart iktidarinin olağanüstü uygulamalarına da karşı çıkmaz tabiiydi; ama bunu ya yapmadınız.

Acaba, bu tür uygulamalarla, daha sonraki müdafaleler için de cesaret verici olmadınız mı?

■ Aslına bakarsanız bu şekilde bir

"Benim 25 seneye yaklaşan siyasi hayatmda, ordunun siyasete girmesini öven bir tek cümle yoktur... Ordunun siyasete girmesinin bir memlekete yapılabilecek en büyük kötülüğünü keraatle söylemişimdir..."

soru kimin kafasında var, ne zaman dan beri var, onu bileyim. Sorunun yaygın olması, soruda haksızlık olması

lazım. Onun için dedim. Zaten siz de tashih ediyorsunuz, bir kesimde diyorsunuz. Kesim kimdir, nedir, onları bileyim. Yalnız böyle düşünenlerin bir takım ön yargları olabilir. Böyle düşünenlerin objektif düşündüğüne kani değilim. Böyle düşünenlerin benim temsil ettiğim fikre ve benim kişiliğime, icraatıma karşı tavırları olabilir. Bu tavırlarla, bu vakadaki değerlendirmeleri birbirine karıştırmışlardır.

— Özür dileyerek, bir düzeltme yapayım. Özellikle son dönemde, sizin "konusan Türkiye" ve demokrasi üzerine söylediğiniz sözler, açıklamalar tasvip gördü. Yalnız acaba bu soruların açılımını nasıl yapabilir diye soru işaretleri var. Önyargı değil.

■ Her neyse. Burada büyük yanılıgın var. Şimdi Türkçede çok güzel söz var. Bedahat olan yerde delâlete yer yoktur, denir. Yani, birsey açık seçik ortadaysa onu başka türlü düşünmek mümkün değildir. Evvela bakalım, benim 25 seneye yaklaşan siyasi hayatımda, ordunun siyasete girmesini öven bir tek cümle yoktur, bu bir. İkinci, 25 seneye yaklaşan siyasete verdığım süre içinde, ordunun siyasete girmesinin bir memlekete yapılabilecek en büyük kötülüğünü keraatle söylemişimdir. Şimdi bu gibi yargılanırken, hadiseye bakmak lazımdır. 12 Mart hadisesi karşısında benim tavrim belli. Ben 12 Mart günü söylemişim, "bu, anayasa ihlalidir" diye. Ve ben bunu o gün akşam ne olacağım hiç umurumda olmadan söylemişim. Aradan seneler geçtikten sonra hadiseler çok kolaylaşır. Bekâra kadın boşaması kolay gelir. Siz 12 Mart günü benim yerimde olun da, bu sözleri söyleyin. "Bu, anayasa ihlalidir" deyin. Ben üç cümlelik istifa yazdım. Sağlık sebeplerinden istifa ediyorum, demedim. Bu hareketi, hukuk devleti ve anayasa ile bağdaştıramadığımdan bırakıyorum. Dikkat edin, o hadiseden 10 sene evvel, "anayayı ihlal etti" diye bir başbakan asıldı Türkiye'de. Benim o gün, "bu, anayayı ihlalidir" dediğim hadiseye, hiç kimse "hayır değildir" dedemi. O gün de demedi, aradan 15 sene geçti yine dedemi.

Şimdi ondan sonra ne diyor? Yönetümle bir olmuşsun, anayasa değiştirmişsin. Siyaset imkân sanatıdır. Benim o arada yaşamaya çalıştığım şey, kolu kanadı kırılmış da olsa, parlamento yolu. Parlamento açık tutmaktı. Ben meşruyetçiyim. Ben yeralıcı değilim. Ben tahrîkçi, tertipçi de değilim. Ben herşeyi meşru zeminlerde yaptım; geliyorum. Ben e-

ğer o parlamento açık tutabilsem, o zeminde bir süre sonra yine o zeminin zedelenmiş iradesini yerine getirebilirim. Sayet ben 12 Mart hadisinde askerle anlaşmış olsaydım merhum Faruk Gürler cumhurbaşkanı olurdum...

Efendim, anayasayı değiştirdiniz! Ben anayasanın değiştirilmesini 1969 seçim bildirgem esası yaptım. Nerelerini de değiştireceğimi söyledim. Bu anayasası ile bu mémleket idare edilmez dedim. Halbuki 12 Mart'ın beyannamesine baktığınız zaman bir anayasa meselesi o beyannamede yoktur. Ve 12 Mart sonrasında gelen hükümet, "bu anayasası ile memleket gül gibi idare edilir" demiştir, içine girmiştir işin. Bir süre sonra şartlar değişmiştir. 12 Mart günü Türkiye'de sıkıyönetim de yoktur. Benim siyasi çizgim hep düzdur. Ben anayasanın değişimini hep söyleyorum ve o anayasanın 55 maddesi değişmiştir, 1971 ve 1972'de. Belki 72'deki değişikliklerin bazılara CHP'lilerin hepsi iştirak etmedi ama 71'deki değişikliklere hepsi iştirak etti. İttifaka yakın oyla etti. Ben zaten değişiklikten yanayım, onlar karşı. Ben askeri kullanarak onları değişikliğe mi razı ettim? Hayır, böyle bir şeyi onlara da yakıştırılamaz zaten.

Şimdi af meselesine geliyorum. Ben 1974 affina taraftarmadım. Bu doğrudur. Sunun için taraftarmadım. Orta yerde cinayetler vardı, kargaşalar vardı, kanun ve nizamı allak bullak eden şeyle rardı. Türk devletinin sıkıntısı zaten suç ve suçlu orta yerde varken, suç ve suçlu bırakıp bir takım suçsuz kişilere suç izafe edilmesindedir. Ben, kanun ve hukuk devletinin yürümesini istiyorum. Suç kimse suçlu odur ve suçlunun yakasına yapışın. Cezayı ben vermiyorum, cezayı ben de kaldırıyorum. Cezayı mahkemeler veriyor. Öyleyse...

— Ama, olağanüstü dönemin koşullarında...

■ O hiç önemli değil. Olağanüstü dönemin mahkemesi hukuk dışı hareket etti diyemem ben.

— Ama efendim, iki siyasi partiden sözettim. Partiler olağanüstü dönemde yargılanıyor.

■ Belli de, o yargılama yapan olağanüstü dönemin getirdiği mahkeme değil ki, normal anayasa mahkemesi. Birtakım şeyle eksiktir ama savunma hakkı vardı. Belki bizim istemediğimiz şeyle de oldu; bunlar kaçınılmaz. Bunları ben savunuyor da değilim. Olmasa daha iyi olur. Ben zaten herşeyin hukukun içinde olma-

sını istiyorum. 12 Martı ben isteyebilir miyim? Beni elimine ediyor. Ben onun karşısında öylesine durdum ki, 13 Mart günü netice aldım. Benim dediğim şudur: Çankaya'ya kimin oturacağımı tayin milletin hakkıdır. Milletin adına millet meclisinin hakkıdır. Ben buraya çırpı oturacağım, siz beni buraya oturtun, diyenlere, ben, "çık otur" dedim, "oturabiliyorsan!" Şimdi bunların hepsi bir fiskede gidiyor.

Ben niçin 1974 affına razi olmadım. Çünkü orta yerde dökülmüş kan var, incinmiş insanlar var. Buları serbest bırakıktır takdirde o hak ne olacak? Sayet suç kişinin yanına kâr kâhiyorsa, orada devleti idare edemezsiniz. Nitekim 1980 sonrasında da af, 1980'e gelinmesi arasındaki sebepler içinde ifade edilmişdir. Ben onu gördüm. Yapmayı, adam öldürün kişiye hak veremezsiniz, huklilik veremezsiniz, kan döken kişiye huklilik veremezsiniz, devletin polisine, devletin askerine kurşun atan adama huklilik veremezsiniz. Mahkeme bunlara ceza vermişse bunların üzerinden zaman geçmeden af da edemezsiniz. Bakınız af nedir? Af bir atiftir. Bu atiftin yapılabilmesi için, ibret alınması gereklidir. Yani yapanların yaptıklarından pişman olması lazım. Eğer bir devlet kendisine vaki tasallutları, saldıruları veya kişilere vaki tasallutları, saldıruları cezalandırmayıp da, alkışlarsa veya bir pişmanlık doğmadan bunları salverirse, o zaman o devleti idare edemezsiniz. Benim söylediğim bu. Vicdan, vicdan tek taraflı olmaz. Vicdan çift taraflıdır. Şyledir yani, haksızlığa uğrayan adamı da düşüneceksiniz. O haksızlığı yapanı da düşüneceksiniz. Vaktini, zamanını düşüneceksiniz.

İki partinin kapanma hadisesine gelince; bu siyasi bir kapatma değildir. Mahkeme kararı ile kapatılmıştır. Ama 1980 sonrasında gelince ben partilerin kapatılmasına karşı olduğumu her zaman söyledim. Yanlıştır. Bugün Türkiye'nin yaptığı sıkıntıların sebebi budur.

— Zaten böyle söylediğiniz için bu soru soruluyor.

Şimdi, müdafaleden zarar gören iki parti AP ve CHP. İki parti de siyaseti istiyor. Liderleri bunun samimi takipçiliğini yapıyor. Fakat sonuca, 12 Martta gerek muhtraci generaller bazılı, gerekse uygulamalarda görev almış örnegin Faik Türen Paşa, Ali Elverdi bir kısmı AP'ye, bir kısmı CHP'ye transfer oluyor. Bunu sunun için söyleyorum. Bu bir yargılama değil, soruluyorum; bu biraz ödüllendirme olmuyor mu, deniyor. Sonuca, olağanüstü

dönemde, müdafalenin zemininde politik tecrübe kazanan kişiler sonra partiler tarafından kaptırılıyor.

■ Şimdi bakın; burada meseleye tepepeden bakmak lazım. Eğer kişilere bir siyasi partiye üye olmaları hakları ise ve kişilere partiye girerse, partiler tutum ve davranışlarına göre onları da bırakır. Zaten partiler herkesin geldiği yerler değildir. Herkese de açık değildir. Siyasi partiler o siyasi partinin felsefesine, inançlarına uygun diyenlerin işidir..

— Hayır, ben başka şekilde soruyorum.

■ Yok yok, ben oraya girmek istemiyorum. Onların arkasında başka bir şey var. Bir askeri müdafaleyi bir ordu yapmıyorum. Ordu ile, silahlı kuvvetlerle bu işleri yapanları, yaptırımları ayırmak lazım. 1960'a gelinmesi onlarla bir grup 1961'e gelinmesi onlarla bir grup subay çıktı ortaya, emir komuta zinciri yok. 1961-64 arasında bakıyorsunuz, iki defa hadise oluyor. İlkisinde de bir grup; kumanda heyeti yok. Kumanda devletin elinde. Ama 1971'e gelinmesi, kumanda heyetidir bunu yapan. Gerek bir grup subayın yaptığı işe, gerekse kumanda heyetinin sevk-i idare ettiği işe bir ordu; parti değil ki. Bunu bir ordunun kararı gibi mütalaa etmek mümkün değil ki. Bir orduda disiplin vardır, hiyerarşi vardır. Bir orduda plüralizm olmaz. Alt kademedeki adam emir komuta zinciri içinde alınan kararlara uyar. Çünkü ordu mazide bölünmenin zararlarını görmüştür. Böylece ona uydu diye kimseye haksızlık haksızlık vermeye çalışmıyorum. Ben hadiseyi izah ediyorum...

■ Aynı şekilde flu noktalar şu sunucu da getirdi, sizlerin de kulağınıza geldi, okudunuz, gördünüz: "Sayın Demirel konuşan Türkiye, demokrasi diyor ama 1982 Anayasasının da yanında olabilir; zaten istediği de buydu" gibi kuşkular...

■ Hiç demedim ben.

— Demediniz ama, sağın DYP tara-

findan somutlanan kesimindeki eşitirilerin odak noktası da sadece anayasının geçici maddeleri... Demokrasi, sadece dört ya da beş yılda bir sandık başına gitmek, şeklinde anlaşılnıca, "böyle bir demokrasi tarifinde birleşiyorsak geri kalan geçici maddelerin değiştirilmesini istemek koltuk kavgasıdır" şeklinde de yorumlanabiliyor, malumunuz...

■ Tabii, bu da delalettir. Yani yanlışlıdır. Şimdi birşey söyleyeyim, Türkiye'nin ihtiyacı evvela kanuna, devlete, kanunu iera edenlere, devleti

da geçici 4. madde gibi bir madde bulunması, acaba Türkiye Cumhuriyetine ne kazandırır? Bu bir. İki; böyle bir maddenin bulunması, Türkiye'deki siyasi hayatı felce uğratıyor mu? Nasıl uğratmasın ki? Bugün meclisler gelmiş kadrolar veya vatan sathında siyasi teşkilatlanmadı yeralmış bulunan kadrolar arkalarına bakıp 1950 ile 1980 arasında görev yapmış olan bütün siyasetin birliği içinde, huzur içinde, gelecek teminatı içinde iş görebilirler mi? Nasıl görsünler? Şöyle diyebilirler: efendim onlar hata yaptı biz yapmayız. İyi ama 30 sene her gelen hata yapmış, bunu savunmak mümkün değil. Hata yapan da vardır, yapmayan da.

"12 Mart hadisesi karşısında benim tavrum belli: 12 Mart günü 'Bu, anaya ihlalidir' dedim. 15 yıl geçti kimse demedi bunu..."

O zaman, içine bir tereddüt çökecektir. Haksızlık, ister bir kişiye yapılmış olsun, ister bin kişiye. Haksızlığın bir kişi ile bin kişiye yapılması ne fark eder? Geçici dördüncü maddeyi koltuk kavgası, kişi kavgası olarak nitellemek yanlıştır. Bunu söyleyenler, hak, hukuk, adalet, hürriyeti anlamamaktadır. Hukukun üstünlüğünü anlamamaktır. Suçsuz ceza olur mu? Canım, suçsuz cezayı filanca zata vermişler, bundan ne çıkar; O da bunu çekiversin.

Mesele bizatihî hadisenin kendisi dururken, onu yanlış yerbere saptırır. Sonra, geçici 4. maddeye ne gibi hususlar var? 1980 parlamento kadrosunun tümü cezalandır. Niye? Efendim, bunlar siyasi suç işlediler... Hangi mahkeme siyasi suça karar verdi? İnsan hakları beyannamesinde, anayasamızda "suçsuz ceza olmaz" diyeğiniz. Gelişenlerin aksını yapıyorsunuz. Bu o zaman inançsızlık doğuruyor. Güvensizlik doğuruyor. Türkiye'nin ihtiyacı evvela kanuna, devlete, kanunu iera edenlere, devleti

idare edenlere inançtır. Dediğinizin aksını yaparsanız, sküntular doğar. Mesele öyle 3-5 kişinin sandalye, koltuk kavgasına ıca edilebilecek kadar basit değildir. Kaldı ki, koltuk ihtiyası ile yanıp tutuşuyor muyuz? Hiç bir zaman tutuşmadık. Sadece hizmet için lazımdır koltuk. Ve koltuk mecrubu, koltuğa böyle delicesine aşık olan birisi çeşitli işlerin içinde olur. Hiç biz boynumuzu eğmedik, bizim başımız diktir. Biz prensipleri savunduk geliyoruz. Eğer koltuk arayanlar falan varsa o biz değiliz.

Bir daha söyleyeyim. Hangi devletin anayasasında geçici 15. madde gibi bir maddde olur? Efendim onun dışında başka maddeler de düşünülse... Olur; onları düşünen de çıkar. Ama bunlar öyle birsey ki deve diken gibi duruyor orta yerde.

Bir siyasi mücadele yapılmışken en kolay anlaşılabilecek meseleler ortaya atılır. Bunların istedikleri bir takım şeyler bu anayasanın içinde vardır, zaten bunlar bu anayasaya bir şey demediler!... Nasıl diyecektir bir şey? Bu anayasaya "hayır" demek serbest miydi Türkiye'de? 71 sayılı karar, ondan sonra 72 sayılı karar, bilmem 69 sayılı karar, bunların hepsini yasaklıyor. Zaten "hayır" diyenlerin hepsini mahkemeye verdiler. "Evet" demek serbestti, "hayır" demek yasaktı. Zaten bir şeye "evet" demenin serbest olması diye bir müessesesi yok orta yerde. "Evet" diyecek olana yasak nasıl korsun yani? Mühim olan mesele, "hayır" diyecek olanın serbest olmasıdır.

— Ve efendim, sadece 4-5 yılda bir gitmek değil sandık başına demokrasi, o zaman bu anayasanın son derece sınırlayııcı, kısıtlayııcı hükümleri var; siyasal katılım, siyasal özgürlükler, örgütlenme özgürlüğü konularında. "Konusan Türkiye" sözünü ve düşüncenizin desteklenmesi, onun dayanıkları olabilecek ilkeleri akla getiriyor. Örneğin, siyasal örgütlenmenin, düşünce özgürlüğünün en geniş biçimde olabileceği bir ortam bugün yok. Anayasa değişikliği önerileri çok önemli bir çerçeveyi de ilgilendirdiği için bu konudaki düşünceniz önem taşıyor. Örneğin, 141-142 Türkiye'nin gündeminde gitmiyor. Belki çok yoğun olarak değil ama demokrasi deyince, siyasal özgürlükler deyince, ister istemez yine işin içinde ve yine gündemin başında. Bu konudaki düşünceleriniz...

■ Şunu söyleyeyim. En iyi, iyinin düşmanıdır. Herşeyi birden yapmak da mümkün değildir. Bugünkü şartlar

îçerisinde, Türkiye'de serbest zeminder, milletin hür iradesini tecelli ettirebilecek bir seçim yapılmamıştır. Türkiye'de 2969 sayılı kanun gibi, sığın kanunu gibi yasak kanunları varken ve bunların dışında 12 Eylül şokundan kalma bu kadar baskı zihinlerde varken, politika bu kadar dağılmışken, siyaset ve siyasetçiden millet uzaklaştırılmaya çalışılmışken, neyin tartışılabileceğini, neyin tartışılıyor. Demokrasi zengin memleketlerin işidiri de kabul etmiyorum. Demokrasi izan, idrak, şuur, vicedan meselesidir. Benim hâkimde da onun olduğuna kaniim.

Bu halkla bu kadar demokrasi olur, diyenleri reddediyorum. Demokrasının işlemeyişinde, bana, halkın kusuru nedir, gösterebilir misiniz? Bir tek şey var, demokrasiye sahip çıkamıyor halk. Hakkına, hukukuna sahip çıkamıyor. Seçtiklerine sahip çıkamıyor, reyine sahip çıkamıyor. Ama ona zaman lazım. Bu kadar ezilmiş bir halkın herşeyi birden yapabilmesi mümkün değil ki...

— **Hürriyet olmadıkça ekonomi olmaz... Demokrasının zengin memleketlerin işi olduğunu da kabul etmiyorum. Demokrasi izan, idrak, şuur, vicedan meselesidir. Benim hâkimde bunlar var..."**

Şe ederim. Ve böyle bir ortamda yeniden halkın politikaya isındırmak varken, depolitizasyondan politizasyona geçmek lazımk, devlet ve millet arasındaki köprüyü kurmak lazım gelirken, daha sonra tartışılabilecek şeylerin şimdiden tartışmaka yarar görmüyor. Zamani gelsin bunların hepsi tartışılır.

— Cumhurbaşkanı geçenlerde konuşurken demokratik bir hak olarak karşı çıktı 141-142'ye; karşı çıktı demiyeyim de, demokratik bir hak olduğunu kabul etti. Ancak, "Avrupa ve Amerika'da refah ülkerinde onlar kalkar. Biz de o seviyeye gelelim kalkıralım" dedi. Ve böylece bu demokratik hakkın ekonomik bir onkoşulu olduğunu vurguladı. Siz de "refah, güvenlik ve hürriyet" birbirinden ayrılmaz diyorsunuz.

■ Ben aslında demokrasının ekonomik şartlarla da ilgisini kabul etmiyorum. Aslında ekonominin hürriyetten ayrılabileceğini kabul etmiyorum. Hangisi hangisinden evvel gelir diye de bir anlaşma girmiyorum. Hürriyet olmadıkça ekonomi olmaz diyorum. Hindistan gibi milli geliri 200-300 dolar civarında bulunan bir memlekette demokrasi yürütülmeye çalışılıyor. Demokrasi zengin memleketlerin işidir de kabul etmiyorum. Demokrasi izan, idrak, şuur, vicedan meselesidir. Ben hür ve demokrat bir Türkiye istiyorum. Demokrasiyi kendime göre falan tarif etmiş değilim. Demokrasi bana lazım da başkasına lazım olmayan bir nesne değil ki... Başkalarına lazım olduğu için biz de savunuyoruz. Evvela insanı insan yapan değerleri yaştığı için savunuyoruz.

Bence, herşeyi zamanında tartışmak lazım. Bir takım tartışmaların halen yanlış istikametlere çekilerek, meseleyi dejenere edeceğinden endi-

— **Ama efendim, her seferinde kesintiye uğratılırken, demokratik rejimi kurtarmak bir, milli birlik beraberliği sağlamak iki, bir de buna terörün önlemek eklendi şimdi. Toplumun birbirine kurulmasını önlemek... Eski içişleri bakanlarından Hasan Fehmi Güneş de geçenlerde, toplumun bilinçli ve planlı bir biçimde birbirini kırma noktasına getirildiğini öne sürdü ve buna ilişkin kanıtlarını aktardı. Sizce, bir toplum gerçekten de bilinçli ve planlı bir biçimde birbirini kırma aşamasına getirebilir mi? Getirebileirse nasıl getirebilir? Kimlerce getirebilebilir? Bunu önlemek için neler yapılmalıdır? Sayın Bülent Ecevit de bir konuşmasında (Cumhuriyet Gazetesi 16 Kasım) "daha üstünden sır perdesi kalkmamış ve belki de hiç kalkmayacağı çok olay var. 1 Mayıs 1977 Taksim faciası gibi" dedi. Tüm bunları nasıl ve kim önyebilir? Bir daha bir kesintiye gereke olmaması için...**

■ Ben hayali tartışmalara giremem. Somut olaylar vardır. Yapanı bellidir, yaptıranı bellidir, onu tartışırı. Ama bir takım hayali şeylerle girersem o senaryo tartışması olur. İşin gerceği varken, senaryoyu niye tartışım? Bir de şuna girmem. Filan muhterem zat şöyle demiş, filan muhterem zat şöyle demiş, onlara da girmem. Çünkü, şahsi fikirleridir, diyebilirler. Siz bana eğer soruyorsanız ki, Türkiye'de vatandaş ikiye bölünüp birbiri ile harp edecek duruma gelmişti, buna ne dersiniz, cevap ver-

rim. Peki derim şimdı. Ondan sonra 12 Eylül oldu, değil mi? Bu karşı karşıya gelip de, birbiri ile harp edecek olanlar kimlerdi? Bunların elebaşları kimlerdi? Acaba geçen 5 sene zarfunda, işte efendim Konya'da şu vatandaş, vatandaşların bir kısmını arkasına düşürüp Konya'daki bu vatandaşla harp çıkaracaktı, ikiye bölnmüştü Konya, mesela Afyonkarahisar'ı, veya Kütahya, peki onlara ne yaptınız? Çok ciddi bir iddia...

Türkiye'de anarşî, terör vardı, tamam. Bunu yaptıranları, yapanları devlet bilmiyor mu? Biliyor. Bunlar bir iç harp çıkarmak için mi yapıyordular bunları? Hayır; Türk devletini, cumhuriyetini yıkmak için... Halk bunun neresinde idi? Halk bunun hiçbir yerinde yok. Bunlar organize biçimde yapılmış işler. Diyorsunuz ki, Türkiye bir iç harbin içindeydi; iç harbin eşiğindeydi. Kim yapacaktı bu iç harbi? Kim kiminle harp edecek? Neyle harbedecek ahali? Sonra ne oldu? İşte 12 Eylül'den bu yana beş sene geçti. İç harbi yapacak olanları nereye koydunuz, ne yaptınız? Kimi iç harp yapacağından dolayı takip ettiniz? Efendim, görmüyorum musunuz, bu kadar adam öldü de, canım onları yapanlar, yaptıranlar belli; onları mahkeme ediyorsunuz. Eğer iç harbi yapacak-yaptıracak olanlar onlar idiyse onların hakkından gelirdiniz, böyle bir şey de olmazdı.

Bir takım muhayyel tehlikeler, yani hayatı tehlikeler, hayatı düşmanlar tasavvur ederek hiç bir tartışma yapamayız. Kim ne biliyorsa çöksün söylesin. Aslında silahlı kuvvetlerin tesanüt içinde olduğu bir yerde, bunları yapmak kolay değildir. İç harp olmuştur, Birleşik Amerika'da olmuştur ama Kuzey ile Güney harbetmiştir. Taraflar belli. İspanya'da olmuştur ama taraflar bellidir. Türkiye'de böyle bir uçurumun ucuna gelinmiş idiyse yanı, taraflarını devletin bilmesi lazımdır. Ben biliyorum yapılacak demagojiyi. İşte bu kadar adam öldü de, hâlâ Demirel bunun tarafını söyler. Bunlar zaten belli. Bunların işlediği suç kafi. Suçlu diye üstüne vardığınız kimseleri mahkemeye vereceksiniz, ama ayrıca şimdiki iddiaları, yani iç harp olacaktı iddiası bunalardan farklı. Bunların yakasına yapışın, yapışmayı diyen yok ki. Yapışmışsınıza da zaten. Ama bunun ötesinde, bir iç harp olacaktı, vatandaş birbirini kırıp geçirecekti denildiği vakit, e' bu çok ciddi bir iddia. Kim kimi kırıp geçirecekti diye ortaya koymak lazımdır; konmuştur...

■ Efendim, her dönemde işkence

iddiaları gündeme. Olağanüstü dönemlerde frekansı biraz daha artırarak var. İşkence olaylarının son bulması için, bu konunun mazide kalması için ne yapılmalıdır, hangi köklü önlemler alınmalıdır?

■ İşkence bir insanlık ayıbidır. İşkence kadar iğrenç bir iş tasavvur edemiyorum. İşkenceye taraftar olmak veya aleyle olmak gibi bir tartışma yapılamaz. İnsan olan herkesin işkence dendiği zaman tüylerinin dikten diken olması lazımdır. İşkence devlet politikası değildir, demek yetmez. Devlet politikası olabilir mi ki, değildir diyorsunuz. Eğer bir memlekette işkence sözkonusu ise orda siyasi sorumluluk da beraberinde vardır.

İşkencenin ortadan kaldırmanın bence tek şartı açık rejimdir. Açık rejimde bir yerde birisine işkence edilecek de, ondan sonra onun basını susacak, meclisleri susacak... O açık rejim değildir o zaman. Ve aynen demin konuştuğum gibi, bir kişiye işkence yapılması ile bin kişiye işkence yapılması arasında fark yoktur. Ne olacak, bir kişiye yapılmış diye geçiştirdiğiniz yerde bin kişiye yapılması yolunu açarsınız. Bazı şeylerin kaç kişiye yapıldığı önemli değildir. Yapılmış olması önemlidir. Açık rejimden başka bir yol bilmiyorum.

Efendim, eski devirlerde de olmuşmuş. Hangi devirde olduğuysa ona siyasi sorumluluk tereddüp eder. Bizim Türkiye'yi idare ettiğimiz zaman oldu ise, bize siyasi sorumluluk tereddüp eder. Gayet açık söyleyorum.

Efendim, eski devirlerde de olmuşmuş. Hangi devirde olduğuysa ona siyasi sorumluluk tereddüp eder. Bizim Türkiye'yi idare ettiğimiz zaman oldu ise, bize siyasi sorumluluk tereddüp eder. Gayet açık söyleyorum. Efendim, ben yapmadım. Ben de yaptırmadım. İyi ama yapan varları yapmak kolay değildir. İç harp olmuştur, Birleşik Amerika'da olmuştur ama Kuzey ile Güney harbetmiştir. Taraflar belli. İspanya'da olmuştur ama taraflar bellidir. Türkiye'de böyle bir uçurumun ucuna gelinmiş idiyse yanı, taraflarını devletin bilmesi lazımdır. Ben biliyorum yapılacak demagojiyi. İşte bu kadar adam öldü de, hâlâ Demirel bunun tarafını söyler. Bunlar zaten belli. Bunların işlediği suç kafi. Suçlu diye üstüne vardığınız kimseleri mahkemeye vereceksiniz, ama ayrıca şimdiki iddiaları, yani iç harp olacaktı iddiası bunalardan farklı. Bunların yakasına yapışın, yapışmayı diyen yok ki. Yapışmışsınıza da zaten. Ama bunun ötesinde, bir iç harp olacaktı, vatandaş birbirini kırıp geçirecekti denildiği vakit, e' bu çok ciddi bir iddia. Kim kimi kırıp geçirecekti diye ortaya koymak lazımdır; konmuştur...

■ 1986 yılı bildığınız gibi uluslararası barış yılı. Birleşmiş Milletlerde kabul edildi, duyuruldu. Dünya bu barış yılina bir yandan Çenevre zirvesinin yarattığı umutlarla diğer yandan da ABD yönetiminin Stratejik Savunma adını verdiği ya da diğer adıyla Yıldız Savaşları denilen projenin gerçekleşmesi olasılığının getireceği endişelerle giriyor. Gene bildığınız gibi Yıldız Savaşları projesi üzerinde ciddi bir tartışma sürüyor.

Bu tartışmanın en alevli olduğu yerlerden birisi de Amerika. Daha önceki konuşmalarınızda, dehset dengesinin bir çözüm olamayacağını söylemişiniz. Bu görüşünüz doğal olarak

“İşkence insanlık ayıbidır. Bir memlekette işkence varsa, beraberinde siyasi sorumluluk da vardır... Bizim Türkiye'yi idare ettiğimiz zaman oldu ise, bize siyasi sorumluluk tereddüp eder. Gayet açık söyleyorum...”

akla dehset dengesinden kurtulmak için nükleer silahsızlanmadan yana olabileceğinizi getiriyor. Şimdi ABD yönetimi dehset dengesinden kurtulmanın bir yolu olarak gördüğünü söylediği Yıldız Savaşları projesini gündeme getiriyor. Yönetimin muhalifleri ise bunun nükleer askeri üstünlük peşinde koşmak olduğunu ve çok olumsuz sonuçlar doğurabileceğini belirtiyor. Deneyimli bir devlet adamı olarak bu konuda sizin görüşünüzü alayım efendim.

■ Bakınız, harbin ne kadar büyük bir facia olduğunu bilmeyen yok. Ama yine harp oluyor. Dünyanın belki en uzun sulh döneminin yaşadığını söyleyebiliriz (1945-85). Eğer milletlerin elinde silah varsa görülen o kişi, bir gün kullanılıyor bu. Birinci Dünya Harbinin sonuna doğru tank ve tayyare çıktı; o harpte netice almadi o. Ama ikinci Dünya Harbi tank ve tayyare ile yapıldı. Bu harbin sonuna doğru atom çıktı, atom gerçi harbi bitirdi ama harp te bitmek üzereydi. Ondan sonra füze, V1, V2, V3, V4'ler İngiltere'ye atıldı. Ama şimdi evvela orta menzilli füzeler, sonra kıtalara silahsızlanmadan yana bir yandan Çenevre zirvesinin yarattığı umutlarla diğer yandan da ABD yönetiminin Stratejik Savunma adını verdiği ya da diğer adıyla Yıldız Savaşları denilen projenin gerçekleşmesi olasılığının getireceği endişelerle giriyor. Gene bildığınız gibi Yıldız Savaşları projesi üzerinde ciddi bir tartışma sürüyor.

edilemeyecek kadar uzun seneler kaybettiir. Böylesine tehlikeli silahları bulunduran devletler bugün süper devletlerdir. Bunlar iki devletin elinde var. ABD ve Sovyetler. Başka devletlerin elinde yok. Ufak tefek varsa bile bir değer taşımaz. Her zamankinden çok dünyanın kaderi bu iki devletin eline geçmiştir. Bunların akıllı hareket edeceğini dünya ne kadar güvenebilir bilmem. Ben daima kaygı duyarım dehset verici silahlardan. Bugün kullanılmamayı, karşı taraf da kullanırsa, ben onu tahrif ederim ama o da beni tahrif eder, korkusundan ileri gelmektedir. Ben buna diyorum dehset dengesi. Şimdi bu dengeyi aşmaya çalışıyoır, anladığım kadariyla. O zaman yeni bir denge tesis edilecektir veya edilemediği taktirde bir hegemonya meydana gelecektir, demektir. Bunu muhakeme etmesi sevkalâde güç. Sadece burada arzular, temenniler işin içine girer. Arzular, temenniler odur ki, insanlık izani, aklını, şurunu kaybetmesin. Çünkü bu defa olacaklar, öncekilerden çok farklı. Bir yenme yenilme hadisesi de değil.

— Efendim, bu konular ne zaman sözkonusu edilse, Türkiye'nin dünya kamuoyunda sessiz bir görünümü gözleniyor. Barış ve silahsızlanmadan yana bir önerinin sahibi olarak uluslararası forumlarda girişimlerde bulunduğumuzu söylemek güç. BM oturumlarında genellikle ABD yörünge içinde oy kullandığımız da biliniyor. Oysa NATO ülkesi olmasına karşın Yunanistan böyle yapmıyor. Aynı şekilde uzun yillardan beri balkanların nükleer silahlardan arındırılması önerisi yalnızca bizim evet dememiz yüzünden gerçekleşmiyor. 'Türkiye'nin itibarına iğne batarsa, bize çuvaldız batmış olur' diyen birisi olarak bunu nasıl değerlendireirisiniz?

■ Birçok şeyleri siyah beyaz sentezi içerisinde de değerlendiremiyorum. Yani evetli ve hayırlı cevaplara bağlayamıyorum doğrusu. Tabii ki Türkiye'nin kendi menfaatlarını ön planda tutan ve şövalyeli ikinci planda tutan bir siyaseti takip etmesi aklidir. Her hadisede bence Türkiye ne yapmalıdır, ona bakmak lazım. Ne şu devletin, ne bu devletin yörünge içinde olmayı da gurur kırıcı buluyorum. Bizim menfaatlerimiz neyi gerektiriyor Birleşmiş Milletler zemininde? Burda çok sesli olalım, ses çıkaralım demek birşey ifade etmez. Niçin, hangi maksatla ses çıkaralım? Neyi yapmak için ses çıkaralım? Ses çıkmamız gereken bir mesele ortaya geldiği zaman ses çıkarmazsak, ayıp olur. Ama hiç ses çıkarmamamız la-

zım gelen bir meselede de, sifir Türkiye ses çıkardı diye, ses çıkarmaya kalkarsak o da gürültü-patırtıcılık olur. Her hadise için ne yapmamız lazım geldiğine bakmak lazım. Zaten bu dış politika meseleleri çok katı prensiplerle götürülemez. Prensip şudur: Menfaatlerini koruyacaksınız. Menfaatler tek taraflı olmaz. Karşılıklı menfaatler vardır. İstiklalinizi, toprak bütünlüğünüzü koruyacaksınız. Savunmanızı, ekonominizi güçlendiriceksiniz. Etrafinizde bir barış çemberi meydana getireceksiniz. Mümkün mertebe büyük devletlerin çatışma sahisi olmamaya gayret edeceksiniz. Büyük çatışmalara sebep olmamaya gayret edeceksiniz. Sizden güçlü devletlerin hincini çekmemeye gayret edeceksiniz. Sulhu bozmama ya gayret edeceksiniz. Biz bunları uyguladık...

— *Türkiye'de bir de barış tutukluları var. Dünya Barış Yılı'nda bugün 12 tane Barış Derneği yöneticiği içerededir. Tabii görülmekte olan bir davadır; ancak dergimiz aracılığıyla bir mesajınız olur mu?*

■ Evet, olur. Şimdi ben böyle Türkiye'de davaların mahkemelerde uzun süre devam etmesinden istirap duyarım. Hakimlerimize güvenirim. Yalnız bu davaların tutuklu yapılmasıyla, böyle açıktan yapılması arasında şahsen bir fark göremiyorum. Kendilerine suç isnat edilen kişiler kim olursa olsun, suçun çeşidi ne olursa olsun, suç subut buluncaya kadar, yani ceza kanununun 468. maddesi sanırım sabit ve muhakkak oluncaya kadar, hakim buna karar verinceye kadar, sanıktır; suçlu değildir. Münhasır, Barış Davası ile ilgili olarak söylüyorum. İsimleri ne olursa olsun, kim olursa olsun, kimlikleri ne olursa olsun, bunlar da bu memleketein insanlardır. Eğer suç işlememişlerse mahkeme bunları içinde tutmadan da karara bağlayabilir. Bunların derhal salınıp evlerine dönmiş olmasından sevinç duyarım. Ve yalnız ben sevinç duymam; Türkiye'de pek çok kişi sevinç duyar. Bunlar siyasi meseleler olmaktan çıkmıştır. Bir yerde vicedan sizlatıcı bir hadisedir bu..."

— *Bilim ve Sanat Dergisi adına bu görüşme için teşekkür ediyorum.*

■ Bir değerli hizmet yapıyorsunuz. BİLİM ve SANAT Dergisini Zincirözhan'da, bizim tel örgüler içinde olduğumuz zaman da bize göndermek nezaketini gösterdiniz. Her zaman alâka ile takip ediyorum. Sizi ve arkadaşlarınızı tebrik ederim. Başarı dilerim. Bu çeşit entellektüel faaliyetleri yürütmenin zorluğunu biliyorum ama sizin faaliyetlerinizin ayakta durmasını, ülkemizin entellektüel gelişmesinin ölçüsü olarak da alıyorum. Tebrik ederim, takdir ederim, başarı dilerim.

— *Teşekkür ederim.*

zamanı insansınız. Açık söylüyorum; benim ölçüm budur. Tutukluluk aslında neyin tedbiridir, onu da bilmiyorum. Bunlar bilinen, tanınan kimse, nereye kaçacaklar? Aslında bir yerde dağıtılmayan adalet en büyük adaletsizlidir. Ya bunları çabuk yapın bitirin. Çabuk dediğin zaman kaç senedir dava devam ediyor? 5 senen mi? 5 senedir bu insanlar hapishanede mi? 3 senedir mi tutuklu?

— *3 yılı doldurdu, 38 ay oldu.*

■ Evet, beraat de edebilirler ama, birçok kimse aynı suçtan içerde. Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

“Barış davası tutuklularının derhal salınıp, evlerine dönmiş olmasından sevinç duyarım, benim gibi pek çok kişi sevinç duyar... ...Açık söylüyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir bu...”

— *Bilim ve Sanat Dergisi adına bu görüşme için teşekkür ediyorum.*

■ Bir değerli hizmet yapıyorsunuz. BİLİM ve SANAT Dergisini Zincirözhan'da, bizim tel örgüler içinde olduğumuz zaman da bize göndermek nezaketini gösterdiniz. Her zaman alâka ile takip ediyorum. Sizi ve arkadaşınızı tebrik ederim. Başarı dilerim. Bu çeşit entellektüel faaliyetleri yürütmenin zorluğunu biliyorum ama sizin faaliyetlerinizin ayakta durmasını, ülkemizin entellektüel gelişmesinin ölçüsü olarak da alıyorum. Tebrik ederim, takdir ederim, başarı dilerim.

— *Teşekkür ederim.*

— 3 yıl doldurdu, 38 ay oldu.

■ Evet, beraat de edebilirler ama,

birçok kimse aynı suçtan içerde.

Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

— 3 yılı doldurdu, 38 ay oldu.

■ Evet, beraat de edebilirler ama,

birçok kimse aynı suçtan içerde.

Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

— 3 yılı doldurdu, 38 ay oldu.

■ Evet, beraat de edebilirler ama,

birçok kimse aynı suçtan içerde.

Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

— 3 yılı doldurdu, 38 ay oldu.

■ Evet, beraat de edebilirler ama,

birçok kimse aynı suçtan içerde.

Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

— 3 yılı doldurdu, 38 ay oldu.

■ Evet, beraat de edebilirler ama,

birçok kimse aynı suçtan içerde.

Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

— 3 yılı doldurdu, 38 ay oldu.

■ Evet, beraat de edebilirler ama,

birçok kimse aynı suçtan içerde.

Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

— 3 yılı doldurdu, 38 ay oldu.

■ Evet, beraat de edebilirler ama,

birçok kimse aynı suçtan içerde.

Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

— 3 yılı doldurdu, 38 ay oldu.

■ Evet, beraat de edebilirler ama,

birçok kimse aynı suçtan içerde.

Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

— 3 yılı doldurdu, 38 ay oldu.

■ Evet, beraat de edebilirler ama,

birçok kimse aynı suçtan içerde.

Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

— 3 yılı doldurdu, 38 ay oldu.

■ Evet, beraat de edebilirler ama,

birçok kimse aynı suçtan içerde.

Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

— 3 yılı doldurdu, 38 ay oldu.

■ Evet, beraat de edebilirler ama,

birçok kimse aynı suçtan içerde.

Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

— 3 yılı doldurdu, 38 ay oldu.

■ Evet, beraat de edebilirler ama,

birçok kimse aynı suçtan içerde.

Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

— 3 yılı doldurdu, 38 ay oldu.

■ Evet, beraat de edebilirler ama,

birçok kimse aynı suçtan içerde.

Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

— 3 yılı doldurdu, 38 ay oldu.

■ Evet, beraat de edebilirler ama,

birçok kimse aynı suçtan içerde.

Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

— 3 yılı doldurdu, 38 ay oldu.

■ Evet, beraat de edebilirler ama,

birçok kimse aynı suçtan içerde.

Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

— 3 yılı doldurdu, 38 ay oldu.

■ Evet, beraat de edebilirler ama,

birçok kimse aynı suçtan içerde.

Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

— 3 yılı doldurdu, 38 ay oldu.

■ Evet, beraat de edebilirler ama,

birçok kimse aynı suçtan içerde.

Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

— 3 yılı doldurdu, 38 ay oldu.

■ Evet, beraat de edebilirler ama,

birçok kimse aynı suçtan içerde.

Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

— 3 yılı doldurdu, 38 ay oldu.

■ Evet, beraat de edebilirler ama,

birçok kimse aynı suçtan içerde.

Birçok kimse de açıktan gelip gitmektedir.

Bırakın bu insanları da, açıktan gelip gitmektedir. Gayet açık ve aleni söyleyorum, vicedan sizlatıcı bir hadisedir...

Abdullah Baştürk: ‘Yeryüzünde Tüm Sendikalar Barıştan Yanadır.’

Söyleşi : Varlık Özmenek

Beş yıldır devam eden DİSK Davası'nda toplam 1477 sendikacı yargılanıyor. BİLİM ve SANAT'ın dizgiye hazırlandığı günlerde, Askeri Savcı esas hakkındaki görüşünü okuyordu. Bu aşamada, Askeri Savcının DİSK yöneticileri hakkında istediği hapis cezaları 20'şer yılı buluyor.

Genel Yayın Yönetmenimiz Varlık Özmenek, kuruluşu 20 yılı bulan DİSK'in yargılanan Genel Başkanı Sayın Abdullah Baştürk ile görüştü.

B.S.

— DİSK, 13 Şubat 1967'de kuruldu. 20. yıla giriliyor. 5 yıldır da yargılanıyor. "Görülmekte olan dava" nedeniyle, yasal sakıncaları ötesinde DİSK'in kuruluş nedenlerini bugün değerlendirmek mümkün mü?

■ DİSK'in kuruluşu, yeni arayışlar içinde olan, toplumsal, ekonomik hatta siyaset konularının bilincine ulaşan işçilerin, yeni bir sendikal anlayışa yönelmeleri sonucu olmuştur. İşçi kitleleri, somut ekonomik, toplumsal ve siyaset koşullarda sorunlara yaklaşım biçimlerine göre sendikacılık hareketine yön verirler. Bu yönelimlerde, hak aramalarda elde ettikleri deneyimlerle birlikte, somut koşullar ve toplumsal ihtiyaçlar önemli rol oynar. Bu anlamda DİSK, birçok sendikacının bir araya gelerek kurdukları sıradan bir örgüt değildir.

DİSK, işçi kitlelerinin olaylara bakış açısından değişimlerden kaynaklanan, bir sendikal anlayışın tezahürüdür. Sosyal ve ekonomik ihtiyaçlardan kaynaklandığı, tüm çalışmalarında hangi ihtiyacın sonucu kurulduğundan bilinciyle hareket ettiğinin kısa sürede üye sayısı 500 bin'in üstüne çıkarmıştır. Yani DİSK, toplumsal, ekonomik ve siyaset koşulların sonucu kurulan bir örgütür.

— Demokrasilerde "olmazsa olmaz"lardan biri de sendikal hak ve özgürlükler... Türkiye'nin de üyesi olduğu ILO kararlarıyla da sendikal hak ve özgürlükler uluslararası alanda belirlenmiştir. Bunlardan bir kısmı T.C. hükümetlerince de onaylanarak

yasa niteliğini almıştır. Bu ilkeler açısından, bugün Türkiye'deki sendikal hak ve özgürlükleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

■ Batı demokrasilerinde "sendikal hak ve özgürlüklerin" demokrasinin ayrılmaz ve disanızın temel ilke ve unsurları olduğu herkesin bilinmektedir. Bu husus Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun kararlarında ve ilkelerinde somutlanmıştır. Bu ilke ve temel haklar:

- 1- Anatüzyük ve yönetmeliklerinin serbestçe düzenlenme hakkı,
- 2- Yöneticilerini (temsilcilerini) tam bir özgürlük içinde seçebilme hakkı,
- 3- Yöneticilerini serbestçe düzenleme hakkı,
- 4- Çalışmalarını ve program-

ları serbestçe belirleme hakkı.

şeklinde sıralanabilir. Bunların ülkemizde varlığı veya yokluğu her demokratça bilinmekte ve gözlenmektedir.

— Türkiye'de sendikal hak ve özgürlüklerin aşağıya alınmasıyla, başta işçi sınıfı olmak üzere çalışan kesimlerin yoksullaşma süreci açılıyor. Bu konudaki değerlendirmenizi rica edelim.

■ Bu sorunuz "görülmekte olan dava" mızla yakından ilgilidir. Bu nedenle değerlendirmesini yapmak istedim bu sorunun cevabı, hep birlikte yaşadıklarımızda mevcuttur.

— Ülkemizde sendikal hak ve özgürlüklerin yok derecesinde kısıtlı olduğu Türk-İş tarafından da söyleniyor. Bu duruma gelinmesinde Türk-İş yönetimlerinin sorumluluğu nedir? Türk-İş yöneticileri, üzerlerine düşen görevleri yerine getirmiştir midir?

■ Bir başka işçi kuruluşunun görev ve sorumlulukları konusunda görüş açıklamam sanırım doğru olmaz. Her örgütte görev ve sorumlulukları denetleyen organlar ve üyeleri vardır.

Sorunuzun cevabını tarih verecektir.

— Geçtiğimiz yıl, Türk-İş'in başvurusunu reddedilerek, DİSK'in Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ASK) üyeliğine kabul edildiğini biliyoruz. Bu konfederasyon hakkında bizi aydınlatır misiniz?

■ DİSK'in üyesi bulunduğu Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ASK), Batı Avrupanın özgürlükçü çizgisini temsil eden sendikaların tümü bünyesinde toplayan Avrupa çapında kurulmuş ve en büyük işçi örgütüdür. 1973 yılında kurulan ASK Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden 43 milyon işçi bünyesinde toplamıştır.

ASK'a (ETUC) tüm ortak pazar ülkeleri dahil 21 ülkeden 35 Konfederasyon üyedir. Batı Avrupa'nın TUC (İngiltere), DGB (Almanya) ve İskandinav sendikaları gibi özgürlük anlayışları dünyaca bilinen sendikal örgütlerden oluşmuştur.

— Siz, uzun yıllar Uluslararası sendikal kuruluşlarda da yönetici olarak görev yaptınız. DİSK'in faaliyetten

"...İşsizlik, açlık, hastalık, konutsuzluk ve eğitsimsizlik sürdürmektedir. Silahlara yatırılan paraların bir kısmı ile insanlığın temel sorunlarının çözülmesi mümkündür. İşte bu nedenle tüm sendikalar yeryüzünde genel ve tam bir silahsızlanmadan yanadır, barıştan yanadır..."

lar ve barış birbiriley sıkışıkça ilişkili kavramlar. Düşüncelerinizi rica edelim.

■ Herseyden evvel sendikalar ve barışın birbiriley sıkışıkça bağlı kavramlar olduğunun bilincinde olduğumuzu, barış konusundaki düşüncelerimizi tüm açıklama ve metinlerimizde kamu oyuna duyurduguumuza belirtmek istiyorum.

Birleşmiş Milletler Örgütü 24 Ekim 1945 yılında "Uluslararası barış ve güvenliğin korunması" amacıyla kurulmuştur. Kalıcı, adil ve sürekli barış, uluslararası sorunlarda kuvvetle başvurmama, uluslararası kaderlerini tayin hakkı, genel ve tam bir silahsızlanma ile barış içinde bir arada yaşama gibi amaçlar, BM'in genel ve temel ilkeleri arasındadır. Birleşmiş Milletler bu amaçlar için 1984 yılında bir barış üniversitesi kurmaya karar vermiştir. Aynı şekilde 1986 yılının Dünya Barış Yılı ilan edilmesi bu amaçlara yönelikir. Bu amaçlar sendikal anlayışımızla yüzde yüz çakışmaktadır. Çünkü tüm dünyada adil ve kalıcı bir barış sağlanması işçilerin de ekonomik, sosyal ve kültürel çıkarlarının korunması, güvence altında alınması demektir.

Uluslararası Çalışma Örgütü, uluslararası sendikal örgütler, uluslararası sendikal merkezler, barış mücadeleleri vermektedirler. Çünkü tüm dünyada genel bir silahsızlanma ve barışın sağlanması, açlığın, sağlık, konut ve eğitim sorunlarının ortadan kalkması demektir.

Tüm ülkelerde yılda 400 milyar dolar silah harcaması yapılmaktadır. Öte yandan işsizlik, açlık, hastalık, konutsuzluk ve eğitsimsizlik sürdürmektedir. Silahlara yatırılan paraların bir kısmı ile insanlığın temel sorunlarının çözülmesi mümkündür.

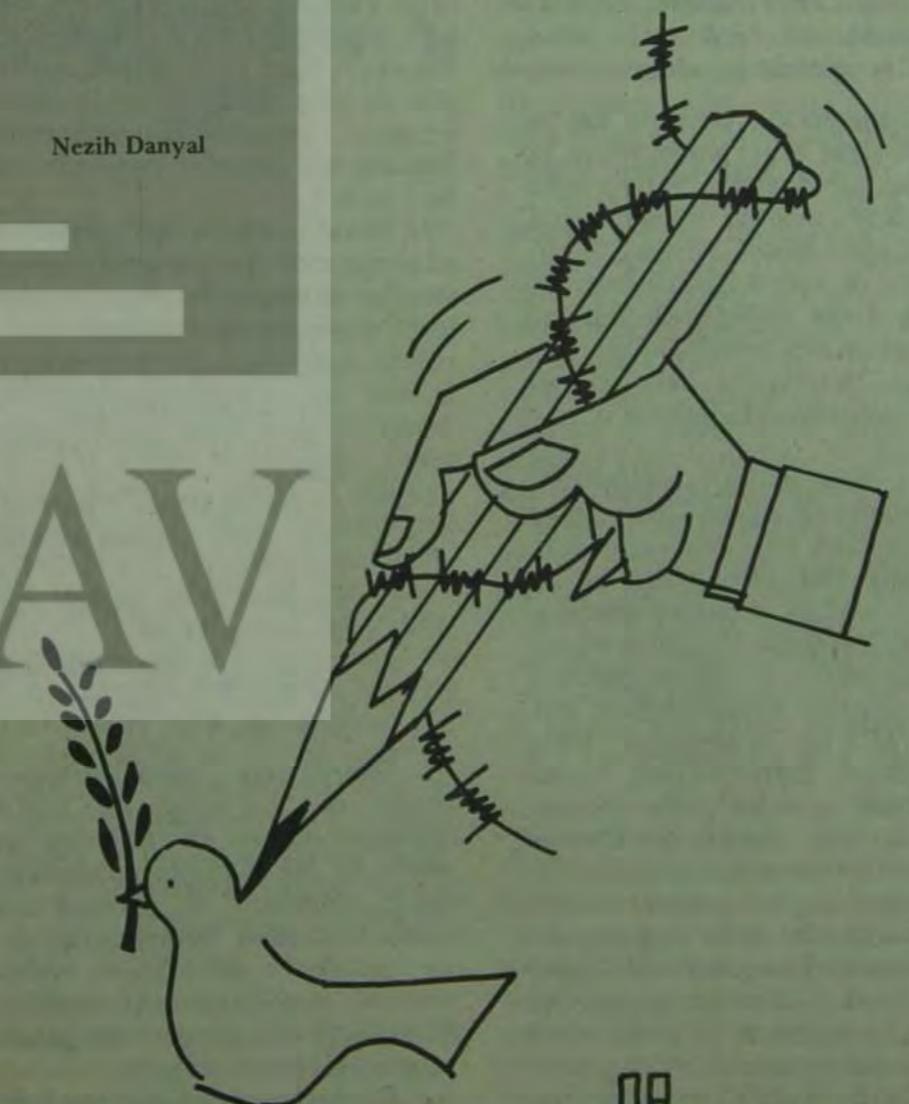
İste bu nedenle tüm sendikalar yeryüzünde genel ve tam bir silahsızlanmadan yanadır. Barıştan yanadır.

"Çocuki Bahçeden" ve bir eskiz (Orhan Taylan)

Nezih Danyal

NE

Bilim Adamları Ekonomiyi Tartışıyor

S.Aren, Y.Kepenek, O.Oyan, S.Sönmez, T.Tayanc, G. Tüzün

Tunç Tayanç: Bugün; 1980 Ocak'ında uygulamaya konulan, 24 Ocak kararları ile liberal ekonominin serbest piyasa ekonomisi ya da ne isim verilirse verilsin- başlangıçta, iki-üç yıl içinde Türkiye'yi düzeye çıkaracağı öne sürülmüyordu. Sonra bu süre beş-altı yıla çıktı, daha sonra da gelecek yıllara sarktı. 24 Ocak'ta uygulamaya konulan modelin, Türkiye Ekonomisini nereye getirdiğini ve önemüzdeki yilda nereye götürdüğünü tartışmak üzere toplanmış bulunuyoruz.

İlkin, Türkiye Ekonomisine nasıl bir modelin uygulandığını ve bu modelin ekonomiyi hangi noktalara getirdiğini ya da getiremediğini ve nedenlerini açıklamasını sayın Sadun Aren'den rica ediyorum.

Sadun Aren: Efendim, Türkiye'nin ekonomik sorunlarını, mənsubu bulunduğuımız Dünya Kapitalist Sisteminin sorunlarından kopuk, onlardan bağımsız olarak düşünemeyiz. Çünkü bu sistem içindeki ilişkilerimizin yoğunluğu ve niteliyi buna elvermez. Bu nedenle, 24 Ocak 1980'den beri uygulanmakta olan ekonomi programını iyi bir biçimde anlayıp ortaya koyabilmemiz için, onu Dünya perspektifi içinde, orada olup bitenlerle bağlılı olarak ele almamız gereklidir.

Bilindiği gibi kapitalist dünya, özellikle onun asıl gövdesini oluşturan ABD ve Batı Avrupa ülkeleri, 1960'ların sonlarından beri bir ekonomik bunalıma girmiştir. Bu bunalım, işsizlik, enflasyon, büyümeyenin yavaşlaması ve dış ticaretin aksaması gibi çeşitli biçimlerde hâlâ da devam etmektedir.

Bu durum karşısında ABD deki bazı sağ eğilimli iktisatçılar bunalımın nedenini, ülkelerin, gerek kendi içlerinde gerekse birbirleriyle olan ticaretlerinde, kapitalizmin serbest rekabet kurallarını tam olarak uygulamamalarında bulmuşlardır. Onlara göre kapitalizm ve serbest piyasa mekanizması, aşırı müdahaleler sonucu artık özünden sapıtılmış ve düzgün işleyemez bir hale getirilmiştir. Ekonomik bunalım dediğimiz türf hastalıkların asıl nedeni bu-

dur. O halde, bunalımdan kurtulmak için alınacak önlemlerin ne olacağrı da açıklır. Kapitalizm, özüne yabancı tüm müdahalelerden ve kuruumlardan arındırılacak ve serbest piyasa mekanizmasına tekrar tam olarak işlerlik kazandırılacaktır. Taraftarları arasında bazı ince farklar olmakla beraber, bu görüş kabaca ve kısaca, Friedmancılık olarak bilinmektedir. Aslında bu görüşün, taa Adam Smith'ten beri bilinen ve "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" formülüyle ifade edilen klasik ekonomik liberalizmden hiç bir farkı, hiç bir yeniliği yoktur. Yeni olan tarafı sadece, çağımız dünyasında, bu denli gerici olma cesaretini göstermiş olmasındadır.

Friedmancılık gelişmiş kapitalist ülkelerin sağcı yönetimleri tarafından benimsenmiş ve uygulamaya da konulmuştur. Bu uygulama, özet olarak, devlet harcamalarının, özellikle de sosyal harcamaların kısılması, devlet müdahalelerinin kaldırılması ve işçi sendikalarının geriltilerek, sermayeye daha yüksek karlar sağlanması biçiminde olmuştu.

Bu aynı görüşü, kapitalizmin bütün dünyada düzgün işlemesinden sorumlu olan IMF de benimsemisti. Zaten IMF öteden beri bu görevini kapitalist ülkelerin liberal ekonomi temelinde bütünleşmelerini sağlamak suretiyle yerine getirebileceğini düşünen bir kuruluştur. Kaldı ki, IMF'nin yönetimine, basta

ABD olmak üzere gelişmiş kapitalist ülkeler egemendir. Bu nedenle, IMF de bir süredir kendisinden yardım isteyen azgelişmiş ülkelere bu görüşe uygun ekonomi modelleri önermekte, daha doğrusu dayatmaktadır. Bu modellerin öncekilerden farkı, liberalleşme ve dışa açılma konularında IMF nin daha açık, kesin ve israrlı bir tavır almanın

sıdır. 24 Ocak 1980 den beri ülkeyizde uygulanmakta olan ekonomik model de bunlardan birisidir. Bilindiği gibi 24 Ocak kararları

başlangıçta bir istikrar programı olarak sunulmuştur. Fakat giderek bunun geçici bir istikrar programı değil, fakat devamlı bir liberal ekonomi programı olduğu ortaya çıkmıştır.

Şimdi bu modelin ana çizgilerini görelim: 24 Ocak Modelinin biri temel, ikisi tali olmak üzere üç hedefi vardır. Temel hedef, ülkede serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak ve bu temel üzerinden dışa açılmaktır. Tali hedeflerden biri enflasyonu aşağı çekmek, diğeri de dış ödemeler dengesi açığını azaltmaktadır. Modelin dayandığı liberal ekonomi görüşüne göre, serbest piyasa ekonomisi işlerlik kazandıkça, buna bağlı olarak, enflasyon da ödemeler açığı da kendiliklerinden ortadan kalkacaklardır. Bunlara tali hedefler dememin nedeni budur.

Temel hedefin gerçekleştirilmesi yönünde şimdiye kadar önemli adımlar atılmıştır. Bunların başlıcalarını söylece sıralayabiliriz:

1. *Fiat denetimleri ve sübvan-siyonlar kaldırılmıştır.*
 2. *Faiz hadleri serbest bırakılmıştır.*
 3. *Döviz kontrolleri kaldırılmış, döviz piyasası serbestleştirilmiştir.*
 4. *Dışalım geniş ölçüde ser-bestleştirilmiştir.*
 5. *Dışsatım serbestleştirilmiş ve büyük ölçüde teşvik edilmiştir.*

Ekonominin liberalleştirilmesi konusundaki bu gelişmelere karşı ödemeler dengesi ve enflasyon konularında bir düzelleme olmamıştır. Hatta diyebiliriz ki, ekonominin liberalleştirilmesi bunlar sayesinde, yani yüzde 45 dolaylarında enflasyon ve 1.5 milyar dolar dolaylarında dış açık (dış borçlanma) pahasına gerçekleştirilebilmiştir.

Bu durumda acaba 6 yıllık bir uygulamadan sonra 24 Ocak Programının başarısı hakkında ne söyleyebiliriz? Demin de söylediğim gibi,

Programın temel hedefi, yani ekonominin serbestleştirilmesi konusunda önemli adımlar atılmıştır. Bunda kuşku yoktur. Ancak, bununla birlikte gerçekleşmesi beklenen enflasyonun aşağı çekilmesi ve dış açığın azalması konularında ortada kayda değer bir ilerleme görülmemektedir. Oysa bu konularda, özellikle dış açık konusunda başarılı olunmadıkça, ekonomide sağlanan serbestliğin sürdürülmesine olanak yoktur. Başka bir deyişle, özellikle dış açığın makul bir düzeye inmesi, ekonomide sağlanan serbestliğin kalıcı olduğunun bir kanıdır. Çünkü bilindiği gibi, bir ülkenin sürekli olarak borçla yaşaması olanaksızdır. Bir süre sonra kimse borç vermez olur. Bu nedenle, er ya da geç, dışalımın ve diğer döviz harcamalarının kısıltılması ve giderek tümüyle bir döviz denetim sistemine geri dönülmesi kaçınılmaz olur. Bu olsa da serbest piyasa ekonomisinden de eser kalmayacağı açıklıktır.

Hemen şunu belirteyim ki, enflasyon için aynı şeyi söyleyemeyiz. Yani enflasyon ekonominin serbestleştirilmesiyle bağıdaşabilir. Döviz kurları enflasyona koşut olur, bugün yapılmakta olduğu gibi, her gün ya da sık sık ayarlanarak iç ve dış fiyatlar arasındaki denge korunabilir. Zaten bunun içindir ki, Hükümet şimdiden kadar enflasyonu aşağı çekmeyi pek düşünmemiştir. Bu böyle olmakla beraber bugünkü yüzde 45 dolayının daki bir enflasyon çok yüksektir. Bu orandaki bir enflasyon ekonomi- nin sağlıklı işlemesi ve gelir dağılımı bakımlarından çok sakıncalıdır. Bu nedenle şimdiki enflasyon oranının mutlaka düşürülmesi gereklidir. Ama gene de vurgulamak isterim ki, liberalleşmenin ve dışa açılmanın sürdürülmesi bakımından, dış açığın kapatılması enflasyonun aşağı çekilmesinden daha önemlidir.

Tunç Tayanç: Sayın Sönmez, Sadun Aren'in çizdiği ve Türkiye'de uygulanan modeli, içine oturttuğu dünya ekonomisinde, geride kalan beş altı yıl içerisinde ne tür gelişmeler gözlendi. Özellikle Türkiye ve

benzeri ülkelere önerilen serbest piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırma, dış ödemeler ve dış ekonomide işlemlerde serbestleştirme, korumacılık eğilimi ne ölçüde geçerliliğinin koruyor ya da korumuyor?

Sinan Sönmez: Sayın Tayang
seksenli yıllarda gelişmeyi açıklaya
bilmek için yetmişli yıllara dönmem
istiyorum. Yetmişli yıllar bunalmış
yillardır. Yani daha önce belirmeyen
başlayan bunalmış, yetmişli yıllarda
belirginleşmiştir. Bunalmının nedeni
olarak, bir zamanlar sürekli olarak
petrol fiyatındaki artışlar gösterilmiş
ti. Eksik bir açıklama yapılarak, petro
rol üreticisi ülkeler, bunalmının sorum
luşu olarak görülmüştü. Çok Uluslu
Petrol Şirketleri, ABD'nin içinde bul
unduğu mali ve ekonomik koşulları
bazı petrol üreticisi ülkelerdeki, yön
timlerin politik yapıları göz ardı edil
miş ve yapay bir açıklama çabası
girilmiştir. Son derece kolay bir co

bir kötüleşme olmuştur. Ne var ki, özellikle Batı Avrupa ülkelerinde emekçi kitlelerin mücadele geleneğine ve deneyimine sahip olması, sendikal ve mesleki örgütlenme ve de politik yapı büyük sermayenin reel ücretlerde düşündükleri ölçüde kısıntı yapabilmesine olanak tanımadır. Az gelişmiş ülkelere gelince; özellikle "yeni-sanayileşmiş" ülkelerin bunalımın faturasını yüklediği görülmeye. Yani bu ülkelerdeki ücretli kesimlerin, küçük ve de orta üreticilerin -gerek tarım gerekse sanayi kesiminde-, arasında ayrılmamasına karşın, bunalımın yükünü taşıdıklarını görüyoruz.

Bu saptama ekonomik ve politik açıdan geçerli. Şöyle ki, bunalım petrol faturası artan bir dizi "yarı-sanayileşmiş" ülkenin dış açığını artırmıştır. Dış finansman gereksinimi dış borçların çığ gibi büyümeye yol açmıştır. Nereden elde edilmişdir bu fonlar? Bir kez petrolden elde edilen büyük fonların Çok Uluslu Bankalar aracılığıyla (özellikle de ABD bankaları) bu ülkelere borç olarak verilmesi söz konusu. Yani petrol fiyatlarının yükselmesiyle uluslararası likidite artmış ve bunalımın ilk döneminde bu fonların bir kısmı azgelişmiş ülkelere yönelmiştir. Böylece azgelişmişler bir yandan Batı ülkelere olan taleplerini koruyabilmişler, gelişmiş ülkelerdeki sanayinin çarkları dönmeye devam etmiş, diğer yandan ise bankalara giderek artan faiz ödemesi gündeme gelmiştir. 1970-1980 kesitinde en varlıklı beş gelişmiş ülkede ihracatın GSMH'ya oranının artmış olması bir raslantı değildir! Fakat sürekli borçlanan "yarı-sanayileşmiş" ülkelere seksenli yıllarla birlikte mali güçlüklerle karşılaşmışlardır. Kalkınma modeli olarak gösterilen en büyük borçlular artık borç faizlerini ödeyemez duruma düşmüştür. Borcun ödenebilmesi amacı doğrultusunda IMF'nin orkestra şefliğiyle monetarist istikrar

politikalarının, modellerinin bir dizi ülkeye direkt ettiğidir ve bu yönde baskı yapıldığı görülmektedir. Yani faturası düşük ve de orta gelir gruplarına çarpan iç talebi ve sosyal harcamaları kışan, üretken yatırımlara son veren modellerin gündeme geldiğini görüyoruz. Burada ABD'nin ikinci petrol şokundan sonra uygunluk monetarist ve arz yönü politikaya dikkatini çekmek isterim. Bu politika kapitalist blokun yönlendirilmesi açısından son derece önemlidir. Bir kez monetarist görüşün temsilcileri para arzını kısarak sıkı para politikasının uygulanmasına ağırlık vermişler, arz yandaşı olanlar ise arzı artırmak için vergileri düşürmek ve yatırımları canlandırmayı önermişlerdir. Aradaki çelişki bir senteze dönüşmüş ve bütçe açıkları giderek artmıştır. 1985'de bütçe açığı 200 milyar doları aşmıştır. Gidecek artan dış ticaret açığı - ki 1985 de 120 milyar dolar civarındadır - da yüksek faiz ve aşırı değerli dolar politikasıyla finanse edilmiştir. Yani iç ve dış borçlanma hızlanmıştır. Diğer bir deyişle ABD sanayi kesimindeki yeniden yapılanmayı dış tasarrufla sağlamak yolunu seçmiş ve bu doğrultuda bir strateji saptamıştır.

Aşırı değerli doların neden olduğu dış ticaret açığı, yüksek faiz politikası sayesinde dengelenmiş ve ABD'ye büyük bir sermaye akışı olmuştur. Bu politika Avrupa ve Japonya'nın sermaye kaybına neden olmuş ve azgelişmişlerin borçları da sürekli olarak artmıştır. Bu genel eğilime bağlı olarak kapitalist sistem içinde korumacılık politikasının da giderek arttığı gözlenmektedir. Her ne kadar sürekli olarak uluslararası toplantılarında azgelişmeli "serbest piyasa" kuralları doğrultusunda dış ticaretin liberalize edilmesi öneriliyorsa da bizzat ABD'nin "liberal" yönetimi korumacılığı giderek artmaktadır. Birkaç örnek vermekle yeterlidir.

Ferruh Doğan

Tunç Tayanç: Sayın Kepenek, sizden önce iki konuşmacının çizdiği genel çerçevede izlenmek istenen,

tineceğim: ABD Temsilciler Meclisi 10 Ekim 1985'de Brezilya, Endonezya, Pakistan, Hindistan, vb., ülkelerden yaptığı gisi ve teknik ithalini yüzde 35 kısıtlama kararı almıştır. 1982'den beri Avrupa'dan gelen çelik, iç piyasasının yüzde 5'yle sınırlanmıştır. 1976'da tarım kesimine (büyük tekellere) 2 milyar dolar sübvensiyon verilmişken, 1985'de bu miktar 22 milyara ulaşmıştır. Yani ihracat fiyatları desteklenmektedir. Nitekim Bonus Incentive Commodity Export Program çerçevesinde bugdaya 2 milyar dolar sübvensiyon verilmiş ve buğdayın ihracat fiyatı ton başına 14 dolar indirilmiştir. Aynı biçimde un'a ton başına 66 dolar indirim olanağı sağlanmıştır.

1980'li yılların başında beri, uygulanan politikalar çerçevesinde gelişmiş ülkelerde enflasyon oranının aşağıya çekildiği görülmektedir. 1980 öncesi yüzde 10'un üzerinde seyreden enflasyon oranı 1984'de yüzde 4, 1985 ise bu oranında altına indere açık. Ne var ki, diktatörlüklerin yükselmesinin ardından böylesine gelişmelerin olması da son derece önemlidir. Nitekim Orta Amerika'da barışı korumak amacıyla 1983'de Kolombiya, Panama, Meksika ve Venezuela'nın kurduğu Contadora grubuna çalışan kesimlerin bunalımın faturasını ödediğini açık şekilde gösteriyor. Bu bağlamda örneğin ABD'de yoksullaşma sürecinin giderek hızlandığı görülmektedir. Bunalımdan çıkış yolları aranırken yalnızca ABD değil, fakat Batı Avrupa ülkelerinde de iç ve dış borçlanmanın artması söz konusu. Ne var ki, bu ülkelerin borç durumuna bakarak azgelişmeli kararlılığı yapmak olanaklı gözükmüyor. Borcun karşılığında potansiyel ekonomik güçleri yüksek. Dış borç ABD'de GSMH'nın yüzde 7'sine eşit, Brezilya'da ise bu oran en az yüzde 30. Üstelik dolar hâlâ anahtar para olma işlevine sahip. Son zamanlarda

ise ABD'nin piyasa mekanizması, Türkiye'deki kaynak tahsisini ne yönde etkilemiş, Türkiye ekonomisinde, olumlu ya da olumsuz anlamda bir yapı değişikliğine yol açmış mudur?

Yakup Kepenek: Teşekkürler, Sayın Başkan, "serbest piyasa ekonomisine geçiş" deyimi, bana kalırsa, kendi içinde, anlamsız. Özel mülkiyetin egemen olduğu ekonomik yapıarda, serbest piyasa, esasen, kuraldır, geçerlidir. Serbest piyasa, 1980

döndürmeye, onun kârlılığını artırmaktadır. O kadar ki, Merkez Bankası, bugün diylem 580 liraya satışı bir ABD dolarnı bu tür parasal desetler (sübvensiyon) sonucu yüzde 60 fazlasıyla, 925 liraya mal etmektedir. Kaynaklar döviz kazanımı için kullanılırken, en ilkel maliyet-kâr ilişkisi koparılmaktır, döviz ucuzu satılıp para halde alınmaktadır. 925'e mal edilen döviz, 580 liraya satılarak, yabancı peynir, sigara ve ayakkabı getirilmektedir.

Bu olağanüstü ticarileşme anlayışı, kamu harcamalarının yapısında da görülmekte, kamu harcamaları içinde yatırımları oranı azaltılmaktadır. 1980 öncesinde, toplam kamu harcamalarının yanya yakını yatırımlara ayrılmıştır. Bu noktadan yola çıkararak, asıl önemli konuya, yatırımlara gecebiliriz.

Gerçekte, bir ekonomi politikasının başarılı olup olmadığı en geçerli, anlamlı ölçütü, yatırımları ne ölçüde artırdığı, ya da ülkenin üretimin genislemesinin kaynağı, Merkez Bankası ve diğer bankaların kredileridir.

Son altı yılda, dolaşımındaki banknot (ve ufaklık para) toplamı, yedi kat artırdı, 144 milyardan bir trilyonun üstüne çıkarıldı. Bu parasal kaynak, para sermayenin ekonomiye hangi kanallardan girdiği, ne yönde kullanıldığı, uygulanan ekonomi politikasının kaynak kullanımı süreçlerini açıklayacak niteliktedir. Parasal genislemeyen kaynağı, Merkez Bankası ve diğer bankaların kredileridir. Ocak'tan buyana uygulanmakta olan ekonomi politikalarını nitelendeme, ilkenin iç pazarını yabancı kaynaklı üretmeye açma anlamında kullanılır. Bu anlamda doğrudur. Eğer serbest piyasa deyimiyle, rekabet anlatılmak isteniyorsa, bu niteleneceği gibi yanılsamaların azaltılması sonucu bütçenin finansmanı gereksinmesinden doğmaktadır. Merkez Bankası'nın hazineye ve KİT'lere açtığı krediler sürekli azaltılmış, ancak 1984 ve 1985'de, hazine avansı, olağanüstü sayılacak ölçüde artmış toplam kredilerin yüzde 60-70'ine ulaşmıştır. Bu durum, sermaye gelirleri üzerindeki vergilerin azaltılması sonucu bütçenin finansmanı gereksinmesinden doğmaktadır. Merkez Bankası'nın tarimsal ürün destekleme alımları için ayırdığı kaynak da sürekli azaltılmış, 1980 öncesinde yüzde 25-30 dolayından 1984-1985'de yüzde 5 dolayına indirilmiştir. Merkez Bankasının, sanayi ve tarım gibi üretken sektörlerde açtığı krediler de 1980 sonrasında sürekli azaltılmış, sanayinin payı yüzde 30'dan, 1985'de yüzde 17'ye, tarımın payı da yüzde 8'den yüzde 2-3 dolayına düşürülmüştür. Bu gelişmelerle karşılık, iç ve özellikle dış ticaretin kredi payı, özellikle 1984'e kadar aşırı biçimde artırmıştır.

Kaynak kullanımının piyasa koşullarına bırakılması, özellikle emek ve sermayenin fiyatının, sunum ve isteme göre belirlenmesi anlamına gelir. Türkiye gibi ülkelerde, işgücü sunumu isteminden fazla olduğundan, işgücü fiyatları olan ücretler düşecektir, dolayısıyla kârlar artacaktır. Kârların artışı yatırımları uyaracak ve en etkin kaynak kullanımlarına ulaşacaktır. Üretim daha çok dış pazar için yapılacak ve ucuz işgücü, dışsatımlı kolaylaştıracaktır. Ancak bu kurumun işlemesinde, ücretlerin düşürülmesi için, 1980 sonrası ülkemizde görüldüğü gibi, piyasa koşulları değil, siyaset baskısı yöntemlerine, işçi haklarının ekonomi dışı yöntemlerle dalgalandırmasına başvurulmaktadır. Bu ekonomi politikalarının, azgelişmiş ekonomilerde "demokrasi dışı" araçlarla uygulanabilmesi bu noktadan kaynaklanır.

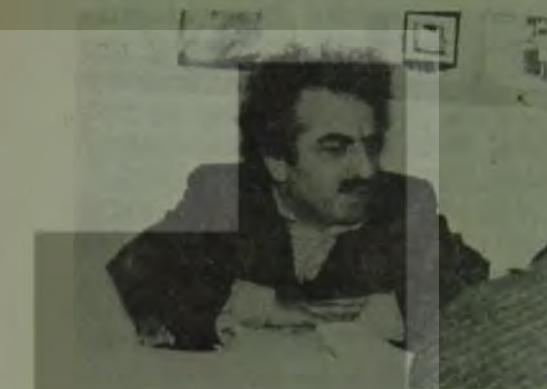
Uygulanan politikanın ekonomi yönetiminde daha çok "para" istem ve sunumundaki düzenlemelere bağımlıdır, parasal bir biçimde nitelenmesine yol açar. Kamu kesiminin olabildiğince sınırlı tutulmak istenmesi, hükümetin elinde, ekonomi politikası olarak, para olusunu bırakmaktadır. Fiyat artışlarını sınırlamadan kaynak kullanımına yön vermeye kadar ekominin biçimlendirilmesinde, para miktarı belirleyici araç olarak kullanılacaktır.

Son altı yılda, dolaşımındaki banknot (ve ufaklık para) toplamı, yedi kat artırdı, 144 milyardan bir trilyonun üstüne çıkarıldı. Bu parasal kaynak, para sermayenin ekonomiye hangi kanallardan girdiği, ne yönde kullanıldığı, uygulanan ekonomi politikasının kaynak kullanımı süreçlerini açıklayacak niteliktedir. Parasal genislemeyen kaynağı, Merkez Bankası ve diğer bankaların kredileridir.

Son altı yılda Merkez Bankası kredilerinin dağılımı, ilginç gelişmeler göstermektedir. Önce, Merkez Bankası'nın hazineye ve KİT'lere açtığı krediler sürekli azaltılmış, ancak 1984 ve 1985'de, hazine avansı, olağanüstü sayılacak ölçüde artmış toplam kredilerin yüzde 60-70'ine ulaşmıştır. Bu durum, sermaye gelirleri üzerindeki vergilerin azaltılması sonucu bütçenin finansmanı gereksinmesinden doğmaktadır. Merkez Bankası'nın tarimsal ürün destekleme alımları için ayırdığı kaynak da sürekli azaltılmış, 1980 öncesinde yüzde 25-30 dolayından 1984-1985'de yüzde 5 dolayına indirilmiştir. Merkez Bankasının, sanayi ve tarım gibi üretken sektörlerde açtığı krediler de 1980 sonrasında sürekli azaltılmış, sanayinin payı yüzde 30'dan, 1985'de yüzde 17'ye, tarımın payı da yüzde 8'den yüzde 2-3 dolayına düşürülmüştür. Bu gelişmelerle karşılık, iç ve özellikle dış ticaretin kredi payı, özellikle 1984'e kadar aşırı biçimde artırmıştır.

Benzer bir durum, (diğer) bankaların kredilerinin kullanımında görülmektedir. Banka kredileri içinde, tarım, sanayi ve küçük üreticilerin payı azaltılırken, iç ve dış ticari krediler artırılmaktadır. Nitekim, toplam banka kredileri içinde iç ticaret kredilerinin oranı 1980'de yüzde 10 dolayından 1985'de yüzde 20'ye; dış ticaretin payı da yüzde 7,5'den 1983'de yüzde 25 dolayına yükseltmiş, 1985'de de yüzde 19'a ulaşmıştır.

Özetle, yukarıdaki veriler bir noktayı kesinlikle açıklamaktadır: genişletilen parasal kaynaklar, üretim yerine ticarette kullanılmakta, üretken sermaye yerine, ticari sermayeye dönüştürmektedir. Ancak, başta sanayi olmak üzere üretken sektör yatırımlarının genel ortalamanın altında tutulmasıdır; örneğin sanayi yatırımları yeni plan döneminde bir öncekine göre yalnız yüzde 11 artacaktır. Bu du-

rum, 1980 öncesinin aksine, ekonomik gelişme için sanayileşmeden vazgeçme anlamına gelir. Bunun gibi, tarım, madencilik, sanayi ve enerji sektörleri toplamı alırsa, bu sektörlerin toplam yatırımlar içindeki payı da azaltılıyor, önceleri yüzde 56 dölaylarından, 1986 için yüzde 43,6 olarak programlanıyor. Dolayısıyla, kaynakların, başta dış ticaret, hizmet kesimlerinde kullanılması, ekonomik yapının hizmetler yönünde değişirmesi doğrultusunda yol alımı. Yaklaşımın, üretimi artırıcı, üretim olanaklarını genişletici bir nitelikte olmadığı çok açık görülmüyor.

Sermaye kaynaklarının kullanımıyla ilgili bir nokta da özel yabancı sermayenin durumudur. 1980 sonrasında özel yabancı sermaye yatırımları nitelik değiştirmiş, üretim dışı alanlarda yoğunlaşmaya başlamıştır. O yıla kadar yurda gelen toplam yabancı sermayenin yüzde 87,3'ü sanayide giderken bu oran 1985 ortalarında yüzde 60 düşmüştür, buna karşılık bankacılık, danışmanlık, pazarlama gibi kesimlerde, önemli yabancı sermaye artıları olmuştur. Yerli sermayeyi de bu yönde harekete geçiren yabancı özel sermayenin, bu özellikle ekonominde "hizmetleşme" sürecini hızlandırdığı açıklır.

Tunç Tayanç: Şimdiye kadarki konuşmalardan, uygulanan ekonomik politikanın tali amaçlarından biri olarak ekonominde dış açığı giderme amacı doğrultusunda bir takım gelişmeler -olumlu ya da olumsuz olduğu -çıkıyor. Dış ticaretin finansmanına, özellikle ihracatın subvansiyeye edilmesine belirli bir ağırlık veriliyor. Bu arada da dış borçlar söz konusu, dış borç ödemelerinde artış söz konusu veümüzdeki günlerde herhangi bir döviz darboğazı modeli tümüyle tehdit edebilir. Bu nedenle, sayın Tüzün, Türkiye'nin ödemeler dengesi açısından manzarayı umumiyesi nedir?

Gürel Tüzün: Özellikle ihracat alanında görülen gelişmeler, bu hükü-

met ve yandaşlarında modelin en iyi çalışan, işleyen yanı olarak sunuluyor. Deniliyor ki, ihracat 1970 lerin sonlarında 2 milyar dolar düzeyinde idi, oysa bugün 8 milyara geldi dayandı. Giderek daha da gelişme gösterecek. Türkiye'nin ihracat gelirlerinin artışı ve buna koşut olarak Merkez Bankası'ndaki döviz birikimi ve Türkiye'nin dışardaki kredi itibarının artması modelin olumlu sonuçları olarak sunuluyor. Simdi, bu soruna sadece ihracat açısından değil, ihracat-ithalat dengesi, cari işlemler denemesi ve dış ödemeler açığı bakımından yaklaşımda yarar var. Gerçekten de ihracat açısından 1979'dan günümüze önemli bir gelişme var. 1979'da 2,2 milyar dolar olan ihracat 1984'de 7,39 milyar dolara, 1985'de ise 7,95 milyar dolara yükseldi. Ihracattaki bu sıçramaya ilgili birkaç noktaya deignumemiz gerekiyor. Bundan birincisi, 1980 öncesindeki ihracat rakkamının varolan ihracatı olduğundan küçük göstermesi ile ilgili. Özellikle, sınır ticareti ve kaçakçılığın 1980 öncesinde kayıtlarda görülmemesi, buna karşılık 1980 sonrasında askeri yönetimlerin de etkisiyle bunun önemli bir bölümünün normal kanallara aktarılması ihracatı artırmıştır. İkinci olarak, teşvik önləmleri nedeniyle hayatı ihracatı önemli boyutlara ulaşmıştır. Bu konuda kesin rakkamlar verme olağlığı yok. Ancak, ihracatın yüzde 20-25'ini oluşturduğunu ileri sürenler var. Ihracattaki artışı bu noktaları gözönüne bulundurarak değerlendirmekte yarar var.

Daha da önemli olan, ihracattaki artışı koşut olarak ithalatın da hızla artmasıdır. 1979'da 5 milyar dolar dolayında olan ithalatın 1985'de 11,38 milyar dolar olacağı tahmin ediliyor. Bu nedenle, dış ticaret açığı 1984'de 3,6 milyar dolara ulaştı. 1985'de ise 3,4 milyar dolar olacağı tahmin ediliyor. Burada hemen son yılların Programlarında görülen ilginç bir noktaya deignumek istiyorum. Artık ithalat FOB olarak hesaplanıp dış ticaret açığı bu rakkamdan FOB ihracat çıkartılarak bulunuyor. Navlun giderleri ile sigorta primlerini ithalat dışında bırakın bu hesap oyunu dış ticaret açığını olduğundan küçük gösteriyor. Nitekim 1986 Programı'nda 1985 yılı dış ticaret açığı 2,66 milyar dolar olarak veriliyor.

Ihracattaki gelişmeye karşılık ithalattaki artış hiç de yavaş değil. Bu nedenle de dış ticaret açığı hâlâ 3 milyar doların üzerinde. Oysa, açık 1979'da 2,8 milyar dolardı. 1981'deki düşmeden sonra dış ticaret açığı 3-3,5 milyar dolar düzeyinde

stabilize olmuş gibi görünüyor. Öyleyse, ihracattaki artışı karşın dış ticaret açığı önemini koruyor.

Biraz da ihracattaki gelişmenin nasıl ortaya çıktı, nasıl sağlandıği konusuna deignumek istiyorum. Bu alanda en önemli araçlardan bir tanesi Türk lirasının sürekli değer kaybı oldu. 1979 sonunda dolar 35 TL iken 1985 sonunda 575 liraya yükseldi. Böylece ihracatın kârlılığı sürekli artış gösterdi. Ama bu yeterli olmadı. İkinci bir araç olarak, çeşitli önləmlerle ihracatın özendirilmesi yolu na girdi. Kuşkusuz, ihracatın daha kârlı hale getirilmesi tek başına yeterli değil. İhraç edilecek bir fazlaının da olması gereklidir. Bu da, iç pazarı, iç talebi daraltarak sağlanmaya çalışıldı. Bunun için ücretler ve taban fiyatları düşük tutuldu. Sıkı para politikası ve yüksek faiz oranları ile iç talep kısılmaya çalışıldı. Bu politikalar halen de sürdürülüyor.

Dış ticaret alanında görülen önemli bir gelişme, dış ticaret hadlerinin sürekli olarak Türkiye aleyhine değişmesi oluyor. Nitekim, Prof. Gültten Kazgan, Türkiye'nin 1983 yılında dış ticaret hadlerindeki olumsuz değişmeden doğan kaybının milli gelirin yüzde 5'i dolayında olduğunu gösteriyor. Oysa bu rakkam 1982'de yüzde 4, 1981'de yüzde 3 idi. 1974-77 dönemi ortalaması ise yüzde 1'den az olarak bulunuyor. Bu durumun anlamı açık: Türkiye daha fazla ihracat yapıyor. Ancak, dış ticaret hadlerindeki gerileme yüzünden bu, yurdusuna daha fazla karşılıksız değer aktarımı da beraberinde getiriyor. İlginç olan, ihracata sağlanan teşviklerin dış ticaret hadlerinin aleyhimize gelmesine katkıda bulunması.

"Ne olursa olsun ihracat yapma" isteği ihracatçılar arasındaki rekabeti hızlandırdı. Bu ise fiyatları büyük ölçüde kırmaları sonucunu doğurdu. Vergi iadesi, ucuz kredi, vb. teşvik araçlarıyla kârlılıkları artırılan ihracatçılar, deyim yerinde ise, kârdan fedakârlık ediyorlar. Oysa, Türkiye açısından sonuç dışarıya karşılıksız değer aktarımı oluyor.

Burada, dış ticaretin serbestleştirilmesi konusunda da bir şeyler söylemek istiyorum. İktidar bu sorunu şöyle sunuyor: "Her alanda olduğu gibi dış ticarette de liberalasyona gidiyoruz. Tahsilî mallar listesi gidererek küçülüyor. Piyasaya müdahaleyi azaltıyoruz. Bu gelişme Türkiye'nin dışardaki itibarını artırıyor." Aslında, durum hiç de iktidarın sunduğu gibi değil. Bana öyle geliyor ki, Türkiye'de piyasaya müdahale pek azalmadı, yalnızca biçim değiştirdi. Eskiden dış ticaret

alanındaki müdahale, ithalî izne bağlı mallar listesi aracılığıyla ve miktar sınırlamaları yoluyla gerçekleşti. Günümüzde ise, fonlar aracılığıyla fiyatlar üzerinde oynayarak yapılmıyor. Nitekim, Türkiye'de bir bürokratin, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarı'ni kastediyorum, bu denli güç ve yetki sahibi olduğu pek görülmemiştir. Bir kararla bir şirkete milyarlar kazandırabiliyor ve bir şirketi batırabiliyor ya da büyük servetler yaratıyor.

Son olarak yabancı sermaye ve dış borçlar konusuna deignumek istiyorum. Bir kez, bekleniği gibi büyük bir yabancı sermaye akımı gerçekleşmedi. Verilen izinlerin küçük bir bölümü fiili yatırıma dönüştür. Daha da önemli yabancı sermayenin sektörel tercihlerinde bir değişime gidiyor. 1983 sonunda Türkiye'deki yabancı sermayenin yüzde 68'i imalat sanayiinde idi. Bu oranın Ağustos 1985 sonunda yüzde 60'a düşüşünü görüyor. Buna karşılık, aynı dönemde, bankacılık sektörünün payı yüzde 12,4'den yüzde 19,5'e sıçramış. Yabancı sermaye, imalat sanayiinin yapısını değiştirek Türkiye'nin dışa açılmasını kolaylaştıracak sektörlerde değil, hizmet kesimlerine öncelik vermektedir. Türkiye yabancı banka sermayesi için önemli bir pazar olmaya başladı. Bu durumun özellikle bankacılık kesiminin geleceği açısından taşıdığı önem üzerinde düşünmektedir.

Dış borçlar konusundaki gelişmeler dış ticaret alanında gelişmelerin bir uzantısı olarak görülebilir. Artan dış ticaret açıklarına koşut olarak dış borçlar da hızla büyüyor. Faizleriyle birlikte bu borçların 25-30 milyar dolar dolayında olduğu tahmin ediliyor. Üstelik, toplam dış borçlar içinde kısa vadeli borçların ve özel finans kuruluşlarından alınan borçların payı da giderek artıyor. Borçların artısını ve yapısının değişmesini, Türkiye'nin geleceği üzerinde ipotek koyan ve hareket özgürlüğünü önemli ölçüde sınırlayan tehlikeli gelişmeler olarak değerlendirmemiz gerekiyor.

Tunç Tayanç: Sayın Oyan, bu ekonomik politika içinde maliye politikası ne alemdedir? Bu tür bir politika altı yıldan bu yana ne ölçüde uygulanmıştır? Ya da son yıllarda neden daha ağırlık verilmiştir?

Oğuz Oyan: Sayın Tayanç, mevcut politikaların öncelikle parasal politikalar olduğu, maliye politikalarının ikinci planda kaldığı söyleyenmişler. Bu, genel planda doğru kabul edilebilir. Ancak mevcut istikrar

programının mali politikalarla desteklendiğini gözardı etmemek gerekdir. Bu politikaların, önceki konuşmacıların ana hatlarını çizdiği istikrar politikasıyla genel olarak bütünsüzüğünün altını çizmek isterim. Nedir bu ana hatlar? Bir kere öncelikle dış borç krizinin giderilmesine yönelik bir dış borç ödeme politikasıdır. Bunun için kısa vadede döviz gelirlerinin arttırılması gereklidir. Bir kararla bir şirkete milyarlar kazandırabiliyor ve bir şirketi batırabiliyor ya da büyük servetler yaratıyor.

Son olarak yabancı sermaye ve dış borçlar konusuna deignumek istiyorum. Bir kez, bekleniği gibi büyük bir yabancı sermaye akımı gerçekleşmedi. Verilen izinlerin küçük bir bölümü fiili yatırıma dönüştür. Daha da önemli yabancı sermayenin sektörel tercihlerinde bir değişime gidiyor. 1983 sonunda Türkiye'deki yabancı sermayenin yüzde 68'i imalat sanayiinde idi. Bu oranın Ağustos 1985 sonunda yüzde 60'a düşüşünü görüyor. Buna karşılık, aynı dönemde, bankacılık sektörünün payı yüzde 12,4'den yüzde 19,5'e sıçramış. Yabancı sermaye, imalat sanayiinin yapısını değiştirek Türkiye'nin dışa açılmasını kolaylaştıracak sektörlerde değil, hizmet kesimlerine öncelik vermektedir. Türkiye yabancı banka sermayesi için önemli bir pazar olmaya başladı. Bu durumun özellikle bankacılık kesiminin geleceği açısından taşıdığı önem üzerinde düşünmektedir.

Bu politikalar bütünü sonucta ikili bir çözümsüzlige ergeç dayanır: dışarıya değer aktarılmasına götüren yoksullaştırıcı ihracat modeli, sanayi ve tarım gibi temel üretken sektörlerin çapının daraltılmasıyla birleşince ergeç ihracat artısında tikanmalar baş gösterir. Ama henüz bu tikanma noktasına tam varmadan da, taze iç kaynak oluşturmada tikanıklıklar su yüzüne çıkar, kamu kesiminin ve vergi gelirlerinin hızla daraltılmış olması da bu süreci besler. Oysa bir yandan da ertelenen dış borçların yükü ödeme vadeleri yaklaşır, üstelik bu borçların faiz yükü durduk yerde artar. Sonucta hem borç ödemelerini gerçekleştirmek hem de taze dış kaynak ihtiyacı az çok devam eden ekonominin yürümesini sağlamak için yeniden dış borca başvurular. Böylece dış borç ödeme programı, celişkili olarak, dış borç yükünün artısına götürür. İkinci çözümsüzlik de başka bir celişkiden kaynaklanır. Bu, dışa açılma ile enflasyona karşı politikaların birbirleriyle bağdaşmazlığıdır. Dışa açılmak için alınan önlemler genel olarak enflasyonist süreci besler. Buna karşılık, geniş tüketici kesimlerin gerçek gelirlerinin geriye çekilmesi politikalara destek olan enflasyon vergisi, bu yönüyle daraltıcı "istikrar" programına aykırı sayılmaz. Ama her an denetimden çıkma riski taşır. Gene de enflasyondan vazgeçilemez. Ekonomik karar merkezleri ve bu arada sermaye çev-

releri de bütün hesaplarını hızlı enflasyona göre yaptıkları için fiyat artışı oranında ani düşüşlere iyi gözle bakılmaz, buna izin verilmeyez.

Şimdi ihracata açılmanın kilit noktası iç talebin daraltılması olduğuna göre, acaba kamu maliyesi bu amaç doğrultusunda nasıl kullanıldı sorusuna gelebiliriz. Sayın Kepenek rakamlar verdi. Bir kere harcamalar, özellikle de kamu yatırımları kisildı. Kamu tüketim harcamaları da real olarak daraltıldı. Bu arada artan tek kalem transfer harcamaları. O da dış borç ödemelerine daha fazla kaynak ayrılmış gereğinden kaynaklandı. Bir bütün olarak baktığımızda ise, 80'li yılların bütçeleri real olarak daralan bütçelerdir. Demek ki daraltıcı politikanın maliye politikasına yansyan bir yönü, kamu yatırım ve tüketim harcamalarının kisilmesi. Gelirler yanından baktığımızda, bütçenin gelir yönüyle de büyük ölçüde daraltıldığı görüyoruz. İşte olaya salt dar mali açıdan bakanlar, vergi gelirlerinin azaltıldığı ve bütçenin artan açıklarla kapandığı bir dönemde ciddi bir maliye politikasının gerçek anlamda uygulanmadığını söyleyebiliyorlar.

Gerçekten de, enflasyonist bir ortamda önerilen geleneksel reçete, vergi yükünün artırılarak iç talebin dizgindenmesi ve bütçenin mümkün mertebe denkleştirilmesi hatta fazla vermeği biçimindedir. Türkiye uygulamasında buna ikili bir itiraz yöneltilebilir.

Birincisi, "istikrar" programının öncelikli hedefinin gerçekten ekonomide fiyat istikrarının sağlanmasına mı yoksa dış dengenin istikrarına mı verildiği konusunda tam bir açıklık getirilmesine bağlı. Eğer bizim savunageldiğimiz gibi bunlardan ikinci öncelikli hedef durumundaysa, maliye politikasının bu amaç doğrultusunda kullanılmış kullanılmadığına bakmak gereklidir. Gerçi, ilginç bir şekilde, bizdeki ihracata açılma politikası esas itibariyle iç talebi daraltmayı dayandığı için talep fazlağından kaynaklanan bir enflasyona karşı uygulanacak politikalarla geçici bir süre uyuşmazlığıdır. Nitekim 1981 ve

kismen 1982'de alınan sonuçlar bu yönde oldu. Ancak ihracata açılmaya yönelik olarak alınan önlemler kısa sürede maliyetlerden kaynaklanan hızlı bir enflasyonist süreci beslemeye başladı. Dış borç ödeme yükünün artlaşması ve buna bağlı olarak bütçe açıklarının büyümesi de bu gidişatı hızlandırdı.

İkinci itirazım, maliye politikasının bir unsuru olarak vergi politikasının "istikrar" programı içinde anlamlı bir yeri olmadığı veya hiç olmazsa 1985'e kadar böyle bilinçli bir politikadan bahsedilemeyeceği konusunda olacak. Toplam vergi yükünün geriletilmiş olmasına rağmen bana göre vergi politikası, gevşek bir biçimde de olsa, iç talebi daraltıcı önlemler arasında kullanılmıştır. Bu görüşüme de iki noktada açıkkık getirmek isterim. Israrda vurgulamak istedigim noktalardan birisi, genelde hafifletilen vergi yükünün doğurduğu boşluğun sürekli ve yüksek bir enflasyon vergisi yüküyle doldurulmuş olduğunu. Oysa, bilindiği gibi, en fazla sabit ve düşük gelirli geniş kitlelerin gerçek gelirlerini kemiren enflasyon, bu niteliğinde son derece adaletsiz bir vergidir ve geniş halk kesimlerinin satın alma güçlerini ve taleplerini geriye çekmede birebir bir "acı ilaç"tır. Öteki nokta ise, toplam vergi yükünün hafifletilmesinin aldatıcılarına kapılmamak gereği konusundadır. Vergi gelirlerinin en büyük bölümünü karşılayan ücretliler açısından anlamlı bir yük hafiflemesi söz konusu olmamıştır. 1983'den sonra dolaylı vergi (gelir vergisi) yükü kısmen azaltılma sürecine sokulmuşa da, bu boşluğa tüketim üzerinden alınan dolaylı vergilerle doldurulmaya başlanmıştır. Buna rağmen toplam vergi yükünün geriletilmiş olmasının asıl nedeni, sermaye kesiminin özellikle de tekelci sermayenin vergi yükünün görülmemiş bir şekilde aşağıya çekilmesi olmuştur. Buna karşılık, büyük sermaye dışında kalan kırsal ve kentsel küçük burjuvaziye doğru bir vergi yükü kaydırması yapılmaya da çalışmaktadır.

Bütün bunlar, iç talebi daraltma konusunda vergi politikasının işlevsiz kalmadığını gösteriyor. Ama dışa açılma programında vergi politikasına çok daha önemli görevler yüklenmiş bulunuyor. Örnek olarak gelir vergisi ağırlıklı bir vergi yapısından tüketim vergilerinin ağırlık taşıdığı bir yapıya geçiş, hem içinde emek maliyetlerinin düşürülmesine ve dolayısıyla dışarıda daha düşük mal fiyatlarıyla pazar aramaya yaramakta, hem de özellikle büyük sermayeye Hazine'nin sırtından yeni birikim olanakları sağlamaktadır.

Bütün bunlar mali politika değil de nedir? Mali politika diyebilir için illâ Keynes'li anlamda dar anti-enflasyonist politikalar mı söz konusu olması gereklidir?

Bir yandan bütün bu vergisel teşvik politikalarının, öte yandan ağırlaşan dış borç ödemelerinin bütçe üzerinde yarattığı basıncın yansımalarına da değinmek gereklidir. Kamu finansmanında ortaya çıkan darboğaz, ekonominin finansman mekanizmalarının da yeniden düzenlenmesine götürmüştür; çünkü kamu kesimi bütçe açıklarını kapamak için gittikçe daha fazla fon talep eder olmuştur.

Sayın Kepenek'in biraz önce ve verdiği rakamları tamamlayarak Merkez Bankası (M.B.) kredilerinin dağılımına baktığımızda şunu görüyoruz: Hazine'ye kısa vadeli avans biçiminde kullandırılan kaynakların toplam M.B. kredileri içindeki payı 1979-1983 döneminde yüzde 24 ile yüzde 29 arasında gezinirken, Kamu İktisadi Tesşebüşlerinin (KİT) payı dönem başında yüzde 44'den dönem sonunda yüzde 24,8'e geriletiliyor. Buna karşılık özel kesimin derdeinde nasıl care bulunduğu daha iyi anlaşılır. Bugün 1 trilyonu aşlığı herkesçe kabul edilen bankaların geri dönmeyen batık kredileri özel sermayenin örtük finansmanında çok önemli bir dayanak haline gelmiştir. Güç duruma düşen bankalara hükümete yönelik toplu destekler olmasa bu durumun sürdürülmesi düşünülemezdi. Dahası var: 600 milyar dolayındaki vergi borcunun varlığı kimi finanse ediyor? Ya 150 milyardan aşağıya pek düşmeyen S.S.K.'nın prim alacakları? Ya da yüzde 70'in üzerinde olan vergi kaçakçılığı? (Ki bunun rakamsal dökümü de 1 trilyonun üzerindedir). Bu arada, mevduat bankalarının kredi genişlemesinin yavaşlaması ve yüksek maliyetli kredi arzı bazlarında nasıl aşılıyor? Doğrudan doğruya ülke dışından döviz cinsinden kısa vadeli kredi bularak... Bu yola ve ülkenin kısa vadeli dış borç yükünün hesapsızca ve tehlikeli biçimde büyümeye izin veren, göz yuman kim? Ulkenin merkezi para otoritelerinden başka bir kurum mu? Bunlarla da yetinmeyip büyük sermaye. Çalışanların ekonomik hak ve güvencelerinin geriletilmesi pahasına kurulacak olan Kudem Tazminat Fonu'nun kendi kredi ihtiyacı için kullanılmasını talep ediyor şimdiden. Peki her hafta bir yeni kurulan türü çeşitli fonların nasıl kullandırıldığına hesabını neden hiç kimse bileyim? Ayrıca emeklilik haklarının, diğer tüm sosyal ve ekonomik hakların geriletilmesi sadece ve sadece kamusal sosyal güvenlik kurumlarının yükünü mü hafifletiyor? Özel sermayenin bu geriletmeli iştahla desteklemesi, bu türden bir gerekçenin ne denli iğretti durduğunu göstermiyor mu? Bu kadarla da bitmiyor: vergi yapısının değiştirilmesi özel sermayeye yeni finansman kaynakları sağlıyor. Şöyle: dolaylı vergilerin, gelir vergisinin oranlarının düşürülmesi emek maliyetlerini aşağıya çekiyor; yüksek gelirlerin vergi oranının daha fazla düşürülmesi de sermayenin gelir vergisi yükünü azaltıyor. Madalyonun öbür yüzünde ise, dolay-

diger finansman kaynaklarını da bir ölçüde kurutması oluyor. Siyasal yönemin dayandığı ve temsilcisi olduğu sermaye çevreleriyle olan ilişkilerinde en hassas nokta da bu finansman bunalımında toplanıyor ve bugünkü sermaye çevrelerinin tepkilerinin odak noktasını oluşturuyor.

Bütün bunlardan nereye varıyoruz? Öncelikle ekonominin finansmanın tekliğini, bütünlüğünü dikkate almak gereklidir. Bu açıdan baktığımızda, kamu kesiminin mali sıkışıklığı sonucunda finansman imkânları daha da daralan özel kesimin derdeinde nasıl care bulunduğu daha iyi anlaşılır. Bugün 1 trilyonu aşlığı herkesçe kabul edilen bankaların geri dönmeyen batık kredileri özel sermayenin örtük finansmanında çok önemli bir dayanak haline gelmiştir. Güç duruma düşen bankalara hükümete yönelik toplu destekler olmasa bu durumun sürdürülmesi düşünülemezdi. Dahası var: 600 milyar dolayındaki vergi borcunun varlığı kimi finanse ediyor? Ya 150 milyardan aşağıya pek düşmeyen S.S.K.'nın prim alacakları? Ya da yüzde 70'in üzerinde olan vergi kaçakçılığı? (Ki bunun rakamsal dökümü de 1 trilyonun üzerindedir). Bu arada, mevduat bankalarının kredi genişlemesinin yavaşlaması ve yüksek maliyetli kredi arzı bazlarında nasıl aşılıyor? Doğrudan doğruya ülke dışından döviz cinsinden kısa vadeli kredi bularak... Bu yola ve ülkenin kısa vadeli dış borç yükünün hesapsızca ve tehlikeli biçimde büyümeye izin veren, göz yuman kim? Ulkenin merkezi para otoritelerinden başka bir kurum mu? Bunlarla da yetinmeyip büyük sermaye. Çalışanların ekonomik hak ve güvencelerinin geriletilmesi pahasına kurulacak olan Kudem Tazminat Fonu'nun kendi kredi ihtiyacı için kullanılmasını talep ediyor şimdiden. Peki her hafta bir yeni kurulan türü çeşitli fonların nasıl kullandırıldığına hesabını neden hiç kimse bileyim? Ayrıca emeklilik haklarının, diğer tüm sosyal ve ekonomik hakların geriletilmesi sadece ve sadece kamusal sosyal güvenlik kurumlarının yükünü mü hafifletiyor? Özel sermayenin bu geriletmeli iştahla desteklemesi, bu türden bir gerekçenin ne denli iğretti durduğunu göstermiyor mu? Bu kadarla da bitmiyor: vergi yapısının değiştirilmesi özel sermayeye yeni finansman kaynakları sağlıyor. Şöyle: dolaylı vergilerin, gelir vergisinin oranlarının düşürülmesi emek maliyetlerini aşağıya çekiyor; yüksek gelirlerin vergi oranının daha fazla düşürülmesi de sermayenin gelir vergisi yükünü azaltıyor. Madalyonun öbür yüzünde ise, dolay-

li vergilerin bu arada KDV'nin payının artırılması ve kaynakta kesinti yoluyla vergi tahsili usulünün yaygınlaştırılması var. Bu yolla da sermayenin kısa dönemlerde (ama sürekli olarak) kullanabileceğini yeni faizsiz vergi fonları yaratılmış oluyor.

Topluca bakarsak, dolaylı vergilere getirilen yenilikler genelde gelir azaltıcı yöndedir. Peşin vergi ve belgeli alıcıları artmasına bağlı olarak gelir beyanlarının yükselmesi beklenisi bu azalışı dengeleyecek çapta değildir. Esasen en düşük artış, yüzde 37,8 oranıyla gelir vergisinden beklenmektedir. Ancak enflasyon oranı mutlaka bunun üzerinde olacağının, bu gerçek bir gerileme anlamındadır. Peki vergi gelirlerinin reel olarak yüzde 12 oranında artacağı söylenebilir, bu nasıl olacaktır? Asıl hedef dolaylı vergilerin artışı üzerine kurulmaktadır. En çok önem verilen de yüzde 77 oranında cari artış beklenen KDV olmaktadır. Oysa KDV'de yeni bir oran artısına gidilmemektedir. Sadece telafi edici usul kaldırılmakta ve temel mallar üzerine de yüzde 3'lük bir KDV getirilmektedir. Belki biraz da KDV kaçakçılığının azalmasına bel bağlanmaktadır. Bunların tahsilat artırıcı etkileri sınırlı olacaktır. Demek ki büyük ölçüde, yüzde 50'lerin üzerinde olması beklenen fiyat artışlarına bel bağlanmaktadır. Çünkü KDV fiyat artışlarını yakından izleyen bir vergidir. Dahilde alınan KDV'de yüzde 94'lük, daha ziyade Tekel ürünlerinden alınan ek KDV'de yüzde 108'lük tahsilat artışı beklenmesi ise, KİT ve Tekel ürünlerine yüzde 70'leri aşan oranlarda zamlar yapılacağını haberlemektedir. Bu göstergeler, hükümetin beklenen enflasyon oranı konusundaki samimi yetsizliğini bir kere daha açıkça vurmaktadır.

Tunç Tayanç: Burada, iceratın dışından çizilen tablonun, hiç de iceratın içinden çizilen tabloya benzemediği ortaya çıkmıyor. Devletin yanında göstergeler, rakamlar geçerli ise, modelin, dışardaki desteği, uygulanmanın hep söylenen dış itibarı ne ölçüde sürecek? Aynı şekilde, modelde yönelik iç destek, ne ölçüde azaltmak ya da öyle bir destek var mı? Bunların ekonomik yanıtından çok siyaset bir yanıt var. İkinci olarak bu göstergeler içinde insan unsuru nereye konuyor? Gerek enflasyon karşısındaki durumu, gelir dağılımı, bölüşümü açısından gerek azalan sosyal harcamalar karşısında, emeklilik yaşının uzatılması açısından insan unsuru nereye konuyor?

Sayın Aren'den, enflasyon açısından modelin değerlendirilmesini

rica ediyorum.

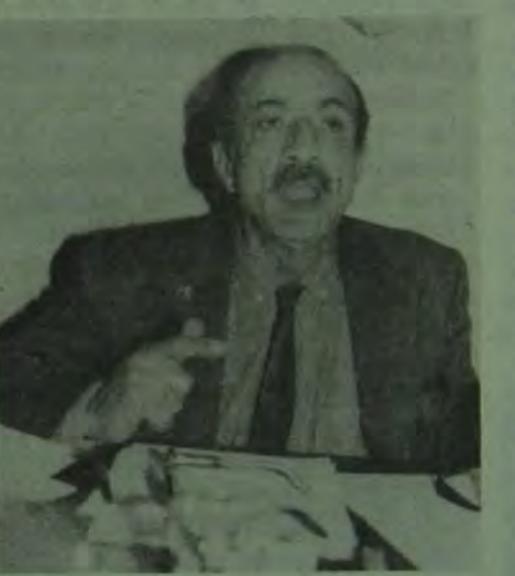
Sadun Aren: Hükümet bu yıl hem dış açığı azaltmak hem de enflasyonu aşağı çekmek konularında kararlı olduğunu açıklamıştır. Bu durumda acaba hükümetten ne yapması beklenenebilir? Bana öyle görünüyor ki, en büyük olasılık, ülkeyi fakirleştirmeye devam etmesi hatta bunu biraz hızlandırmıştır. Bunun yolu da, bilindiği gibi, ücretleri, maaşları ve taban fiyatlarını enflasyonun altında tutmak ve yatırımları kismaktır. Kamu yatırımlarını hükümet kendisi doğrudan kısaltır, özel yatırımları kısaltır, hükümet bulacağı, bir kurtuluş yolu ve çareler arasında yoktur. Tümyle izlenen politikanın değişmesi gerekmektedir. Şayan-i şükran ki, dileğimiziz; Türkiye'de alternatifler vardır, çaresizlik yoktur.

Enflasyon sorununu biraz daha açmak için bir eklemeye yapmak istiyorum. Enflasyonla ilgili olarak söyle bir soru gelebilir: Mademki istem kışlarda enflasyon azaltır, ve mademki Türkiye'de enflasyon azalmıyor, o halde Türkiye'de istem kışlamanın ve dolayısıyla ülke fakirleştirilmemiş demektir? Bu sorunun yanıtlanması gereklidir. Çünkü, köylük kentli çalışan büyük kitlenin fakirleştirildiğinden, yanı alım gücünün azaltılmış olduğundan kuşku yoktur.

Bu sorunun yanıtı söyledir: Bir ülkenin mallarına olan istem iki bölümden oluşur. İç istem ve dış istem, yanı dışsatım. Ülkemizde büyük kitle fakirleştirilerek iç istem kışlamanın, bunun normal olarak enflasyonu aşağı çekmesi gereklidir. Ancak hükümet buna olanak vermemiş, dış istemi yapay desteklerle artırarak toplam istemde düşmesini önlemiştir. Bu göstergeler, hükümetin beklenen enflasyon oranı konusundaki samimi yetsizliğini bir kere daha açıkça vurmaktadır.

Dışsatım artışı mallarımızın dışarıya çok ucuz satılması yolu ile sağlanmıştır. Bunun için hükümet dışsatımcılara, ülkedeki para hacmini genişleterek, vergi iadesi, düşük faizli kredi ve benzeri biçimlerde parasal yardımlar yapmıştır. Böylece oldukça önemli miktarlarda artırılmış olan dışsatım (dış istem) ülkemizdeki enflasyonun başlica kaynaklarından biridir. Bu açıdan bakarsak enflasyonu dışarıya ucuz mal satmanın yükünü ve bedelinin halka dağıtmanın bir biçimini olarak görebiliriz.

Demek oluyor ki, dışsatımın bu biçimde mallarımızı ucuz satarak ar-

Gerçi dış açığı azaltmanın sağlıklı yolu, dışsatımı ve diğer döviz kazançlarını artırmaktır ama, buna öyle geliyor ki, önümüzdeki yıl bu konuda fazla bir şey yapmak olanağı yoktur. Ayrıca, şimdide kadarki uygulamaya göre, enflasyonu aşağı çekmekten dışsatımı artırmak çelişkili bir iştir ve bu nedenle de olanaksızdır. Buna enflasyonla ilgili olarak daha sonra değişim istiyorum. Bu nedenle, dış açığı kapatmak için dışalımı frenlemek önem kazanmaktadır. Serbest koşullarda dışalımı kışmanın tek yolu da, ülkeyi fakirleştirmektedir. Burada bir yanlış anlamayı önlemek için hemen belirtiyim ki, ülkemde fakirleştirilmesi derken, çalışan büyük kitlenin fakirleştirilmesini yapmıştır. Böylece oldukça önemli miktarlarda artırılmış olan dışsatım (dış istem) ülkemizdeki enflasyonun başlica kaynaklarından biridir. Bu açıdan bakarsak enflasyonu dışarıya ucuz mal satmanın yükünü ve bedelinin halkın dağıtılmasını bir biçimini olarak görebiliriz.

Tabii bu memleketin demokratik gelişmelerine bağlıdır. Bir ufak fıkra

türülmesi enflasyona neden olur. Ya da başka biçimde ifade edecek olursak, enflasyonu gözle almadan dışsatımı bu biçimde artırmaya olanak yoktur. İşte bu nedenden ötürü, hem enflasyonu aşağı çekmek hem de dış açığı dışsatımı artırarak azaltmak çelişkili bir iştir, bunlar birbirleriyle bağıdaşmazlar. O halde hükümet, önmüzdeki günlerde, ya dışsatımı artırmaktan vazgeçecektir ya da enflasyonu aşağı çekmektan.

Tunç Tayanç: Sayın Sönmez, "bugünün özverisiyle biz yarın güvenceye alıyoruz. Güzel bir Türkiye yapacağız" düşüncesi var. Gerçekten dış borç açısından ya da başka açılarından yarın öyle güvencede mi?

Sinan Sönmez: Bir kez özveriyi toplumdaki hangi katmanların yaptığına, ve bırakınız yarınları, içinde bulunduğu katmanların uygulanan politikanın meyvelerini topladığına bakmak gerekiyor. Yanıt ise açık: ücretliler ile küçük üreticiler, hatta orta üreticiler özveride bulunmakta, büyük sermaye grubu ise aralarında çelişkiler olmasına karşın güvenceye sahip olmaktadır. Dış borç açısından bu olgu son derece anlaşılmıştır. Nitekim model

fiyat endeksi aynı tarihlerde 100'den 1109'a fırlamış. Ücretler başsağlığı giymiş! Demek ki, dış borçlar ödenirken ücretliler, düşük ve orta gelir grupları açısından farklı şeyler oluyor. Ustelik Türkiye 1980 istikrar modelini uygulamaya başladığı zaman dış borç ödemesi açısından şanslı bir dönemde bulunuyordu. Çünkü 1978'den itibaren dış borçlar ertelenmişdir. Örneğin DÇM'ler 1979 ve 1982'de, Banker kredileri keza 1979 ve 1982'de, Üçüncü Taraf Rambursman Kredileri 1979'da, Garantisiz Ticari Borçlar ise 1980'de erteleniyor. OECD ertelemleri de var: 1978, 1979 ve 1980'de üç kez... Ustelik petrol fiyatlarında donma ve hatta düşme var. Bunlar yönetim açısından rahatlama sağlayan faktörlerdir. Ne var ki, ertelemlerin arkasından Türkiye'nin borç ödemesi günde gelmiştir ve bu doğrultuda bir model uygulanmaya konmuştur. Az önce Gürel Tütün belirtti; faizleriyle birlikte 27 milyar dolar tutarında borç var. Kulalılmamış kredileri kattığımız zaman 30 milyar doların aşılması söz konusu. ANKA'nın rakamlarını ele aldığımda eylül sonu itibarıyle 85 yılında 84'e göre toplam borç yüzde 38.1 artmıştır. Dış borçodemelerinin toplam döviz gelirlerine göre oranı 1985'de yüzde 38'dir. Uluslararası kabule göre bu oran yüzde 20'yi aştiği zaman durum son derece ciddi demektir. Keza borç servisinin GSMH'ya oranı 1985 Eylül sonunda yüzde 42.8'e ulaşmıştır.

Tunç Tayanç: Borç servisinden neyi kastediyorsunuz?

Sinan Sönmez: Borç servisinden yıllık ana para ve faiz ödemelerini kastediyorum. Ayrıca, bir dönem ağırlığı azalmış olan kısa vadeli borç yükü giderek artmaktadır. Kısa vadeli borçların toplam borca oranı yüzde 30 dolayındadır. Yani borç ödeyebilmek borcun baskısını hafifletmiyor tam tersine baskı artırıyor. Bu yöndeki diğer bir gelişim ise sabit faiz yerine değişken faizin gündeme gelmemidir. Bu ise faiz yükünü artıran bir uygulamadır. Belirsizlik yaratmaktadır. Giderek özel mali kuruluşlardan borç alınması da tablonun diğer bir ögesi. Bu tür kısa vadeli borçların Türkiye'yi bir zamanlar çok güç durumlara sokmuş olduğu belliğlerdedir (DÇM'ler). Şimdi ise kısa vadeli borçlar içerisinde özellikle ihracat finansman ile kabul kredilerinin giderek önemli bir ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. Gerçi denmektedir ki, bunlar DÇM'lerde aynı

değildir, kur farklarını Hazine üstlenmemektedir. Fakat şunu merak ediyorum: Acaba döviz ödeme güçlüğü ortaya çıktıgı zaman özel bankaların batmasına devlet izin verecek midir? Müdahale etmeyecek midir? Ben kesinlikle devletin müdahale edeceğini inancındayım. Bu inançtan da öte bir şey. Uygulanan modelin mantığı bu. En son uygulamalara baktığımız zaman çeşitli biçimlerde bunu açık seçik görüyoruz. Aralık ayında Merkez Bankası dış borç ödemelerini gerçekleştirmek için döviz arayışı içine girmiştir, ticari bankalarla yarışmıştır, çeşitli olanaklarını da bu arada kullanmıştır...

Son kararlara göre ise bilindiği gibi, Merkez Bankası, ticari bankaların elde ettiği döviz gelirlerinin yüzde 20'sinin Merkez Bankasına devredilmesi ve döviz tevdiyat mevduat hesaplarının yüzde 20'sinin munzam karşılık olarak Merkez Bankası'nda bloke edilmesi söz konusudur. Dış borç ödeme modeli bu önlemleri gerektirmekte.

Türkiye'de istikrar modelinin uygulanmasından itibaren reel olarak yatırımlar azalmıştır. Yalnız bütçeyi ele alacak olursak istikrar bütçelerinin reel olarak küçüldüğünü görüyoruz. Gerek dönem başı gerekse dönem sonu ödenekleri itibarıyle bu bir gerçek. ABD doları cinsinden ise 1985 bütçesinin 1977 bütçesine göre daha küçük bir bütçe olduğu görülmüştür. 1986'da ise anlamlı bir değişme yok. Bütçede yer alan sabit sermaye yatırımları açısından çok net bir daralma var. Bir gösterge vereyim: 1977'de konsolide bütçe başlangıç ödeneklerinin içinde yatırımların payı 20 milyar TL, 1985'de ise reel olarak bu rakam 10.1 milyar TL'ye gerilemiş bulunuyor. Aynı yıllarda eğitim ödeneklerinin payı yüzde 22.9, sağlık ödeneklerinin payı ise yüzde 9.5 azalmış bulunuyor. Kaldığı 1977 yılındaki ödenekler de son derece yetersizdi. Keza bunları birey başına düşen ödenek olarak aldığımız zaman azalmaların çok net olduğunu görüyoruz. Gene genel bütçe yatırım ödenekleri içinde eğitimin payı 1977-1985 kesitinde yüzde 52.3, sağlık hizmetlerinin payı yüzde 45 dolayında azalmıştır. Bu gelişmelere ilişkin olarak *Bilim ve Sanat* dergisinin sorduğu sorulara geçen ay yanıt verdiğim için daha fazla ayrıntıya girmeyeceğim. Ne var ki, bu gelişmeler insan faktörüne ne derece önem verdiğini göstermektedir. İnsan'a öncelik verilmesi için insanların ekonomik, toplumsal, politik ve kültürel haklarına öncelik vermek gereklidir. Yani devletin yurttaşlar karşısında

ödevleri ve sorumlulukları vardır. İnsan haklarının soyut düşündede kalmadığının tek göstergesi bu alanlarda kaydedilen gelişmeleridir. Oysa istikrar modeli döneminde bu alanlarda çok net bir gerileme olduğu görülmektedir. Daha önce sorduğunuz seçenek sorusuna ilişkin olarak ise çok öz olarak şunu söylemek isterim: Seçenek değil seçenekler vardır. Ancak hangi seçenekin kısa vadede kendini kabul ettireceği yani potansiyel seçenekten fiili seçeneğe dönüştüğü ise, ilkenin iç koşullarına ve uluslararası plandaki ekonomik ve politik gelişmelere bağlıdır. Yani seçeneksizlik savı, bilime, yani gerek pozitif bilime gerekse sosyal bilime, siyaset bilimine aykırıdır. Bir toplumun, oluşumun durağan olduğu anlamına gelir ki, bu da, kabul edilmesi olanaksız bir iddiadır.

Sadun Aren: Dış borçla ilgili bir ekleme yapmak istiyorum.

Tunç Tayanç: Buyurun Sayın Aren.

Sadun Aren: Hükümet dış borç ödemekte olduğundan söz ediyor. Bunu dışardaki prestijinin yüksek bir kanıtı olarak gösteriyor. Bu konuya bir açıklık getirmek gerekmek. Türkiye dış borç ödemiyor. Hatta borçlanıyor, bazı borçlarını yeniliyor. Yenilemeye güçlü çekerildi, belki güçlük çekmiyor. İşte bu bakımından övenebilir. Fakat bir ilkenin dış borç ödevi ödemediği ticari işlemler dengeyle belirlenir. O da açık verdiğine göre, ne kadar açık varsa o kadar borçlanıyor demektir. 1984 yılında bu açık dendögine göre 1.5 milyar dolar civarında, aynı tarihlerde dış borç faiz ödemeleri de bu kadar, veya biraz daha fazla. Demek oluyor ki dışaçı, faizleri -hükümetin ödemekle övündüğü- ödemekle ilgili.

Eğer faiz ödemek zorunda kal-

masadık belki de dış açık olmayaçak. Kredi veren adam, parayı geri almayı düşünmez. Çünkü mali bir kuralı, bundan yararlanmayı düşünen. Kısa vadeli borçları saymıyorum tabii, önemli olan faizleri almaktır, faizler düzenli ödeniyorsa borç tekrar tekrar yenilenir. Çünkü faizi bizden alacak, başka bir ülkeye verecektir. Bu açıdan bakıldığından, Türkiye faizlerini ödemektedir. Ama sıkıntılı burada başlıyor. Gittikçe artan borçları ödemek için, yine faizle borç alınıyor. Bu içinden çıkalılamaz bir durumdur. Yani faizi de borçlanarak ödemeye başladığımızda, ödemeler denge bir çıkmazdadır. Hükümet bu konuda bir başarı sağlayamamış, çıkmazı da çözmemiştir. Borç veren mali kuruluşlar açısından bakıldığından, borçlanma, Türkiye'nin ekonomipolitikasını denetim altında tutabilmek için önemlidir. Onlar için faizler ödediği sürece, ana parayı almak diye bir sorun yoktur. Yalnız faizi gerçekten almak isterler, almadığı zaman Türkiye'yi finanse ediyor demektir.

Tunç Tayanç: Sayın Kepenek, yok olan insan faktörü işsizlik rakamlarının içinde sanıyorum, ne dersiniz?

Yakup Kepenek: Uygulanmakta olan ekonomi politikasının "insan" a yönelik yaklaşımı, en acımasız döneminde kapitalizmin anlayışına özdes sayılabilir: ücretlerin alım gücünü olabildiğince düşük tutmak. Nitekim 1980 sonrasında, işçi sınıfının, önceki yirmi yıl boyunca elde ettiği tüm haklar, kazanımlar, ya tümüyle ya da kısmen, ortadan kaldırılmış, buna koşut olarak, ülke bir "düşük ücret" cenneti yapılmak istenmiştir. Nitelikli işgücünün üretim için etkin kullanımı da sağlanamamaktadır.

Önce, ücretlerin alım gücü sürekli azaltılmaktadır. Eğer 1976-100 alınsa, enaz yasal ücret, ortalama gün-

lük ücret ve memur maaşlarının anıgücü 1985'de, bunun yarısı dolayındadır. Bu gelişmenin bir başka somut göstergesi, ortalama bir günlük ücretle alınabilecek bir kısım temel malların yillara göre miktardır: 1979'da bir günlük ücretle

30 ekmeğe veya 3,6 kg beyaz peynir veya 2 kg sığır eti alınabiliyordu. 1985'de alınabilecek miktarlar şöyle: ekmeğe 11,7 adet, beyaz peynir 1,6 kg ve sığır eti 1,1 kg.. Bundan başka, tatil süreleri kısalarak, emeklilik ve diğer düzenlemelerle de çalışma süreleri uzatılıyor. Bu noktalar da dikkate alınırsa, emeğin sömürü oranı artırılıyor. Beklenti, yine kâr oranlarını artırmak ve sonuçta yatırımların artacağı "beklemek". Bu beklenen bir türlü gerçekleşmiyor. Ücretler düşük tutmanın diğer bir amacı, fiyat artışlarını sınırlamaktır. Fiyatları ekonomik kararların "müs'ir'i" (yol gösterici) alan uygulamacılar, son iki yılda yüzde 25 enflasyonla karşılaşmışlardır. Çünkü, fiyat artışlarının ücretlerden kaynaklandığı boş bir savdı, yutturmacaydı.

Sonra, bu politikaya göre, işsizlik, piyasa koşullarının bir sonucudur, ücretler düşük olursa, işgücü istemi ve işbulma artar. Bu yanlış görüş varlığını sürdürür ve işsizlik de artıyor. Toplam işsiz sayısı, DPT verilerine göre, 1979'da 2,4 milyondan, 1985-86'da 3 milyonun üzerine çıkmış bulunuyor. Bu arada, DPT'nin, işgücüne katılma oranını düşürerek, gerçek işsiz sayısını az gösterdiği vurgulayalım; işgücüne katılma 1979 düzeyinde alınsa, toplam işsiz sayısı 4 milyonun üzerine çıkıyor ki bu da toplam işgücü sunumunun yüzde 23'ü dolayındadır. Ekonomi, iş isteyen her beş kişiden birine iş bulamamaktadır. İş ve İşçi Bulma Kurumuna "kayıtlı" işsiz sayısının bir milyona yaklaştığı, ve iş bulma umudu olmadıktan, işgücü piyasasına çıkmayan geniş bir kitlenin varlığı da bu çerçevede dikkate alınmalıdır.

İşsizlikle ilgili en ilginç, daha doğrusu korkunç gösterge, gençlerin

Ferruh Doğan

işsizliğidir. DPT, kentlerdeki 15-19 yaş grubunda her 100 gençten 29'ının işsiz olduğunu belirtmekte, yalnız kadınlarda bu oran yüzde 39 olarak vermektedir. Bu göstergeler, gerçek bir toplumsal bozukluğun, varlığını kanıtlar. Ek olarak, Beşinci Plan anlaşılmaz bir tutumla 1985-89 döneminde kadın işgücü sunumundaki artışı, mutlak sayı olarak, yalnız bin kişi almaktadır. Bugün toplumsal yapıyla, eğitim olanaklarıyla ilgisi olmayan bir yaklaşımdır bu.

Kaldı ki, Beşinci Plan'ın iş bulma katsayılarıyla ilgili hesapları da gerçek değildir. Plan'a göre ulusal gelir artışının iş alanı yaratma katsayısi, son yirmi yıldaki yüzde 17 dolayından, yüzde 89 bir artışla, yüzde 29'a çıkacaktır. Sonuçta da işsizliğe, bir ölçüde de olsa çözüm bulunmaktadır. Oysa bu katsayı ve dolayısıyla Plan'ın işbulma sayıları gerçek değildir. Bu politikanın işsizlige çözüm bulması esasen beklenmez.

Programın, nitelikli işgücü anlayışı da çağdaşı ve ilke zararınadır. Örneğin, maaş ve ücretlerin düşük tutulması sonucu, pek çok kamu hizmet birimleri doldurulamamaktadır, hukuk fakültesi mezunu yeterlidir, ancak savcı ve yargıç açığı 300 dolardır. Yükseköğretimden 1500 dolayında, bunca masrafla kamu parasıyla yetiştirmiş elemanın işine son verilmiş ya da işlerini bırakmaları sağlanmıştır, yükseköğretimde 2 bin dolayında öğretim üyesi açığı vardır. Kendi insanını değerlendiremeyecek ekonomi politikası, yabancı uzmanları yeğlemektedir. Orta dereceli okullarda yabancı dil öğretiminden, KİT'lerin satışıyla ilgili çalışmaları yapmaya, Merkez Bankası uzmanlığından tarımda verimlilik artışı araştırmasına kadar hemen her konuda yabancı uzmanlaştırılmaktadır. Bu yaklaşım, önce, yabancılara, T.C. uyuşklulara verilenin 5-6 katı parasal olanak, ayrıca olağanüstü yan ödemeler tanınması sonucunu vermektedir. Bu durum, İngiliz sömürge yönetmelerini anımsatan bir tutumu simgeler. Ayrıca, aynı işi yapan kendi yurttaşına yabancıların beşte biri ücret verebilir anlayışın, çalışmanın etkinliğini, yerli işgücünün verimini nasıl sağlayacağı da sorulmaya değer. Uygulama kendi mantığı içinde de yıkıcı bir tutumdur. Kaldı ki, ülke insanların üretim sürecine "beyinsel" katkısının sınırlanılması, birikimli bir süreçtir, gelecek yıllarda daha büyük boyutlara ulaşır, yıkıcı etkilerini gösterir.

Gerek sermaye, gerekse insangüçü kaynaklarını üretim için harekete geçiremeyen bu politikanın başarılı

olması olağanı bulunmamaktadır. Yapılması gereken, bu politikaların tespit edilmesinin yollarını bulmak, bunun için, her düzeyde, çaba harcamaktır.

Tunç Tayanç: Sayın Tütün, önmüzdeki yıllarda, özellikle ödemeler dengesi açısından 60'lardan sonra 70'lerde yurtdışındaki işçilerin Türkiye'ye gönderdikleri paralar veya 80'lerin başında görülen yurtdışı müteahhitlik hizmetleri gibi, ödemeler dengesini etkileyecək konjonktürel gelişmeler beklenebilir mi?

Gürel Tütün: 1986 Programı'nda 1.785 milyar dolarlık bir faiz ödemesi öngörlüyor. Anapara borç ödemesi ise 1.771 milyar dolar düzeyinde. Demek ki, 3,5 milyar dolar aşın bir anapara ve faiz ödemesi söz konusu. Buna karşılık, 1,5 milyarlık yeni kredi kullanılacağı, bir de 653 milyon dolarlık kısa vadeli borç alınacağı görülmeye. 1986 yılı da 1985 gibi yoğun bir dış borç ödeme yılı olacak. Ne var ki, borçlar artmaya devam edecek. Borç yapısı da kısa vadeli borçlar lehine değişecektir. Bundan on yıl önce başlatılan DÇM'lerin bugünkü enflasyonun sorumlusu olarak gösterildiği bir dönemde giderek artan oranda kısa vadeli borç almanın gelecekte ne gibi sonuçlar yarataceği kolayca anlaşılabılır. Diğer döviz gelirleri de hesaba katıldığında, Merkez Bankası en azından 500 milyon dolarlık yeni kaynak bulmak zorunda. 1986'nın sıkıntılı bir yıl olacağını bilen Merkez Bankası şimdiden birtakım önlemler almaya başladı. Aralık ayı sonrasında çıkarılan bir genelge ile bankalardaki döviz tevdiyat hesaplarının yüzde 20'sinin Merkez Bankası'na yatırılması zorunlu kılındı. Bir diğer tehlike göstergesi, eldeki dövizlerin yükümlülüklerle oranının yüzde 60'lardan yüzde 50'lere düşmesi.

Ödemeler dengesi sorunlarının çözümünde işçi dövizlerine fazla bel bağlanamıyor. Bunlar artık 1.5-1.8 milyar dolar dolaylarında kararlılığı ulaşmış görünüyor. Büyük sıçramaları gösterir.

beklenmesi, özellikle Batı Avrupa'daki gelişmeler gözönüne alındığında, pek yerinde olmaz. Bir olumlu gelişme petrol fiyatlarının düşmesi olabilir. OPEC'in son kararından sonra petrol fiyatlarının düşmesi Türkiye için ek kaynak anlamına gelecektir. Bununla ilgili bir sorun, Türkiye'nin petrol alımlarının önemli bir bölümünü altı aylık anlaşmalarla sağlamasından kaynaklanıyor. Bu nedenle, petrol fiyatlarındaki düşmelerden ancak gecikmemeyle yararlanılabilir. Bu da ortaya çıkacak olan ek kaynağı azaltacaktır.

1986 için fazla karamsar olmak gerekiyor. İzlenen model Türkiye ekonomisini dışa açma, dünya ekonomisi ile belirli bir biçimde bütünlüğünü sağlamak amacıyla modeli. Bu modeli dışardan destekleyenler, dışa açılma ve dünya ekonomisiyle bütünlüğünü sağlamak üzere modeli desteklemeyi de sürdürmektedirler sanıyorum. Bu nedenle, Türkiye dış ödemeler alanında 1986'da karşılaşacağı önemli sorunları zor da olsa aşabilir. Bundan da önemli bir sorun, dışa açılma ile enflasyonu önleme amaçları arasındaki çelişkiden kaynaklanıyor. Dışa açılmak için iç talebin kısalması yoluna gidiliyor. İç talep ise Türk Lirasının değerini sürekli düşürerek, zamlarla, yüksek faizle kısaltıyor. Bu önlemler, ihracatı özendirirken enflasyonu da körükliyor.

Aslında enflasyonu önlemenin ve işsizliği azaltmanın bu modelin amacıları arasında yer almazı bile söyleyebilir. Tam tersine, özellikle işsizliğin, tıpkı ABD'de olduğu gibi işçi sınıfının "discipline" etmek amacıyla kullanıldığı kanısındayım. Demokratikleşmeye koşut olarak işçileri ve ücretleri doğrudan baskı altında tutmaya yarayan yöntemlerin önemi azaldıkça, dolaylı baskı araçları olarak işsizliğin ve enflasyonun önemini artacağı kanısındayım. Nitekim, 1983 sonrasında enflasyon hızlanması buna bağlanabilir. Çünkü, artık Turgut Özal 12 Eylül hükümetinin başbakan yardımcısı değil, seçimle başbaşa gelmiş bir partinin başbakanıdır. Bu bakımdan toplumun demokratikleşmesini amaçlayan güçlerin gelişmesi ve güçlenmesi iktidarın işini giderek zorlaştıracaktır.

Tunç Tayanç: Sayın Oyan, sizin konuşulanlara ekleyeceğiniz bir şey var mı? Başbakanın söylediği "biz bir de ücretlere vergi iadesi getirdik, o nedenle ücretlerin gerilemesi doğru değildir" savı var. Gerçekten bu vergi iadesinin ücretlere getirdiği yarar var mı? Bütçe açısından getirdiği yük nedir? Yani açık nokta kalmasın istiyorum.

Oğuz Oyan: İzin verirseniz önceki Sadun Hocamızın getirdiği iki noktayı açmak istiyorum. Bir tane-iç talebin kısalması sorunu. Gerçekte bütün olarak baktığımızda iç talebin kısalığı söylenebilir. Ama geniş kitlelerin satın alma gücü ve talebinin büyük çapta kısalması yanında faiz ve kâr geliri sahiplerinin taleplerinin artması söz konusu. Dolayısıyla enflasyonu besleyen olaylardan biri de, bu kesimlerin desteklediği talep artışı. Aynı zamanda özel tüketim mal ithalatını da kamçılıyor. Çünkü bu kesimlerin lüks mal talebi kısmen ancak ithalatla karşılanabiliyor. Ama burada da belirli limitler var. 1986'da ihracat yanında ithalatta da önemli artışlar beklenmediğinin bir göstergesi de, en düşük vergi geliri artışının dış ticaretten alınan vergilerden beklenmesidir. Bu, 1986 yılının belirli bir döviz tikanıklığına gebe olduğuna işaret etmektedir.

İkinci bir nokta "sağda da alternatif olduğu" sorunu. Bence bu konuda belirli bir netliğe varmamız gerekiyor. Aslında, kanımcı, sermaye kesiminin su an için Özal'a alternatif yok. Olsa idi, bugünkü ANAP iktidarı dışındaki sağ partilerin bu kadar güdükkalması beklenmezdi. Bunu en iyi ifade edenlerden birisi de eski TÜSİAD başkanı Ali Koçman. Yaklaşık söyle: "İlk defa böylesine özel kesim yanlış bir iktidar karşısındayız. Şimdiye kadar hep karma ekonomiden bahsedeni, özel kesimi desteklemekle birlikte bunu çok açık ifade etmekten çekinen iktidarlarla karşı karşıya idik. O halde buna niye karşı çıkalım?" Bu gerçekçi saptama dışında bir de, 1980'den sonraki politikalara özel kesimin, bilhassa tekeli sermayenin belli ölçüde uyum sağlama sürecini yaşamış olması gibi nesnel bir durum var. Aniden tersine dönen politikaları desteklemeye gönüllü olmayıpabilirler. Elbette Özal yönetiminin 1988'e kadarki performansı bu çevrelerin yeni politik mevzilemeini etkileyecaktır. Bunu etkileyecelerini etkileyecaktır.

olan politik faktörler arasında DYP ve SHP'nin gelişme çizgileri de bulunacaktır elbette. Ama bugünkü sosyal demokrasi, eğer alternatif olacaksas, herhalde sermaye kesiminden anlamlı bir destek beklemek durumunda olmayacağı veya bu bir hayale kendisini kaptırmamalıdır. Kanımcı, sosyal demokrat alternatifin, ayrıca, ekonomik gelişme sorununu gelir bölgüsünü düzeltme ile birlikte çözüme yönelik bir takım fantezi üretme politikalarına da herhalde çok fazla bel bağlamaması gerekiyor. Burada insan faktörü olayı da ortaya çıkarıyor, işsizlikle veya kötü çalışma koşullarıyla boğuşan, ekonomik ve kültürel olarak yokşullaştıran kitleler arasında değerlerin yozlaşmasıyla karşı karşıyalar ve büyük ölçüde umutsuzluk içine düşebiliyorlar. Bu bilinçli, yasaklı bir depolitizasyon politikasıyla da köküleniyor. Bu yüzden, demokratikleşme süreci için, istikrar programının kötüümüşüştüğü kitlelere gerçekçi ama elle tutulur umutlar verecek politik bir alternatif mutlaka gereklidir.

Şimdilik Tayanç'ın doğrudan bana yönelik sorulara cevap veriyorum. Bir kere Türkiye'de sadece tek başına ücret ödemelerini alarak gelir bölüşümünün kötüye gitğini söylemek yeterli değildir sanırım. Esasen bu kadrini son olarak Başbakan Yardımcısı Kaya Erdem de kabul etti; Türkiye'de 1985'deki ücret düzeyinin 1976 düzeyinin altında olduğunu söyledi. Ancak, emekçilerin toplam gelirleri içinde hesaba katılması gereken veya hattı emeğin yeniden üretilmesi içinde yer alan sosyal harcamaların, sosyal güvenlik hizmetlerinin, işyeri düzeyinde var olan sosyal hakların köklü bir biçimde geriletilmiş olmasını göz önüne alındığımız zaman, ücretlilerin gerçek gelir kaybının çok daha büyük boyutlarda olduğunu söyleyebiliriz. Ücretliler vergi iadesini yerine koyma bütçe üzerindeki yük giderek artmaktadır. 1985'de 200 milyar dolarya çarptığı tahmin edilebilir. Gene de son bir rakam vererek söyleyeyim, ücretliler 1984 de yapılan vergi iadesi aynı yılda sadece ihracatçılara yapılan vergi iadesinin beşte birinden az olmuştur. 1985 yılında dahi ihracatta yapılan vergi iadesinin tutarı daha yüksektir. Dolayısıyla sadece bir tek kaleme yapılan tartışma bile ücretlilerin vergi sisteminin öz evländi haline gelmekten çok uzak olduğunu açıkça gösterir.

Tunç Tayanç: Bugünkü konuşmalar, 1930'lardaki bir olayı çağrırdı. Bir Amerikan heyeti gelip, Türkiye iktisadiyatının genel bir incelemesini yapmıştır. O günlerde çizilen Türkiye tablosuya, bugünkü Türkiye'den istenenler, benzerlikler taşıyor. Kaynak dağılımı, yatırımların yöneldiği sektörler, hizmet, ticaretteki gelişmeler açısından bakıldığında; uluslararası işbölümünde, 1930'lardan bu yana Türkiye'ye tanınan yerde çok önemli bir değişiklik olmuş.

Değerlendirmeye katkıda aradıkları, Bilim ve Sanat adına teşekkür ederim.

maye gelirleri için herhangibir örnek alsanz bunun nasıl tersine işlediğini görebilirsiniz. Örneğin gayrimenkul sermaye iradı (mesken kirasi) sahibi büyük bir rantiyeyi düşünülmelidir. Bu indirim 1981 yılında 40 bin lira iken, 1983'de 120 bine ve Özal Hükmü ile birlikte, henüz 1984'de, 360 bin liraya fırlamıştır. Dokuz katlı bu artış enflasyon artışının bile çok üzerindedir. Acaba gerçekten kim korunuyor veya kayırlıyor?

Ücretlilere vergi iadesini bu çerçevede düşünebiliriz. Bilim ve Sanat'ın önceki sayılarında (sanırırm Ekim 1985 olacak) bu konunun ayrıntısına girdiğim için ücretlilere vergi iadesinin üzerinde fazla durmak istemiyorum. Ancak iki konu bence çok önemlidir. Birincisi, ücretlilere vergi iadesinin, perversizce, ücret artışı hepsi dahil edilmekte olmasıdır. İkinci olarak da, bu iade sisteminin ücretlilere bir sosyal yardım mantığı içinde yapılmadığını belirtmek gerekiyor. Ücretlilerin vergi kontrol memuru gibi çalıştırılmaları karşılığı ve rilen, bir hizmet karşılığı olan ödemede. Bunun ne ölçüde vergi yükü artırılmak istenen küçük ve orta burjuvazinin gelir beyanlarını artırıldığı biliyoruz. Ancak iaderelerin bütçe üzerindeki yük giderek artmaktadır. 1985'de 200 milyar dolarya çarptığı tahmin edilebilir. Gene de son bir rakam vererek söyleyeyim, ücretliler 1984 de yapılan vergi iadesi aynı yılda sadece ihracatçılara yapılan vergi iadesinin beşte birinden az olmuştur. 1985 yılında dahi ihracatta yapılan vergi iadesinin tutarı daha yüksektir. Dolayısıyla sadece bir tek kaleme yapılan tartışma bile ücretlilerin vergi sisteminin öz evländi haline gelmekten çok uzak olduğunu açıkça gösterir.

"Gözetim Cezası" ve Anayasa'ya Aykırılık

Hüsnü Öndül

Genel güvenlik gözetimi cezasının, ceza olmayıp, bir "emniyet tedbiri" olduğu hususunda, doktrin ve içtihatlarla görüş birliği vardır. Sayın Erem, emniyet tedbirlerinin yasalarda yer alıp denedeni söyle açıklamaktadır: "Mahiyeti ne olursa olsun, ne şekilde tanzim edilirse edilsin ceza, suçluk meselesini tam olarak halledemez. Suça karşı mücadelede ceza, suçu önleme tedbirlerinden yalnız biridir. Yargıcın emrine verilecek diğer tedbirlerde de suçu önleme, cemiyeti koruma gayesi elde edilebilir. Bu düşünce iletir ki yakın geçmişte Ceza Hukukuna yeni bir müsesse girdi: Emniyet tedbirleri."(1)

Anayasa Mahkemesi, emniyet tedbirlerini "Suç karşılığı olarak ve suçludaki tehlike haliyle orantılı bir biçimde, hükmedilen ve esas itibarıyla suça ve suçluya karşı toplum savunması amacıyla yönelik bulunan yaptırımlardır."(2) şeklinde tanımlamaktadır.

Bize göre, genelde "emniyet tedbiri" olarak nitelendirilen, Türk Ceza Yasası'nın 173/son fıkrasında yazılı (bir mintikada ikamete emniyeti umumiye nezareti altına alınmak) cezası, bir emniyet tedbiri olmayıp, sürgün cezası niteliğindedir.

Sürgün cezası, (TCK. 18) 13.7. 1965 günü 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanunun, geçici 2 nci maddesiyle kaldırılmıştı. Kaldırılma gerekçesinde şöyle deniyordu: "Sürgün cezasının insan haysiyetine uygun görülmemesi ve hükümlü sefalete maruz bırakması sebepleriyle... kaldırılmıştır." TCK.nun 173 nci maddesiyle ilgili tartışma bundan sonra yoğunlaşmış ve Yargıtay 1. Ceza Dairesi'nin, 18.11.1965 gün ve 2244/2401, 25.11.1965 gün ve 1241/2485 ve 18.12.1965 gün ve 2415/2741 sayılı kararlarıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Bu kararlarla Yargıtay 1. Ceza Dairesi özetle: "Türk Hukuk Lugatına göre sürgün, bir kimseyi muayyen bir yerde ikamete mecbur tutulmasıdır. TCK.nun 18

ncı maddesinde gösterilen hususlar, sürgün cezasının aslı unsurları olmayıp bu cezanın tamamıyla infaz şenlik ve usullerine taalluk eden, kanunda yerine ve icabına göre değiştirilen kayıt ve şartlardan ibarettir. 173 nci maddenin son fıkrasında yazılı, (muayyen bir mintikada ikamete mecburiyeti) esas itibarıyle sürgün cezası da veriliyor. Hükümlü, Çanakkale cezaevinden koşullu olarak salveriliyor. Bu defa, mahkemece belirlilen yerde genel güvenlik gözetiminde bulunuluyor. Bu insanın ve ailesinin katıldığı acılar, sürgün cezasına mahkum edilmiş bir kimseden farklılık göstermemektedir. Düşünmeye göre, bir mintikada ikamete mecburiyet, 1948 tarihli "Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi"nin, 1,2,3,5,9,22,23,25,29 maddelerine, Anayasa'nın 10,12,17, 23,42,48,49 maddelerine aykırıdır.

UYGULAMADA GENEL GÜVENLİK GÖZETİMİ:

Genel güvenlik gözetimi cezasının ne zaman başlayacağı konusunda, Yargıtay Ceza Genel Kurulu ile Askeri Yargıtay Daireler Kurulu kararları birbiriyle çelişmektedir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun kararına göre, hükümlüler koşullu salivermeden hemen sonra, güvenlik gözetimi cezasını çekmek üzere, gösterilen mintikada ikamete zorunludur. Askeri Yargıtay Daireler Kurulu kararına göre ise, genel güvenlik gözetimi cezası, hükümlerin tahliye tarihinden sonra (koşullu saliverme süresinin so-

"Bir insanı sürgün cezasına mahkum etmek, insan haysiyeti ile bağıdaşıyorsa, onun sefaletine neden oluyorsa, adını değiştirip 'tayin olunacak bir mintikada ikamete mecbur' tutmak ta aynı sonucu doğurur..."

Bir şeyin adını değiştirmek, o şeyin niteliğini değiştirmez. Sürgün cezasını kaldırın 647 sayılı yasanın, geçici 2 nci maddesinin gereğisi, TCK.nun 173 üncü maddesinin, son fıkrası için de geçerlidir. Eğer bir insanı sürgün cezasına mahkum etmek, insan haysiyeti ile bağıdaşıyorsa, onun sefaletine neden oluyorsa, adını değiştirip "tayin olunacak bir mintikada ikamete mecbur" tutmak da aynı sonucu doğurur.

TÜSTİ

nunda) çektilir. Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Yasası'nın 39 ncı maddesinde de, güvenlik gözetimi cezasının hükümlerin tahliye tarihinden sonra başlayacağı hükmü altına alınmıştır.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun, 3.6.1985 günü 1985/9-269 E-sas, 1985/337 karar sayılı kararında, TCK.nun 173/son fıkrası gereğince verilen, genel güvenlik gözetimi cezasının diğer genel güvenlik gözetimi cezalarından (TCK.525) farklı özel-

likler taşıdığı vurgulanmaktadır. İlk olarak bu cezanın verilmesindeki asıl amacın, suçlunun kendisini suça sevdeden belli çevreden uzak tutulması olduğu belirtilmektedir. Buna göre de, cezanın çektilmesine koşullu salivermenin hemen ardından başlanmazsa suçlu eski çevresine geri dönecektir. İkinci olarak, sanık güvenlik gözetimine gösterilen yerde hemen başlamaz ve şartla saliverme süresinde de kasdi bir cürüm işlemesee, mahsup işlemi yapılamayacaktır. (Şartla saliverildikten sonra geçirildiği süreyle mahkemece belirlilen yerde geçirmediğinden.) Bu işe sanığın aleyhine olacaktır.

Üçüncü nokta, DGM Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'un 39 uncu maddesiyle ilgilidir. Genel Kurula göre, yasa koyucu bu madde ile "yasanan uygulama alana açıklık" getirmiştir.

TCK.nun 173/son fıkrasındaki, genel güvenlik gözetimi cezasının çektilmesine ilişkin özeldeğimiz, Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun kararına katılmaya (Bu cezanın, insan haklarına aykırı oluşu yolundaki görüşümüzü saklı tutuyor,) olanak yoktur.

İlk olarak suç çevresi, coğrafi bir kavramdır. Düşünçenin coğrafyası (suç çevresi) olamaz. Düşünce, inanç ve idealleri nedeniyle cezalandırılan insanları, bir mintikada güvenlik gözetiminde bulundurmanın "emniyet tedbiri" ile ilgisi bulunmamaktadır. Bu olsa olsa, ikinci bir cezadır. Konunun suç çevresi ile değil, insan hükümleriyle ilgisi vardır.

İkinci olarak, tüm hükümlüler koşullu saliverilme süresi sonuna kadar güvenlik gözetimindedirler. (647 sayılı yasanın 19, TCK.nun 28/3,4 ncı maddeleri) TCK.nun 17 ncı maddesi uyarınca yapılacak mahsup işlemi için, Yargıtay Ceza Genel Kurulu Kararına göre, mahkemece belirlenen mintikada güvenlik gözetimi koşulu vardır. Böyle bir yorum yapaydır, zorlamadır. Çünkü TCK.nun 42 ncı maddesi, "Emniyeti Umumiye İdaresinin nezareti altına alınmak cezası, asıl cezanın ikmal veya kısmen veya külliyyen affolunduğu tarihten başlar" hükümlü taşır.

Asıl cezanın ikmal ise, koşullu saliverme süresinin sonudur. Hükümlerin tahliye tarihidi. Bu tarihe kadar tüm hükümlüler güvenlik gözetimindedirler. Eğer hükümlü kasdi bir suç işlemezse, TCK.nun 17/3 ncı maddede göre mahsup işlemi yapılacaktır.

Mahsup işleminin yapılabilmesi için, koşullu saliverilen hükümlünün, mutlaka gözetim süresini tayin edilen mintikada geçirmiş olması koşulu

yoktur. Yasa yorumlanması açık değildir. Nitekim, Askeri Yargıtay Daireler Kurulu da, 10.10.1984 tarih ve 1984/209 E., 1984/201 Karar sayılı kararında, genel güvenlik gözetimi cezasının, hükümlerin tahliye tarihinden sonra çektilerebileceğine karar vermiştir.

Üçüncü olarak, Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun kararına dayanak yapılan DGM Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanunun 39 ncı maddesi şöyledir:

"Devlet Güvenlik Mahkemelerince hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkum edilenler, cezalarının *bihakkın infazından sonra* uygulanmak kaydıyla (...) mahkemenin hükmedeceği müddetle ve tayin edeceği yerde emniyeti umumiye nezareti altında bulundurulurlar." Yasa metni Ceza Genel Kurulu'nun yorumuna kapalıdır. Olanca açıklığı ile gözetim cezasının, *"bihakkın infazından sonra"* çektilereceğine amirdir.

Ceza Genel Kurulu Karan, Anayasa'nın "eşitlik" ilkesine aykırı düşmektedir. Aynı maddeleri ihlal eden sanıklar, farklı muameleye tutulma tehlikesiyle yüzündedirler. DGM de yargılanan ve cezalandırılan bir sanık, (örneğin TCK.nun 168/2 ncı maddesinden) güvenlik gözetimine hükümlerin tahliye tarihinden sonra başlayacakken, sivil ya da askeri yargıda yargılanan bir sanık, koşullu salvermeden hemen sonra başlayacaktır. Ayrıca DGM kararları Yargıtay'da inceleneciktir. Yargıtay İctihadi ile yasa hükmü ve uygulama çelişmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, "tayin olunacak bir mintikada genel güvenlik gözetimi cezası" özellikle Anayasa'nın "Kanun üzerinde eşitlik" (mad. 10) maddesine, "kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse *insan haysiyetiyle bağıdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz*" (md. 17) maddelerine aykırıdır. Bu konu aykırı olmak üzere, Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun, genel güvenlik gözetimi cezasının koşullu salivermenin hemen ardından uygulanması doğrultusundaki karar da yasaya aykırı, eşitlik ilkesini zedeyeceği, hükümlülerin haklarını olumsuz biçimde etkileyen bir karardır.

1- Erem, Faruk; Umanist Doktrin Açıdan Türk Ceza Hukuku C.11 Genel Hükümler s.375

2- Anayasa Mahkemesi 9.3.1971, 42/30, 23.11.1971 günü 14021 sayılı Resmi G.

3- Yargıtay İctihadi Birleştirme Kararı 1966/1.2

Gençliğin toplumsal savaşındaki yeri nesnel olarak nedir? Marcus, Debray vb küçük burjuva radikal görüşler, cuntaç eğilimler hep gençliğin sabırsızlığını, cesaretini, aktivitesini abartarak toplumsal savaşında öncü olabileceğini öne sürdüler. Dünya ve Türkiye'de gençlik hareketleri, bu görüşlerin büyük tahrifatını yaşayarak gördüler. Günümüzde demokrasi savaşının insaflılılığı, büyük ölçüde de gençliğin toplumsal savaşındaki yerini belirlemesi ile ilgidir. Bu yer toplumsal değişim dinamik gücü işçilerin yanındır. Gençliğin çıkışları ve özlemleri bunu gerektirir."

TOPLUMSAL SAVAŞIMDA GENÇLİK...

ŞUBAT (54) SAYISINDA...

Debray ve 'Ürgencilerin Öncülü'/ Akın Gür • Marcus ve Fransa/Nazım Kaynak • Demokrasi Savaşında Gençlik • Barış Hareketi ve Gençlik • Ulusal Kurtuluş Savaşlarında Gençliğin Rolü/Yasemin Çongar • Yayınlı Bir Çarpıtma 'Kuşak Çatışması'/ Zeki Erkut • Parti Programlarından Gençlige Bakış/Beyhan Sunal

Abdullah Laabi'den Şiirler • Nazım Hikmet: Sanat ve Edebiyat Üzerine Düşünceler • Brecht Üzerine Mutlu Parkan ile Konuşma • Bu Romanlar Bir Dönemi Anlatıyor mu/Atilla Çınar • Fotograf Bir Dünya Dilidir • Genç Fotografçılarla Konuşma • Belgesellik ve Fotograf Üzerine/Rıza Arat • Fotograf Yarışmaları Üzerine/Ibrahim Akyürek • J. Lemmon 'Rambo türü filmler terörü açıkça kıskırıyor' • Ahmet Ada, T. Ası Balkar ve Esma Biliçvar'dan Şiirler • Sinema Notları/Alper Fidaner Suçlu Geçmiş/Uğur Kökden • Hollanda Barış Hareketi Genel Sekreteri M. Jan Faber ile Konuşma • 'Sanık Sandalyesinde Militaristler' ve Bir Yıldönümü • Barış İçin Somut Bir Adım: Zirve/Nesrin Hocaoğlu • Demokrasının Ölçütleri ve DISK Deneyi...

Bibi Andersson: “Barış İçin Uğraş Vermek, Bir Yaşam Biçimidir”

Söyleşi : Osman İkiz

İsveçli sinema sanatçısı BIBI ANDERSSON'u okurlarımız, Ingmar Bergman'ın "Temas", "Yaban Çilekleri" gibi ünlü filmlerinden anımsayacaklar. Sanatçı ayrıca, merkezi ABD'de olan ve başkanlığını ses sanatçısı Harry Belafonte'nin yapmakta olduğu Nükleer Silahsızlanma İçin Sanatçılar örgütü PAND'in kurucuları arasında ve "İsveç Barış İçin Sanatçılar" kuruluşunun etkin bir üyesi. Kendisiyle barış ve silahsızlanma konusunda yaptığımız söyleşiyi sunuyoruz.

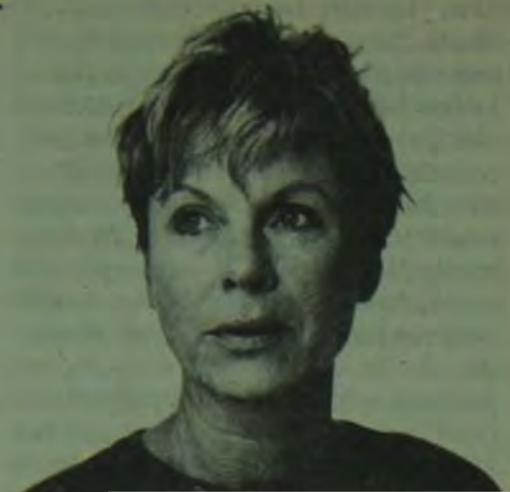
B.S.

İsveç'in dünyaca ünlü film yıldızı ve tiyatro sanatçısı Bibi Andersson ile, bir dosya evinde karşılaşmadan önce, onun toplumsal sorunlarla ilgiliğini ve barış mücadelede etkin görevler yüklediğini biliyordum. İskandinavya'nın güneş batmak bilmeyen uzun yaz akşamlarından birindeki içtenlikle bu söyleşi sırasında kendisinin barışı korumak yönünde yaptığı çalışmaların, bildiğimden çok daha yoğun olduğunu öğrendim. Bunun üzerine ona, barış ve silahsızlanma konusunda bir konuşma yapmayı önerdim. Çok yakın bir ilgi gösterdi ve kabul etti.

Puslu bir sonbahar günü sözleşmemiz görüşmeyi yapmak üzere Bibi Andersson'u ziyarete giderken, bir yandan da dünyanın dört bir yanında sürmekte olan savaşımı ve barış savasçlarını düşünüyorum. İçinde bulunduğumuz dönemde barış savasımı sembolik gösteriler yapma evrelerini geride bıraktı. Daha, kısa bir süre önce nükleer silah denemelerini protesto eden ve denemelere engel olmayan çalışan Greenpeace üyelerine Fransız ajanlarının yaptığı saldırganlığı iki kişi yaşamını yitirdi. Başka ülkelerde de birçok barışsever uğrashalarını çetin koşullar altında sürdürmek zorunda kalıyor. Değişik koşullar altında çalışan bu insanların ortak evrensel bir duyguya kucaklıyor: İnsanlık için daha iyi ve mutlu bir gelecek.

Denize uzanan bahçe içindeki büyük beyaz evin kapısı açıldığından karşısında gözlerinin içi gülén zarif ve tüm davranışlarında belirgin olarak görülen alçakgönüllü ve İsveç doğallığıyla Bibi Andersson duruyordu. İçeriye geçer geçmez hemen kahve hazırladı.

Tanınmış oyuncuların top-

İçin Sanatçılar'ı hareketi başlamış oldu.

Çalışmalarda PAND, merkezi bir örgüt görevi mi görüyor?

■ Hayır her ülke bağımsız örgütleniyor; ama bağımsız olmakla birlikte dayanışma ve fikir alışverişi içinde çalışıyor. Ağustos ayında Finlandiya'da toplandık. Yapılacak çalışmaların planlarını yaptık. Biz yıldızı gecesi Uppsala kentinde bir gece düzenliyoruz. Bu geceyi, değişik parti temsilcilerinin bulunduğu belediye meclisi ile ortak yapmamız çok sevindirici. Şu sırada "Dünya Bekliyor" adında bir film çekiyoruz.

Kamuoyunu etkileyici eylemler sizce neler olabilir?

■ PAND, ABD dışında Almanyada büyük bir toplantı düzenledi. Buraya değişik uluslararası sanatçılar katıldı. İsveç'te bizim düzenlediğimiz festivalde çok sayıda sanatçı katıldı. Bunun dışında Stockholm'da, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçilikleri arasında kurduğumuz insan köprüsü çok büyük yanık yarattı. İnsanlar o uzun mesafe arasında kol kola girek köprü kurdular. Bu sembolik bir anlam taşıyordu kuşkusuz. İki büyük ülkenin aralarında sonuç verici bir diyalog kurmaları isteniyordu.

Barış mücadelesinde sanatçıların rolünü nasıl açıklıyorsunuz?

■ İnsanlar nükleer bir savaştan doğal olarak korkuyor. Sanatçılar bu korkuyu iyi anlatabiliyor. Sanat bu dehşet tablosunu sergilemek için çok elverişli bir araç. İnsanların korkusunu ve isteğini dile getiriyoruz. Film ve tiyatro bunun için büyük olanıklar sağlıyor.

Çalışmalarınızı eleştirenler yok mu?

■ Bir şeyle yapınca eleştiri de geliyor elbette. Bizi farklı açılardan eleştirdiler. Şöyledediler: Kimdir bunlar? Politik olarak neredeler? Renkleri nedir?...

Biz politika dışı olduğumuzu, in-

sanları birleştirmek istediğimizi söyledik. O zaman da rensiz diye suçlandık. Öte yandan barış mücadeleini solcuların oyunu olarak iddia edenler bizim komünist olduğumuzu ileri sürüdüler. Bunlar bizi ilgilendirmiyor. Biz eleştirilere değil, yaptığım işlere ve neyi ne kadar başarabileğimize bakıyoruz.

■ Ama gene de bu eleştiriler dışında başka bir engel yok ölümden...

■ Elbette, bu tür suçlamalar

ne kadar izücü olursa olsun ölümden başka engel yok. Başka ülkelerde inançlarından dolayı insanların baskı altında tutulduğunu, hapse atılıbildiğini göz önüne alacak olursak, koşulların farkı olduğunu daha iyi görebiliriz. Tabii baskilar insanı şeyler değil. Çağdaş şeyler. Bu durumda olan dostlara dayanışma içindeyiz.

■ Son yıllarda oldukça güclü çıkışlar yapılmasına rağmen Avrupa Kitasına füzeler yerleştirildi. Bu umutsuzluğa yol açmıyorum mu?

Başaklar uzanıp, ışık! ışık! - diye fisıldarlarken birbirlerine! İşık taşarken ışık yalanından.

Barış budur işte.

Kitaplık yapıldığı zaman hapishaneler, gecceleyin kapı kapı dolanlığı zaman bir türk ve dolunay, taptaze yüzünü gösterdiği zaman

bir bulutun arkasından cumartesi akşamı berberden pırıl pırıl çakan bir işçi gibi; barış budur işte.

Geçen her gün yitirilmiş bir gün değil de bir kök olduğu zaman gecede sevincin yapraklarını canlandırmaya.

Geçen her gün kazanılmış bir gün olduğu zaman dürüst bir insanın deliksiz uykusunun ardısına.

Ve sonunda, hissettiğimiz zaman yeniden zamanın tüm köşe bucagındaki acıları kovmak için ışıktañ çızmelerini çektiğini güneşin.

Barış budur işte.

Barış, işin demetleridir yaz tarlalarında, iyilik alfabetidir o, dizlerinde şafağın. Herkesin "kardeşim" demesidir birbirine,

"yarın yeni bir dünya kuracağız" demesidir; ve kurmamızdır bu dünyayı türkülerle.

Barış budur işte.

Ölüm çok az yer tuttuğu gün yüreklerde, mutluluğu gösterdiğinde güven dolu parmağı yolların, şair ve proletер eşitlikle çekebildiği gün içlerine büyük karanfilini alacakaranlığın... barış budur işte.

Barış sümüsü kenetlenmiş elleridir insanların sıcak bir ekmektir o, masası üzerinde dünyanın.

Barış, bir annenin gülmeyişinden başka bir şey değildir. Ve toprakta derin izler açan sabanların tek bir sözcükür yazdıkları:

Barış.

Ve bir tren ilerler geleceğe doğru kayarak benim dizelerimin rayları üzerinden buğdayla ve güllerle yüklü bir tren. Bu tren, barıştır işte.

Kardeşler, barış içinde ancak derin derin soluk alır evren.

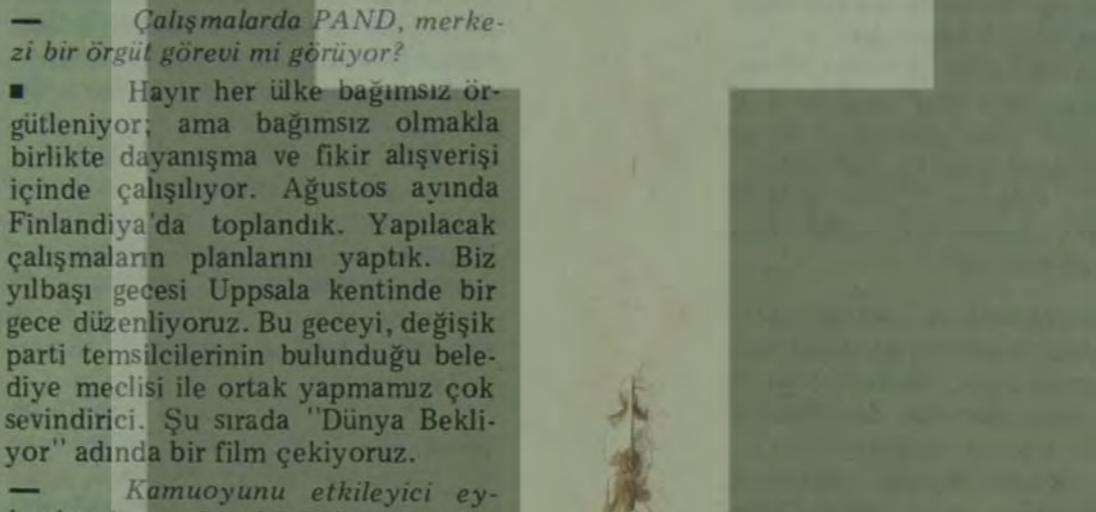
Tüm evren, taşıyarak tüm düşlerini.

Kardeşler, uzatın ellerinizi.

Barış budur işte.

YANNIS RITSOS

Türkçe : Atao Behramoğlu

BARİŞ

Cocuğun gördüğü düstür barış. Ananın gördüğü düstür barış.

Ağaçlar altında söylenen sevda sözleridir barış.

Akşam alacásında, gözlerinde ferah bir gülmeyişle

döner ya baba

elinde yemiş dolu bir sepet; ve serinlesin diye su, pencere önüne konmuş

toprak bir testi gibi

ter damlalarıyla alnında.. barış budur işte.

Evrenin yüzündeki yara izleri kapandığı zaman, ağaçlar dikildiğinde top mermilerinin açtığı çukurlara,

yangın eritip tükettiği yerklerde

ilk tomurculan belirdiği zaman umudun, ölüler rahatça uyuyabileceklerinde, kaygı duymaksızın artık, boşa akmadığını bilerek kanlarının, barış budur işte.

Barış sıcak yemeklerde tüten kokudur akşamda yürügi korkuya ırpertmediğinde sokaktaki anı fren sesi ve çalınan kapı, arkadaşlar demek olduğunda sadece.

Barış, açılan bir pencereden, ne zaman olursa olsun gökyüzünün dolmasıdır içeriye;

gökyüzünün, renklerinden uzaklaşmış çanlarıyla bayram günlerini çalan gözlerimizde.

Barış budur işte.

Bir tas sıcak süttür barış, ve uyanan bir çocuğun gözlerinin önüne tutulan kitaptır.

Cumhuriyet - Demokrasi

Hasan Esat Işık

Cumhuriyet'i bugün kullanıldığı anlamda dar ve şeiksel olarak tanımlamak istese; "Yönetimin krallıkta olduğu gibi veraset yolu ile değil, halk oyu ile belirlendiği bir düzendir" diyebiliriz.

Fakat Cumhuriyet bundan ibaret olsa idi bunca kalbi ateşleyemez, O'nun uğruna bunca savaşım hatta ölüm göze alınamazdı. Cumhuriyet bu şeiksel yönü aşılıp özüne ulaşabildiğinde ancak, bütün çekiciliği ve faziletiyle ortaya çıkmış olur.

Cumhuriyet ve Demokrasi için sunları söyleyeceğim: Cumhuriyet ve Demokrasi birbirini tamamlayan kavramlar olmaktan da ileri bir şeydir; bunlar bir bütündür. Demokratik olmayan bir düzen için Cumhuriyet denemez. Bir düzen gerçekten Cumhuriyet düzeni ise, o düzen muhakkak aynı zamanda demokratiktir de. Zaten "Cumhuriyet", sözlük anlamı ile, kişisel işlerin karşıtı olarak "toplum işleri" demektir. Demokrasi de "halk" kelimesinden oluşturulmuştur. Başlangıçta Cumhuriyet belirli bir toplum yönetimi şekli dahi ifade etmemiştir, sadece "toplum işlerinin yönetimi" gibi çok geniş anlamda kullanılmıştır. Roma Devleti'nde, Jül Sezar döneminde bile rejime "Cumhuriyet" dendiği anımsanınca, bu durum gözler önüne daha da iyi belirir. Roma Devleti'nde bir İmparatorluk - Cumhuriyet çekişmesi olmuştur. Bu doğrudur. Fakat bu çekişme "halk iradesi ile kral iradesi arasındaki rekabetten doğan bir çekişme" değildir. Devlet içinde zaten ayrıcalıklı bir durumu olan Senato üyeleri ile Kral arasındaki rekabetten kaynaklanan bir çekişmedir.

Tıpkı parlamento için olduğu gibi Cumhuriyet için de "halk iradesine dayalı olma" koşulu sonradan zorunlu olmuştur. Site boyutundaki Atina Cumhuriyetleri dönemi dikkate alınmaz ise, Cumhuriyetin halk iradesine dayalı bir rejim ifade etmesi ancak Fransız İhtilali'nden sonra açıktır kazanmıştır diyebiliriz.

Görülmektedir ki Cumhuriyet

başlı başına fazla bir şey ifade etmemektedir, faziletini içeriği tayin etmektedir. Bu içerik de ülkeden ülkeye olduğu gibi, zamanla da değişmişdir.

YENİ BİR İÇERİK

Halk iradesine dayalı olmak Cumhuriyet rejiminin vazgeçilmez koşulu haline geldikten sonra da, kabul etmeli, "İktidar" anlayışında büyük bir değişiklik olmamıştır. Denebilir ki, sadece kralın yerini halk iradesi kavramı almıştır. Halk iradesine dayalı iktidar nasıl bir iktidar olacaktır, yöneticilerin yetkileri ne olacaktır, bunlar üzerinde durulmamıştır. "Halk İçin ve Halk Tarafından" denmekle her şeyin halledilmiş olduğu sanılmıştır. Fakat çok geçmeden bu kadar ile yetinilemeyeceği anlaşılmıştır. Halk adına da yöneticilerin halka eziyet edebilecekleri belli olmuşdur. Önemli olan devlet-halk ilişkileri değil, ister krallık, ister cumhuriyet, hangi rejim söz konusu olursa olsun, asıl sorunun Yönetenler-Yönetenler arasında ilişkiler olduğu bilincine varılmıştır. İşte bundan sonra, iktidarı yalnız kaynağı üzerinde durmaktan vazgeçilmiş, iktidarı işleyiş tarzı ve yetkileri üzerinde de durulmaya başlanmış, bunların belirlenmesi ve sınırlanması istenmiştir. Halk adına da olsa, bir şahıs veya bir kuruluşla mutlak yetki tanınamayaçağı, iktidarı tek bir odakta toplanmasının zorunu olmadığı, hatta toplanmamasında isabet olduğu fikri ağırlık kazanmıştır, "Kuvvet Ayrimı" ilkesi büyük itibar görmüştür. Cumhuriyet yeni bir içerik kazanmıştır. Cumhuriyet bir kişi veya makamın mutlak irade ve yetkiye sahip olacağı, diğer kuruluşların, O'nun buyruğu altında işlevlerini yerine getirecekleri bir düzen olmaktan çıkmıştır. Bu defa yalnız tahtın sahibi değiştirilmemiştir; taht ortadan kaldırılmıştır ve bu şekilde gerçek Cumhuriyetin yolu nihayet açılmıştır.

Bugünkü anlayış içinde Cumhuriyet için; "Çeşitli anaalan-

larda değişik kuruluşları belirli işlevlerle yükümlü kılan, onları bu işlevlerin yerine getirilmesinde kullanılmak koşulu ile yeterli yetkilere donatan ve onlardan bu işlevlerin birbirine karşı mutlaka emir ve komuta zincirine bağlı olmadan, fakat devletin bütünlüğünün zorunlu kaldırı 'uyum' gereğini de hiç bir şekilde ihmali etmeden ifa etmelerini bekleyen bir rejimdir" demek mümkündür. Bu şekilde görülmeli ki Cumhuriyet, klasikleşmiş kuvvet ayrimının da ötesine geçmiştir. Hiç bir şahıs veya kuruluş, kendi görevli olduğu sahada bile, mutlak yetki verilemeyeceği ilkesi de vazgeçilmez bir koşul niteliği kazanmıştır.

Böylelikle rejimlerin için de: "Cumhuriyet düzeninin yine özü ile ilgili değil, şeiksel yönü denemesi de sadece yönetimsel yönü ile ilgili sözler" denebilir. Öyleyse, Cumhuriyeti Cumhuriyet yapan asıl nedir, onu araştırmaya çalışalım.

Bunu yapabilmek için rejimleri, Cumhuriyet, Krallık gibi anıtları isimlere göre değil, halk üzerindeki etkilerini esas alan bir değerlendirme tabi tutmak doğru olacaktır. Ancak o zaman, sanırım, rejimlerin gerçek nitelikleri nedir, temel ilkeleleri nedir, ortaya konabilecektir.

Bir rejimde fazilete itibar oluyorsa, halkın özgürlüğüne, insan haklarına ve eşitlik ilkesine gerekten önem veriliyorsa, Hukuk Devleti ilkesine saygılı davranışlıyorsa, işte o zaman, başka şeyler üzerinde fazla durmadan, o rejim için Cumhuriyet'tir diyebiliriz. Böyle bir rejimde halk, özgürlük'te, hak'ta ve sorumlulukta eittir.

Fakat böyle değil de, bir ülkede iktidar - açık, gizli bir zümrenin gündeminde ise, iktidar halka hizmeti değil, daha çok o söz konusu zümreyi hoşnut etmemi düşünüyorsa, o ülkedeki rejim - adı ne olursa olsun Cumhuriyet değil, sadece bir Zümre Rejimi'dir. Zümre rejimleri verasete mi dayandırılmıştır, halk iradesine mi, bu hiç de önemli değildir. Böyle rejimlerde de yasalar vardır, bunlara itibar da edilebilir, ama bir şey de mutlaka eksiktir; rejimin hukuk devleti niteliği yoktur. Çünkü yasalar halka, hak'ka göre değil, egemen zümreye göre ayarlanmıştır. Burada yasalar sadakat halkı rahatlattır, cendere altında tutar. Böyle rejimlerde elbette Sosyal Adalet'ten söz edebilmek olağanı da yoktur. İktidar egemen zümreyi hoşnut ettikten sonra sıra yine halka gelmez, bu sefer de iktidar kendi çıkarını düşünür. Böyle

rejimlerde halka tanınan hak "İtaat Hakki"ndan ibarettir.

Bundan da beter bir düzen daha vardır. O da baskiya, keyfiliye dayalı zümre düzenidir. Baskı rejimlerinde gerçek iktidarı ellerinde tutanlar kendilerini halka adamış olduklarını söyleyebilirler. Bu söylemeklerde -hiç olmazsa başlarda- samimi de olabilirler, ama bu, durumu değiştirmez. Halkın kaderi bellidir; baskının ve keyfiliğin istirabını çekecektir. Böyle rejimlerde halk sindirilerek, kaderine boyun eğme zorunluğunda bırakırlar. Halk artik bir tür köleleştirilmiştir. Halk için artık sadece 'kölelikte eşitlik' sözkonusudur.

TEMEL İLKELER

Tabii böyle rejimlere, sifir 'iktidar veraset yolu ile devrolmuyor, seçim yapıyor' diye Cumhuriyet denemez. Cumhuriyetin dayandığı temel ilkeleri sanırım şöyle belirleyebiliriz:

- Hukuk Devleti niteliği,
- Özgürlük ve İnsan Hakkı,
- Eşitlik -daha kapsamlı bir deyimle- Sosyal Adalet,
- Parlamento,
- Coğulcu Yönetim.

Bunlar arasında iktidarı temsil eden 'makam'ın sorumlusunun halk oylaması ile belirlenmesi kísticasına biliçli olarak yer verilmemiştir. Bugün zaten Cumhuriyet-Krallık ayrimı bir düzen şekli olarak değil, bir temsil şekli olarak değerlendirilmektedir. Bugün krallıkla yönetilen öyle ülkeler vardır ki, o ülkelerde yukarıda belirtilen kísticasara saygı, isimleri içinde Cumhuriyet sözcüğü bulunan

ülkelere nazaran çok daha ileri düzeylerdedir. Hatta bugün, "İngiltere veya İskandinav ülkeleri mi yoksa Fransa mı, Amerika mı daha çok cumhuriyet zihniyetine uygun şekilde yönetilmektedir" dense, bu soruya yanıtlamak o kadar kolay olmaz.

Yukarıda sayılan Cumhuriyet kísticasının hemen hemen hiç birine uymadıkları halde kendilerine Cumhuriyet diyen devletler az değildir. Onun için, her şeyden önce Cumhuriyet ile Cumhuriyet görüntüyü birbirinden ayırmak gereklidir.

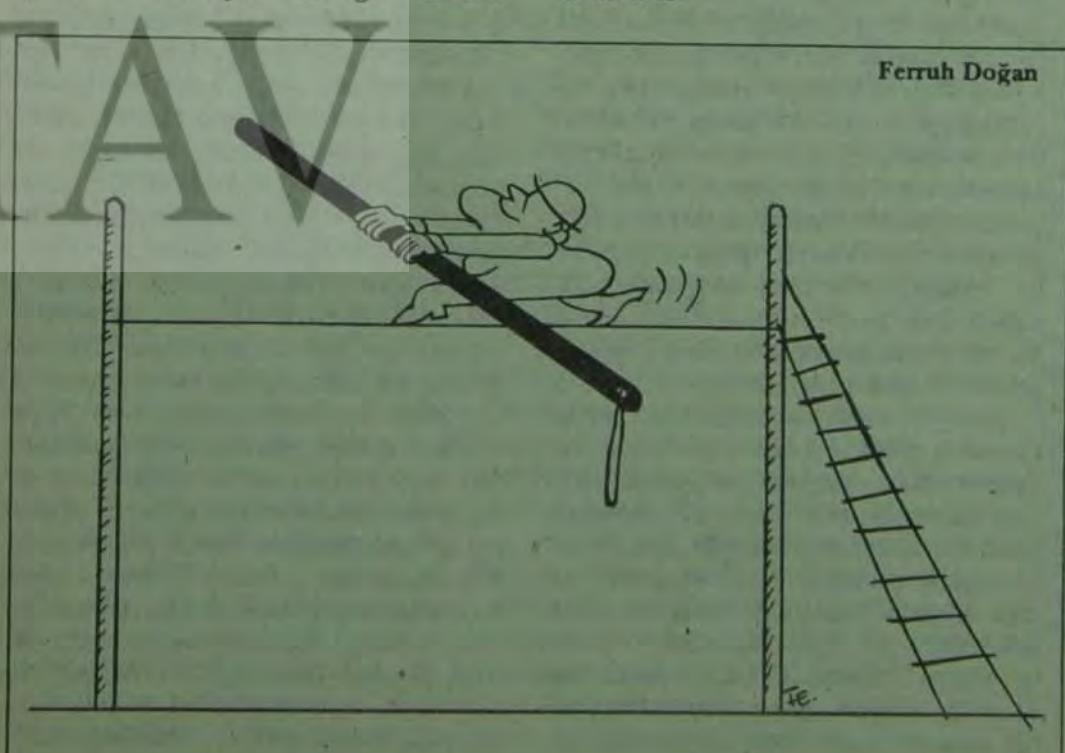
YETKİ VE SORUMLULUKLAR

Sıra da unutulmamalıdır ki, gizli baskı rejimleri açık baskı rejimlerinden de beterdir. Açık baskı rejimlerinde, hiç olmazsa zorbanın kim olduğu da açıklıktır. İnsanlar da kendilerini 'zalim' olarak tescil ettirmekten türkçe nedenlerle hoşlanmazlar. Bu

duygu da onları ister istemez, deyim yerinde ise, zulümllerinde ölçüllü olmaya zorlayabilir. Gizli baskı rejimlerinde ise, gerçek sorumlu perde arkasında olduğundan, onun zulmü kolaylıkla daha ölçüsüz boyutlara ulaşabilir.

Anlaşılmaktadır ki, 'Cumhuriyet' ve 'Demokratik' bir görüntü altında da, istenildiği zaman istenildiği boyutta baskıya, mutlak yönetim elverişli düzenler oluşturulabilemektedir. Böyle düzenlerde de genellikle bir parlamento bulunur, hatta bulunmasına önem verilir. Ama bundan amaç ülke yönetiminde parlamentodan yararlanmak değil, düzen sorumlularının kararlarına meşruluk kazandırıp onları sorumluluktan kurtarmaktır.

Ferruh Doğan

Parlementoların ilk dikkat edecekleri şey, böyle bir duruma düşmektedir. Baskı rejimlerinde eğilim parlamento ve hükümeti muhafaza etmekle birlikte bunların yetki ve etkinliklerini azami ölçüde devlet başkanına devretmektedir. Bu yapılrken bir yandan da, devlet başkanına pek çok alanda tek başına kullanabileceği pek çok yetki tanımlanmış olduğu halde, devlet başkanlarının fili ve kararlarından dolayı sorumsuz olmalarının süresi de istenir. Oysa, bir hukuk devletinde yetki ve sorumluluğun birbirinden ayıramayacağı açıklıdır.

Görülüyorki, bir rejimin gerçek bünyesi hakkında ancak böyle kísticası başarıyla isabetli bir tehis konabilir.

'Bu kísticasların kendi aralarında bir önceliği var mıdır' diye bir soru da akla gelebilir. Bence bu kísticasları sabit bir öncelik sırasında koymak mümkün değildir. Bir başka deyimle, bunlardan herhangi birine göre bir aksaklığı giderilmemesine verilmelidir.

İnancıma göre "hukuk devleti" ilkesine saygılı olunmadan Cumhuriyetten, Demokrasiden söz etmek mümkün değildir. Ancak insan haklarına, kişi özgürlüklerine, eşitlik ilkesine saygılı olmayan bir hukuk düzeni için de Cumhuriyet denemez. Mutlaka bir sıralama yapmak gerekebilir, galiba yine de önceliği kişi özgürlüklerine, insan haklarına saygıya vermek daha doğru olacaktır. Yalnız burada Hukuk Devleti kavramının hayatı önemi de belirtilmelidir. Krallara olduğu gibi, halk iradesine dayandıklarını söyleyebilecek durumda olan yöneticilere de yetkilerinin sınırsız olmadığını, çıkaracakları yasaların, alacakları kararların insanlığın erişimi olduğu hukuk anlayışına uygun olmasının zorunu olduğunu, kişinin, herhangi bir makamın herhangi bir nedenle müdahalesi mümkün olmayan hakları bulunduğu anlatabilecek ve yöneticileri bu ülkelerde mutlaka saygılmaya zorlayabilecek olan yine bu hukuk devleti kavramı olacaktır.

Ulke huzurunda, "Devlet Otoritesi" elbet önemlidir. Elbet devlet, etkin "güvenlik kuvvetleri"ne sahip olacaktır. Ancak insan hakları ve özgürlükler ihmali edilerek devlet otoritesini veya güvenlik kuvvetlerini güçlü kılın da düşünülmelidir. Herhalde "önce devlet otoritesini sağlamak için ne gereksiz hepsi yapılır, insan hakları ve özgürlükler konusunda da

arta kalanla yetinilir" gibi bir düşünce Cumhuriyetçi bir düşünce olamaz.

EŞİTLİK VE SOSYAL ADALET İLKESİ

Şimdi Cumhuriyetin diğer bir temel ilkesine "eşitlik" veya "sosyal adalet" ilkesine degenelim. Eşitlik, toplumlarda adalet ve huzurun en sağlam güvencesidir. Tabii eşitliği matematiksel anlamda değil, sosyal anlamda anlamalıdır. Cumhuriyetçi zihniyet, bir ülkede kaynakların öncelikle geniş kitlelerin en zorunlu gereksinimlerine cevap verebilecek alanlarda kullanılmasını gerektirir. Mahdut bir zümrenin ihtiyacı ve refahı kitle menfaatin önüne geçirilecektir, Cumhuriyet fikrinin gereği yerine getirilmemiş olur. Böyle bir tutum içine girilince, artık sosyal adaletten söz edilemeyeceği açıktır. Sosyal adalet gerçekleştirilemedikçe de, hiç olmaza sosyal adaete doğru yol alınmadıkça da, insan hakları ve özgürlükler hırpalanmaya mahkum edilmiş olacak, hukuk devleti yerine egemen güçlerin etkisi altında çatırtılmış yasalar geçerli kılınmak istenecektir.

EMEGİN ÜSTÜNLÜĞÜ

Sosyal adalet doğrultusunda mesafe alabilmenin güvence altına alınabilmesi açısından "emeğin üstünlüğü" ilkesini benimsemek önemli bir aşama olur. Bu ilkenin yalnız sosyal-demokrat görüşüler tarafından benimsenen bir ilke olduğu da söylenenmez. Liberaler de bu ilke üzerinde dururlar. Belki sadece, ekonomik yaşamda sermayeye ağırlık verilmesinden yana olanlar bundan hoşlanmazlar. Fakat onlar da bu ilkeye açıkça karşı çıkmak istemeler. Çünkü en azından onlar da büyük sermayelere ancak üstün emekle ulaşıldığı iddiasındadırlar.

Herhalde benim anlayışma göre, bir dönemin Cumhuriyetçi olabilmesi için emege gereken değeri vermesi, çalışanların, başta işçiler köylüler, yanı dar gelirli geniş kitlenin haklarının çiğnenmemesine özen göstermesi de şarttır. Hatta işçi ve köylü, birey olarak işveren olusundan siyasal ve ekonomik güce sahip olamayacağından devlet, işçinin ve köylünün güçlenmesine özel çaba göstermeli, işçileri, köylülerini yalnız mesleki işlerinde değil, genel nitelikteki sorunlarında da birlikte harekete teşvik etmelidir. Böyle olacağı yerde çalışanlar, yasalarla sendikalar, vakıflar, dernekler kurabilmek veya bunlara

katılabilmek olağanlıktan yoksun bırakılırlarsa, siyaset partilerle ilişkili kurmaları yasaklanırsa bu düzen emeği, işçiyi ihmali eden bir düzen olur. Yine burada da bizim anladığımız anlamda Cumhuriyetçi bir düzenden söz edilemez.

PARLAMENTO

"Parlamento" ve "Çoğunlu Yonetim" hakkındaki düşüncelerime gelince...

Parlamento, Cumhuriyetin olduğu gibi Demokrasinin de vazgeçilmez bir unsuruştur. Bugün krallıklar, diktatörlükler bile bir parlamento yaşıptır. Burada bir sorun yoktur. Sorun daha çok parlamentonun devlet mekanizmasındaki yeri konusunda ortaya çıkmaktadır. Madem ki Cumhuriyet, Demokrasi "Toplum Yönetimi", "Halk İradesi" demektir, madem ki halk iradesini bir şahistan çok bir hey'etin temsil etmesi daha makul ve güven verici olur, demokratik cumhuriyetlerde siyaset yaşamda hukuk ve fiilen en üst ve etkili makam parlamento olmalıdır denebilir. Bu mantık sanırım genelde doğrudur. Fakat fiiliyata bakıldığında "parlamentonun üstünlüğü" ilkesi benimsenmeden de gerçek bir Cumhuriyet rejimine sahip ülkeler mevcut olduğu görülmektedir. Bazı ülkelerde "halk iradesi" yalnız parlamento seçimleri yolu ile değil, bunun yanında ayrıca devlet başkanı seçimi yolu ile de ifade olunabilmektedir.

da halk iradesinden kaçma değilse bile, mümkün olduğu kadar "halk kontrolü" dışında kalma arzusunun bir sonucu gibi gelir. Başkanlık süresi parlementerlik süresinden daha uzun olduğu durumlarda bu kanım daha da pekişmiş olur.

Dikkat edilecek olursa, başkanlık sistemini öngören ve iktidarda başkana ağırlık veren anayasalar, genellikle olağanüstü dönemlerde ve olağanüstü koşullar altında olmuştu iktidarlar tarafından, pek halk oyuna başvurulmadan oluşturulmuş Danışma veya Kurucu Meclis'lerce hazırlanmış olan anayasalarıdır. Böyle olunca da görülmektedir ki bu anayasalar, referandumu sunulup çok büyük bir çoğunluk tarafından onaylanmış olasalar bile, normal rejime dönülmeye başlanır başlanmaz, hemen tartışma konusu olmaktadır. Bugün de buna tanık olunmaktadır ve buna şahşıtmalıdır. Anlaşılmaktadır ki, köklü ve kalıcı bir "Cumhuriyetçi Demokratik Rejim" e sahip olabilmenin bir şartı da ülkenin karşı karşıya bulunduğu veya ileride bulunabileceğini güçlükleri, daima özgürlükü demokratik sisteme ters düşmeyecek yollarla yemeyi başarabilmektir.

ÇOĞULCU YÖNETİM

Son olarak "Çoğunlu Yonetim" konusuna değineceğim. Zaten şimdide kadar bir kaç vesile ile söyledim; Cumhuriyetin, Demokrasinin bünyesinde "Çoğunluk" mevcuttur. Kraliçanın Cumhuriyete geçişin yegane nedeni değilse de, önemli nedenlerinden biri de kişi idaresinden ve bunun hemen hemen kaçınılmaz kaldırıkeyiflikten kurtulmak arzusu olmuştur.

denebilir. Cumhuriyet döneminde de yönetenler arasında, tek elde yapılan mutlak yetki özlemine kendilerini kaptıracaklar çıkacaktır. Cumhuriyete düşen, buna fırsat vermektedir. Zaten Cumhuriyet bir bakıma da "Yetki ve Sorumlulukta Ortaklık" demektir. Cumhuriyet rejimlerinde kararların hey'etlerce alınması esas olmalıdır. Nihai karar yetkisi tek bir kişiye ait olmamalıdır. Hey'et kararı da, bir kişinin karar vermesi, hey'etin de bunu onaylaması veya tescil etmesi şeklinde anlaşılmamalıdır. Hey'et çalışması, daha karar oluşturma aşamasından itibaren üyeleinin gerçek katılımı ile gerçekleşmeli. Hatta bu gelenek sadece devlet mekanizması içinde değil, siyasal iktidar niteliği olmayan diğer resmi ve özel, önemli kuruluşlarda da geçerli olmalıdır. Siyasal partiler, sendikalar, mesleki kuruluşlar ve elbette üniversiteler bunların başında gelir.

Hukuksuz Demokrasi

'Hukuksuz Demokrasi'

Erşen Sansal

Hukuksuz Demokrasi" (*), usta hukukçu, yazar Halit Çelenk'in son çıkan kitabıdır. Kitap, daha ilk bakipta adındaki çarpıcılığı ile insanı etkiliyor ve düşünmeye yönlendiriyor. Hukuksuz demokrasi mi olur? Elbette olmaz. Fakat bir ülkede yaşayan büyük bir hukuk tarihbinin ardından hemen her gün "demokrasiye geçiş" ten sözedilir, işte bu "hukuksuz demokrasi" olur. Usta hukukçu Halit Çelenk, yılların ürünü olan hukuk yazılarından oluşturduğu kitabına bir kara mızah gibi -bu adı vermekle-, yazılarının mesajını da öz bir deyiyle vurguluyor.

"Sınıflı toplumlarda, herhangi bir kavramı sınıf çerçevesinden soyutlayarak tanımlamak olaksızdır. Toplumlarda, sınıfların ve sınıf mücadelelerinin varlığı yadsınamayacağına göre, hukuk tanım根本就不會變，bu gerçeklerin gözönünde tutulması, sınıflara ilişkilerin ve gelişkilerin temel alınması zorunludur."

Kitabının önsözünde Halit Çelenk böyle diyor. Halit Çelenk'in bu sözlerinde, bir hukuk adamı niteliği ve aynı zamanda çağın ve toplumun sorunlarını kavrayan ustalığı yansıyor. Hukuk bir kurum olarak, sınıfsal gelişkilerin etkisinden ve sınıf mücadelelerinden bağımsız düşünmek imkânsızdır. Bir ülkede gerçeli olan hukuk, o ülkedeki öbür bütün kurumlar için olduğu gibi, yapısal özellikler, egemen olan sınıfsal etkenler ve bunların yoğunlaştırıldığı gelişkilerden soyut olarak düşünmek mümkün olmadığı için, o ülkede toplumsal yaşantıya egemen olan özellikler hukuk alanında da görülmektedir. Hukukun görevini, yalnızca eldeki kuralların uygulanmasını sağlamakla sınırlı sayan anlayışın yanlışlığı, hukukun toplum içindeki fonksiyonel yanısı, Halit Çelenk'in yazısında açıkça yansıyor.

"Hukuksuz Demokrasi", Halit Çelenk'in çeşitli hukuksal konulardaki 42 yazısından oluşuyor. Ancak bu

yazilar, temelde bir noktada, bir odacta bireleşiyor. Bu da; adalet, çağdaş hukuk anlayışı ve demokrasiden oluşan bir sacayağına dayalı demokratik haklar mücadele. Bu mücadelede, bir araç olarak, hukukun payını abartmanın, hukukun yenilmez bir güç sayarak pasifizme yönelik yanılışlığı kadar; hukuksal olanaklılarından yararlanmayı, hukukun bir mücadele silahı olarak kullanılmışının vazgeçilmezliğini de belirtiyor.

Halit Çelenk'in yazıları; ölüm cezaları, işkence, T.C.K.'nun 141. ve 142. maddeleri, af, demokrasi mücadele, anayasal haklar ve güvence, sıkıyonetim yargısı ve daha bir çok konulara degen yazilar. Bu konular Türkiye'de hukuk devleti ve demokrasının gündeminde sürekli yer etmiş, ülkemizdeki demokratik haklar mücadeleinin en güncel konularıdır. Bu konulardaki araştırma ve incelemeleri ile ustad Halit Çelenk, ülke sorunlarını sorumluluk duygusu ve titizlikle alınması zorunludur.

Gene önsöz yazısında usta hukuk adamı Halit Çelenk söyle diyor: "Sürekli gelişmeye halinde olan toplumların iç dinamizmi, kazanılmış haklara dayanarak yapılacak mücadelelerle hızlandırılabilir. Böylece demokratik hak ve özgürlüklerin emeği halk kitlelerine mal edilmesi, giderek halk yiğinlarının daha etkin bir biçimde bu haklara sahip çıkmasına sağlanabilir."

Halit Çelenk 35 yılı aşkın avukatlık yaşamının deneylerini ve izlenimlerini, düşünen ve araştıran yapıyla uzun yillardan beri yapıp yayanlayarak geniş çevrelere ve kitlelere duyurabilmiş bir hukukçu. Daha önce yayınlanan kitaplarında olduğu gibi, bu son kitabında da, hukuksal doğruları belgesel kanıtlarıyla, meslektaş ve okuyucularına iletip, onların yararlanmalarını sağlıyor.

Gerçekten de bu yazılar, demokrasi mücadeleini hukuk alanında hem de yoğun olarak yaşamış bir

meslek adamının gözlem ve deneyiminden ibaret değil. Bu yazıları Halit Çelenk, deyim yerindeyse, bir hukuk lâboratuvarının ürünleri olarak okuyucuya sunuyor. Ülkemizde, hukukun dar kurallar arasında sıkışip kalmış sorunlarını aşarak, toplumsal konulara eğilen hukuk yayınlarının pek yetersiz olduğu üzüntüyle gözlemlenmekteydir. Halit Çelenk'in kitabı, araştırmacılar, hukukçulara ışık tutacak, kaynak nitelikteki ender örneklerden birini oluşturarak büyük bir boşluğu dolduruyor.

Türkiye'de en çok özlemi duyulan eksikliklerden bir tanesi demokrasisidir. Bizde demokrasi, bir türlü yerleşmemiştir. Demokratik hak ve özgürlüklerin biraz da olsun ferahlayıp soluk alabildiği kısa zaman aralıkları, ülkemizde sık sık yaşanır olağanüstü dönemlerde, hep kesintiye uğramış, demokratik haklar bir türlü gelişmemiştir. Demokratik hak ve olanakların kısıtlığı döneminde de hukukun görevi daha artmış ve önem kazanmıştır. Bu kısıtlanan özgürlükler arasında, savunma hakkı da ne denli daraltılırsa daraltılsın varolabilmisti. Hukuk, ülkedeki koşullardan soyut olarak ele alınamayacağı gibi, savunma hakkı da, bu koşullardan soyutlanamaz.

Halit Çelenk'in yazılarını okurken, Türkiye'nin yakın demokrasi geçmişini, bir kez daha yaşanıp anımsanıyor. Bu nedenle de, bugünkü demokrasi bunalımı daha iyi anlaşıyor. Hukuksuz demokrasi olamayacağını kanıtlayan bu yazıların herkes tarafından okunup anlaşılmaması için tertemiz, duru ve akıcı bir biçimde Halit Çelenk'i ayrıca kutluyoruz.

(*) Halit Çelenk: Hukuksuz Demokrasi. İstanbul, Arahk 1985, Çağdaş Yayıncıları.

Hekimlik : Nereden, Nereye?

Hasan Cانر

Türkiye'de hekimlik, en sancılı dönemini yaşıyor. Biryandan hekimliğin toplum içinde taşıdığı sorumluluk gitgide artıyor ve her geçen gün daha çok sayıda hekim bunun bilincine varıyor, ancak öte yandan hekimlerin gerek meslesi, gerek toplumsal sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirmelerini önleyen yapay engeller var. Sancının kaynağı, sorumluluk bilincinin artmasına karşın, engellerin henüz kalkmamış olmasının yarattığı çelişki.

Sözü edilen sorumluluk bilinci, hekimlerin düşünce dünyasında kendi kendine doğmadı. Bu doğum olayının kendi kendine ortaya çıktığını varsayımak, biyolojide "omnis celula e celula" kuramına karşı çıkmaktan farksızdır. Hekimlerin içinde bulunduğu süreci, gerçekte Türkiye'nin tarihinde doğru yere oturtmak gerekiyor.

Cumhuriyet öncesi dönemde, paşalıkları ve çevresinin sağlığıyla ilgilenmek, hekimlik kurumunun ilk görevi olarak görüldü. Hekimbaşılık kurumu adeta sarayın bir uzantısıydı. Yıkılma dönemindeki, Batılılaşma hareketlerine koşut olarak ortaya çıkmış olan, memleket hekimliği ise, yönetici sınıfın, bu işe para ayırmadan çok, hekimlerin özel muayene yaparak geçimlerini sağlamalarına dayanır ve günümüzde kadar biçim değiştirerek de olsa süren, yarı kamuvar özel hekim tipinin başlangıcını oluşturur.

Kurtuluş savaşıyla, bu aristokrat yönetim yapısı yıkıldıktan sonra, hekimlik görevlerini yeni kurulan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı üstlendi. Artık yöneticiler halkın sağlığıyla ilgileniyor, sıtmaya, tüberkülozla, frengiyle, trahomla savaş, biriki iyi niyetli hekimin çabaları olmaktan çıkış bir hükümet politikası haline geliyor. İşte Refik Saydam dönemi ve o dönemin yetiştirdiği, halkın sağlığıyla ilgili hekim kuşağı bu anlayışın, bu yaklaşımın sonucudur. Bu gelişmeler, hekimlerin yapabilecekleriyle, yapabildikleri arasındaki

güvencesini yitiriyordu. Aslında yalnız hekimler değil, bütün nitelikli insan gücü, bir başka deyişle aydınlar benzeri bir dönem geçiriyorlardı. Yüksek öğrenime başlarken öğrencinin düşlediği yaşam biçimi ile gerçekten elde edebildiği arasındaki fark gitgide açılıyordu.

Aydın kesiminin, kendi meslekleriyle ülkenin geleceği arasındaki ilişkiye kavramalarının altında bu sosyo-ekonomik gerçekler yatar. Cumhuriyetin ilk yıllarda, romantik bir şekilde halkçı ya da memleketçi olup Anadoluyu, gidip görmediği halde kendisinin sayıdıği köylerden oluşan bir uzak diyar olarak, adeta platonik bir şekilde seven aydın tipinin, 1960'larda ortadan silinmeye başladığını görüyoruz. İlk yokusalan, toplumun geleceğe kendi geleceği arasındaki bağlanmayı ilk gören, ilk meslek kuruluşlarını kuran, ilk olarak sendikalaşan aydın kesim de, 1960'larda öğretmenler olmuştu. 1970'lerde onları mühendisler, eczacılar, hekimler, ... izlemiştir. Bu gelişmelerden rahatsız olanların memur sendikalarını yasaklamaları da anlaşılmaktadır.

Hekimler, 1950'lerden başlayarak pazar ekonomisinin egemenliğinin daha da arttığı bir değişiklik ortaya çıktı. Hemen ardından tekelleşme gündeme geldi. 1960'larda ilk belirtileri görülen, 1970'lerde açıkça ortaya çıkan tekelleşme, 1980'lerde artık kimseının yadsiyamayacağı boyutlara vardı. Bu süreç, herşeyin, bu arada sağlık hizmetlerinin de bir mal olması; aynı zamanda hizmetlere, bu arada sağlık hizmetlerine de ayrılan kamu giderlerinin azalması anlamına geliyor. Bunun bir sonucu olarak, öteki aydın kesimlerle birlikte hekimlerin de yaşam standartları düşmeye başlıyordu. Gitgide hekimlik meslesi, gelecekte iyi bir yaşam düzeyi sağlama

nun anlatılmasına ayrılmış, bu sayı etkin olacağının düşünülen pek çok kişiye dağıtılmıştır. Açılan "Genel Sağlık Sigortasına Hayır" kampanyası, görüşlerin yaygın şekilde anlatılmasıyla ve yasa tasarısının geri çekilmesinde etkili olmuştur. Öte yandan, eski dönemlerden gelen ve "Zavallı fakir halkımıza daha iyi sağlık hizmeti sunulsun" diye formüle edilebilecek bir yaklaşımın tek tük kalıntılarına da rastlanabilmektedir, dönemin yayınlarında. Romantik halkçılık diyebileceğimiz bu yaklaşma bir örnek olarak, aynı bültenin birinci sayısının kapağında yer alan ekmeğin yiyen fakir çocuk fotoğrafı gösterilebilir.

1970'li yılların çabaları sonucunda, sınırlı da olsa kimi haklar, örneğin tam-gün ödenekleri, elde edilmişdir. Ancak ne yazık ki daha sonra giren dönemde, bu görece hakların bir sözde-gerekçe olarak kullanıldığı ve hekimlerin adeta haksız kazanç sağlaması bir mesleğin mensupları gibi gösterilmek istendiğini izledik. Hekimler, zorunlu görev adı altında, sağlık hizmetlerine kesinlikle bir yararı dokunmayacak koşullarda, hizmetin başısanı gibi bir kaygı taşımayan yöneticiler eliyle dört bir yana dağıtıldı. Hekimlerin gerçek ücretleri düşürüldü. Hekimlerin mesleki kaygılarını etkin hale getiren "Hekimin amiri hekimdir" ilkesi, Sosyalite Yasası'nın açık hükmüne karşın bozuldu. Hekimler, bazan yaşa bile kendilerinden küçük olan ve sağlık hizmeti konusundaki bilgileri, gazetelerin sağlık köşelerindeki yazılarından ileri gitmeyen yöneticilere bağlı kılındılar. Hekim örgütleri çok sınırlı koşullarda çalışmak zorunda bırakıldı. Yaşama hakkını savunmak bile engellenmeye çalışılıyor.

Hekimlik alanında bu gelişmeler olurken, sağlık hizmetleri alanında da hizmeti sınırlayıcı bir süreç yaşanıyor. Sağlık hizmetlerinin gitgide daha büyük bir bölümü özelleşmeye, piyasaya koşullarına bırakılıyor. SSYB (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) bütçesi, genel bütçenin yüzde 2,5'ine düşürülmüyor (diğer borçlar bütçeden aynı tutulmasa bu rakam daha da düşecektir). Sürekli hizmetler, yerlerini, gösterişli propagandalar için elverişli olan, ama hizmet açısından değeri tartışmalı yöntemlere, yanı kampanyalara bırakıyor. Sağlık hizmetleri için yeni kaynaklar olarak "hayırsever zenginler" ya da kime hizmet ettiği bilinmeyen kulüpelerin, vakıfların bağışlarına güveniliyor.

İşte son yıllarda hem hekimlik mesleğinin, hem de sağlık hizmetlerinin içinde bulunduğu olumsuz koşulların panoraması böyle çizilebilir. Ancak bu tablo, herşeyin kötüye gitmesinin zorunlu olduğu şeklinde yürütülməz. Olumlu seçenek, yine bu toplumdan çıkacaktır. Ortak cı-

karları olan insanlar, bunu farkedecek, biraraya gelecek ve çıkarlarını savunacaktır. Oluşturdukları birlik, savunduklarını elde edecek kadar güçlü olmalarının tek aracıdır. Güçlü olmalarının bir koşulu daha vardır:

Savundukları çıkarların, toplumun genel çıkarlarıyla uyum göstermesi. Toplumun itici gücü olan kesimlerden de destek alınması, bu koşula bağlıdır. Hizmet sunmak isteyen ve sunabilecek olanlarla, bu hizmeti bekleyenler arasındaki yapay engeller de ancak bu tip çabalarla aşılabilir.

Öteki meslek odaları gibi tabip odaları da bu çerçevede içinde, üyeleinin haklarını savunan bir kuruluş olmak zorundadır. Bugün varolan kısıtlamalar, doğru yöntemlerin uygulanması için birer gerçek olamaz. Tersine, doğru yöntemler, bu kısıtlamaların aşılabilmesi için de tek çikar yoldur.

* "Omnis celula e celula" : Hücre, hücreden olur.

Varlık

Şubat sayısında

DİN VE TOPLUM

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu
Toktamış Ateş/Aytuğ Altındal
İlhami Soysal/Erdinç Özköylü
Cem Murat

Kitap hediyesi abone kampanyamız
Şubat bitiminde son buluyor.
Yararlanmak isteyenlerin 119822
no.lu posta çeki hesabına 2500 TL.
yatırıp bir mektupla bize bildirmeleri
gerekiyor.

Dergimiz Yaşar Nabi Nayır Şiir
Ödülü düzenledi. Ayrıntılı bilgi
dergide.

VARLIK YAYINLARI A.Ş.
Cağaloğlu yokuşu 40/2 Tel: 522 69 24

Hekimler, "haksız kazanç"lı mesteg'in mensupları mı?

SERGİ KİTABEVİ

- İlk, orta, yüksek öğrenim ders kitapları
- Bilimsel - sanatsal yayınlar
- Süreli yayınlar
- Kurtasiye gereçleri

HİZMETİNİZDE

Adres: Birinci Beyler Sokak,
Üğur Pasajı 10/B
Tel: 13 72 22 - İZMİR

TMMOB Sempozyumu Memurların Ekonomik Sorunları

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğinin (TMMOB) düzenlediği "Kamu Çalışanları ve Sorulan Sempozyumu" 28-29 Aralıkta Ankara'da yapıldı.

Sempozyuma çeşitli üniversitelerden öğretim üyeleri, birlik ve kuruluşların temsilcileri ile siyasi parti temsilcileri ve milletvekilleri katıldılar.

Sempozyumda, kamu çalışanlarının yasal statüsünün evrimi, iş güvencesi ve sözleşmeli personel modeli, kamu kesiminde örgütlenme hakları, Dünya'da ve Türkiye'de örgütlenme modelleri, kamu kesiminde çalışanların sendikal hakları ve ekonomik sorunlar konulu bildiriler sunuldu.

Sempozyumda ayrıca, "Geçmiş Deneyimler İşliğinde Kamu Personelinin Demokratik Haklarının Geleceği" ve "1986 Bütcesi ve Kamu Çalışanları" konulu iki açık oturum düzenlendi.

TMMOB Başkanı Teoman Alptürk sempozyumun açılışında yaptığı konuşmada, "Kamu çalışanlarına yönelik yapıtlamakta olan düzenlemelerdeki ıvmenin özellikle son yıllarda daha da büyüğü görülmektedir. Bu düzenlemeler kapsam ve miktar olarak o kadar büyük boyutlara ulaşmıştır ki, memur ve işçilerin bu düzenlemeleri izlemesi, bilmesi neredeyse olanaksız hale gelmiştir. Bu olanaksızlığa kamuda çalışanların örgütlerinin olmaması da eklenince, bilinmezlik iyiden iyise büyümüştür." dedi.

Prof. Dr. Alpaslan Işıklı da 1982 Anayasasının memurların sendika kurma hakkı bakımından, 1961 Anayasasının 1971'de değiştirilmiş olan metninden çok daha liberal bir düzenleme öngördüğünü söyledi. Anaya yapıcıla-

Ülkemizde, tek parti dönemi hariç, her ekonomik ve siyasal bunalım döneminin ardından kamu yönetiminin yetersizliği tartışma konusu yapılmıştır. Bu dönemde 1960, 1971 ve 1980'deki bunalımlarda çeşitli düzenlemeler denenmiş fakat personel reformu gerçekleştirilememiştir. Yönetim sisteminin yeniden düzenlenmesinin ve gerçekçi bir personel reformunun öncüsüne öncelikle belirli bir ekonomik ve toplumsal örgütlenme modelinin seçilmesi ve uygulanmasıdır.

Sorunu bu boyutta ele almanın ilginç bir örneğini TÜSİAD (Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği) vermiştir. TÜSİAD'ın 1983 yılında hazırladığı "Kamu Bürokrasisi" adlı raporda, konuya yaklaşımı özetle söylemiştir: "Kamu yönetiminden beklenen, özel girişime en elverişli koşullarda en az bürokratik karmaşa ile hizmet sunmasıdır. Ekonomik azge-

rinin niyetinin bu olmadığını ancak nasıl olmuşsa böyle bir düzenlemenin ortaya çıktığını belirtti. Prof. Işıklı, yarın memurların sendika hakkından yana olan bir meclis çoğunluğunun bu yönde arzuladığı yasal düzenlemeleri yaparken, Anayasadan kaynaklanan bir engelle karşılaşmasının söz konusunu olmadığını ekledi.

Sempozyumdaki bildirisine "memur" tanımıyla başlayan TODAIE öğretim üyesi Doç.Dr. Doğan Canman da, "Türkiye'de Kamu Çalışanlarının Yasal Statüsünün Evrimi" üzerine bir konuşma yaptı. Canman, kamu çalışanlarının 1961 ve 1982 Anayasaları işliğinde yasal statülerini karşılaştırmalı olarak ortaya koyarak şöyle dedi:

"*Bir personel rejiminin varlığını sürdürürbilmesi, değişen ekonomik koşullara uyum gösterebilme derecesine bağlıdır. Bugünkü yönetim sistemi ve personel rejimi hem sosyal yapıdaki değişimlerin gerisinde kalmış, hem de ekonomik nedenlerin etkisi ile hayli sarsılmıştır. Bu nedenle de kamu personeli, memur statüsü hukukun dışına kaçma eğilimi göstermiştir.*"

Sempozyumda Dr. Mete Törün "Gelir Dağılımı ve Ücretler", emekli Danıştay üyesi Metin Şekerioğlu "Kamu Çalışanlarının Yasal Statüsünün Evrimi" ve Doç. Dr. Yahya Zabunoğlu da "Kamu Çalışanlarının İş Güvencesi ve Sözleşmeli Personel Rejimi" konulu bildiriler sundular.

Herbiri kamu çalışanlarının sorunlarına demokratik açımlar getiren değerli bildirilerden, taşdıkları güncel önem dolayısıyla Sayıştay denetçisi Musa Özdemir'in bildirisini özetleyerek sunuyoruz

Musa Özdemir

TÜSİAD raporunda memurların yetersiz ve yeteneksiz bir kitle olduğunu söylemektedir. Biz de diyoruz ki insanların kendilerini yenilemeleri, aşmaları en doğal haklardır. Bunun da yolu düşünce ve örgütlenme özgürlüğünden geçmektedir. Anayasayı ve çeşitli yasaları değiştirerek çağdaş temel hakları engellemekle, düşünce ve örgütlenme özgürlüğünü yasaklamak yeterli ve yetenekli insan yaratmak mümkün müdür? Kaldıki, ülkemizdeki 1,5 milyonu aşkın memurun ecizi bir çoğunluğu, yükselenin yolunun yeterli ve yetenekli memur olmaktan değil, düzenlene bütünlükten geçtiğini görmektedir. İyi çalışma koşulları ve gerçekçi maddi olanaqlar sağlanmadan, yeterli düzeyde üretken olmanın zorluğunu yaşamaktadır. Kamu kesiminin, özel girişim için yetişmiş insangücü deposu olduğunun farkındadır. Ve bu kamu yönetimindeki aksaklıların bilincinde dir. Hemen anımsatmak gerekdir ki, ülkemizde memurların yakın geçmişde de gerçekleştirdikleri örgütlenme düzeyleri ve ülke gündemine getirdikleri sorunların boyutları umut verici olmuştur. Genelde bürokrasının yapısal gereği, ortaya çıkan kimi özelliklerin, Türkiye bürokrasısına özgü hastalıklar olarak sunulması yanlışır.

MEMURLARIN SAYISI

Türkiye'de memurların sayıca fazla olduğuna ilişkin sava gelince; gelişmiş kapitalist ülkelerde kamu görevlilerinin aktif nüfusa oranının % 10 dolaylarında olduğu bilinmektedir. Ülkemizde bu oran 1970 yılında % 4,3, 1975 yılında % 5,5, 1980 yılında % 6,9 olarak saptanmıştır. Ancak kamu görevlilerinin sayısal artışı hizmet alanlarıyla birlikte değerlendirilmek gerekmektedir. Devletin ekonomik hayatı daha çok girdiği ülkelerde, memurların sayısı kadar devletin işlevleri de dikkate alınmalıdır. (Tablo: 1)

Tablo: 1

1986 yılı bütçesinden aylık alan memurların hizmet sınıflarına dağılımı şöyledir:

Eğitim-Öğretim Hiz. Sınıfı	426.834
Sağlık	103.127
Teknik	73.912
Avukatlık	1.509
Mülki İdare Amirleri	1.559
Emniyet	94.562
Din	56.259
Akademik Personel	32.252
Hakim-Savcı	9.387
Genel İdare	268.663
Yardımcı	215.643

Top.: 1.283.712

(Not: 926 sayılı Yasaya tabii askeri personel hariç.)

Bilgiyi üreten eğitim ve öğretim hizmetleri, emeği yeniden üreten sağlık hizmetleri, doğrudan üretimin içinde yer alan teknik hizmetler sınıflarındaki toplam personel sayısı 636. 125 kişidir. Ve 5. Beşyılk Kalkınma Planının insangücü hedefleri bölümünde, bu üç hizmet sınıfında önemli personel açısından olduğu açıkça belirtilmiştir. Emniyet ve din hizmetleri sınıfındaki personel sayısı politik ve kültürel gelişmelere bağlıdır. Devletin genel müdürü, vergi personeline, daktilo ve evrak memuruna, dağıtıçuya ihtiyaci yoktur denemeyeceğine göre, ülkemizde memur sayısının çok fazla olduğu fikrini abartmamak gerekmektedir. Genel idare ve yardımcı hizmetler sınıflarında bir fazlalık varsa, bunun temelinde siyaset iktidarlarının kadro oluşturma çabalarını ve çarpık istihdam politikasını aramak gerekmektedir.

Memur ücretlerine geçmeden önce burada bir parantez açmak ve çok önemli bir sorunu okurların bilgisine dek gerçekleştirdikleri örgütlenme düzeyleri ve ülke gündemine getirdikleri sorunların boyutları umut verici olmuştur. Genelde bürokrasının yapısal gereği, ortaya çıkan kimi özelliklerin, Türkiye bürokrasısına özgü hastalıklar kullanmaktadır.

Açı ama gerçek olan bu durumu vurguladıktan sonra memurların aylıkları sorununa geçebiliriz.

MEMUR AYLIKLERI

Ülkemizde memurların aylıkları 657 sayılı Devlet Memurları Yasası, 926 sayılı Silahlı Kuvvetler Yasası ve 2914 sayılı Yükseköğretim Personel Yasası tarafından düzenlenmektedir. Bunlardan 657 sayılı yasanın 1970 yılından bugüne dek 25 kez değiştiğini, memurlara verilen ödenek, tazminat ve sosyal yardımları düzenleyen yasa, tüzük, yönetmelik ve kararnamelerin sayısının ise bilinmediğini, kısaca ücret rejiminin tam bir keşfetmesi içinde olduğunu anımsatmak yararlı olacaktır.

Yürürlükteki mevzuata göre, memurların ciplak aylıklarının hesabı gösterge tablosu, ek göstergeler ve katsayı ile yapılmaktadır. En yüksek, ortalama ve en düşük brut aylıklar ise şöyle olmaktadır. (Tablo: 2)

Tablo: 2

Unvanı	Derece/Gös	Ek Gös.	49 katsayı	56 katsayı	62 katsayı
Müsteşar	1/4	1400	2200	176.400	201.600
Mühendis	7/1	590	200	38.710	44.240
Memur	5/1	725	—	35.525	40.600
Yardımcı	15/1	380	—	18.620	21.280

Tablodan da görüldüğü gibi, katsayı artışı yüksek dereceler ile düşük dereceler arasındaki farkı giderek açmaktadır. 56 katsayıya rağmen 5 ve daha aşağı dereceden aylık alan memurların tümünün ciplak brut aylığı, 41.400 lira olan asgari ücretin altında kalmaktadır. Bir diğer önemli nokta ise, ağırlıklı olarak 1-4 derecelerde uygulanan ek göstergelerin asıl göstergeyi de aşmasıdır.

İşgücü, iş riski, eleman teminindeki güçlük adı altında verilen tazminatlar, kimin ne kadar ücret aldığı zor bir bilmeceye çevirmiştir. 1986 yılında bu tazminatların en yüksek brut tutarının 67.950, en düşük 3.375 lira olduğunu ve memurların büyük çoğunluğunun bu ödeme üzerinden ayda 7.500 lira ve daha az aldığı belirtmek isterim.

Aynı durum özel hizmet tazminatı adı altında üst yönetimde, dış işleri meslek mensuplarına, teknik ve sağlık hizmetleri sınıfına yapılan ödemeler için de geçerlidir. 1986 yılında en yüksek özel hizmet tazminatı 80.640 lira, en düşük ise 6.048 lira. Memurların büyük çoğunluğu ise özel hizmet tazminatından hiç yaralanmamaktadır.

Buraya dek söylemeklerimizi 1986 yılında memuriyete ilk kez giren 5 ayrı meslek açısından rakamlarsak konu daha iyi anlaşılacaktır. 4 yıllık fakülte mezunu, bekâr bir kişinin tüm sosyal yardımlar ve tazminatlar dahil alabileceği aylıklar aşağıdadır. (Tablo: 3)

Bu tablo iki acı gerçeki hatırlamaktadır. Memur aylıklarının eklenmesi (sosyal yardım ve tazminatlar) memurların asıl aylıklarını önemli miktarda aşmıştır. Örneğin işe yeni giren bir mühendisin ciplak net aylığı 33.078 liradır. Oysa tazminatlarla birlikte aldığı net aylık 109.191 liradır. 9 ve daha aşağı dereceden aylık alan 700 bin civarında memurun net aylığı 50 bin liranın altında kalmaktadır.

Memurlara giyecek yardım, yiyecek yardım, fazla çalışma ücreti gibi bazı sosyal yardımlar daha yapılmaktadır. Bunlardan çocuk parası ayda 1.400 lira, 1. derece mahrumiyet bölgesinde ödeneği ayda 500 liradır. Memurun ölümü halinde verilen ölüm yardımı ise daha ilginçtir. 1/4 den aylık almakta iken ölen memura

403.200 lira, 7/1 den aylık alırken ölen memura 66.080 lira ödendiği acı bir gerçekdir.

Sosyal yardımlarınvardığı anımsızlığın bir başka örneği, emekli

TABLO: 3

Unvanı	Aylık	Ek.Göç.	Yakacak	Özel Hiz.	Yan Odeme	Net Aylık
Doktor 8/3	32.200	11.200	18.500	40.320	30.600	112.191
Mühendis 8/1	30.520	11.200	18.500	40.300	28.350	109.191
Emniyet 8/1	30.520	—	18.500	16.128	36.955	87.929
Öğretmen 9/1	28.000	—	18.500	7.000	26.400	65.364
Büro Şefi 9/1	28.000	—	18.500	—	9.500	46.083

aylıklarının miktarıdır. Devlete 30 yıl hizmet ettiğten sonra 5. dereceden emekli olan bir memura yakacak yardımı dahil, ayda 45.800 lira ödenmektedir.

Aylık ve sosyal yardımlara ilişkin bu çok özel bilgilerden sonra biraz da sorunun çözümü üzerinde durmak istiyorum.

CÖZÜM NEDİR ?

Universiteler, sendikalar, bilim adamları ve uzmanlar tarafından yapılan araştırmalar göstermektedir ki, 1984 yılı sonu itibarıyla 4 kişilik bir ailenin geçim için asgari giderler toplamı 93 bin lira civarındadır. Asgari ücret bu gerçekler ışığında çağdaş yöntemlerle yeniden saptanmalı ve memur aylıklarına esas gösterge tablosunun tabanı, bu asgari ücrette bağlanmalıdır. Bu taban esas alınarak, gösterge tablosu yeniden düzenlenmelidir. Katsayı sisteminde vazgeçilmeli bu gösterge tablosuna geçinme endeksleri uygulanmalıdır. Yani net aylıklar fiyat artış hızına göre saptanmalıdır. Böyle bir ücret düzeni oldukça ayrıntılı, teknik, ciddi çalışmalar gerektirmektedir. Aynı zorluk sosyal yardım ve ödenekler için de geçerlidir. Mevcut sosyal yardımlar, adına yaramayan, işlevsiz, içeriği boşalmış, maddi getirisini ciddiye alınamayacak uygulamalardır. Tüm yeniden gözden geçirilmeli ve gereklili olanlar gerçekçi düzeye çıkarılmalıdır.

Tüm bu önlemlere karşın, mevcut ekonomik sistemde, ücret artışlarının fiyat artışlarını her zaman geriden izleyeceği açıklıdır. O halde, ücretlileri enflasyondan en az zarar görebek duruma getirmek için bazı önlemlerin daha alınması gerekmektedir. Sosyal devlet ilkesinin de gereği olan konut, kres, sağlık, beslenme, eğitim sorunlarının çözümü konunun en önemli noktasıdır.

Sportif, kültürel, sosyal olanaklarla desteklenmiş sosyal konut politikası; insan ve meslek onuruna yararlı barınma sorununu çözerken, kiralık yükselmesini de önleyecektir. Kamu kuruluşlarının, kres sorununu öncelik ve ivedilikle çözmesi, çalışanları maddi ve moral açıdan güçlendiricektir. Sağlık hizmetleri-

yatırım indirimleri gibi teşvik tedbirleri, işgücü kaynaklarının üretimde tam kullanılmaması, üretim güçlerinin eksik kapasiteyle çalışması, tarımda verimin düşüklüğü, değerlendirilmeyen yeraltı ve yerüstü kaynakları, vergilendirilmeyen kazançlar ve çarpık vergi politikası en önemli savurganlık alanlardır. Ülke ekonomisinin toplumsal çıkarlar doğrultusunda planlanması, kaynakların yerli yerinde ve etkin kullanılması, savurganlığı sınırlamanın temel koşuludur.

SONUÇ

Yukarıda sözünü ettigimiz 5 temel ihtiyaçın giderilmesi, insanca yaşam düzeyinin sağlanması tüm insanları ilgilendirmektedir. Kisacasi memurların sorunları, ülke sorunlarından soyutlanamaz ve bu sorunların kalıcı çözümü, ekonominin toplumsal çıkarlar doğrultusunda yeniden örgütlenmesine bağlıdır. Memurların temel talebi ülkenin ve kendilerinin yazgısının çizilmesinde söz ve karar sahibi olma hakkıdır. Bu ise düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün varlığına ve kullanılmasına bağlıdır.

Memurların ve tüm kamu çalışanlarının ekonomik sorunlarının çözümünde kaynak, savurganlığın önemle sağlanmalıdır. Dış ticaret rejimi, dışa bağlı montaj sanayi, ihracatta vergi iadesi, gümruk indirimi,

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Türkiye'de bugüne dek uygulamaya konulan en geniş kapsamlı projedir. Proje, Fırat ve Dicle nehirlerinin aşağı kesimleri ile iki nehir arasındaki ovaların yukarı kısımlarını kapsamaktır, olup, toplam proje alanı yaklaşık 74 bin kilometrekaredir. Urfa ve Mardin ilerinin tamamı, Gaziantep, Adıyaman, Diyarbakır ve Siirt illerinin bir kısmı proje içerisindedir.

GAP birbirinden ayrı 12 projenin ardından birleştirilmesi sonucu doğmuştur. GAP, önceleri Devlet İşleri Genel Müdürlüğü'ne ele alınan Aşağı Fırat Planlaması ile ortaya çıkmış ve uzun süre "Aşağı Fırat Projesi" olarak anılmış, daha sonrasında "Dicle Havzası Planlaması" da bu projeye eklenmiştir. Su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine yönelik bu projeler, bölgenin ekonomik ve toplumsal yaşamını büyük ölçüde etkileyici nitelikte olmaları ve çeşitli sektörleri de gelişmeye zorlamaları nedeniyle "Güneydoğu Anadolu Projesi" biçiminde anılmaya başlanmıştır.

Bugün "Güneydoğu Anadolu Projesi" kavramı, Fırat ve Dicle üzerinde inşa edilecek seri 15 baraj ve 18 hidroelektrik santral ile sulama tesislerini ve proje alanında inşa edilecek her çeşit alt yapı, tarımsal yapı, ulaşım, sanayi, eğitim, sağlık ve diğer sektörlerin gelişme tesislerini ve hizmetlerini kapsayan çok yönlü entegre bir gelişme projeleri demet olarak anlaşılmaktadır.

GAP'in sürükleyici temel tesisleri, su kaynaklarının geliştirilmesine yönelik sulama ve hidroelektrik enerji tesislerinden Karakaya Barajı ve Ur-

1- SINIR FIRAT PROJESİ
Karakaya Barajı ve HES
Atatürk Barajı ve HES
Urfa-Harran, Mardin-Ceylanpınar, Siverek-Hilvan ovaları sulamaları
7.3 milyon dönüm

2- SINIR FIRAT PROJESİ
Birecik (Fındıklı) Barajı ve HES
Karkamış Barajı ve HES
2.3 milyar kws
800 milyon kws

3-SURUÇ-BAZIKİ PROJESİ ... 1465 bin dönüm

4- ADIYAMAN-KAHTA PROJESİ
Adiyaman Barajı ve HES
Kahta Barajı
Adiyaman ve Kahta ovaları sulaması
400 milyon kws

5- GAZİANTEP-ARABAN PROJESİ
.....
233 bin dönüm

6- GAZİANTEP PROJESİ
890 bin dönüm

İşte 12 projenin toplam alanı

Kocası Kim Yedi Küpeli Gelinin?

İbrahim Yetkin

Ozellikle ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana karşılaşmadığı sofa Tüneli'ne 1976 yılında başlanmış tut. Projeler demeti içinde en büyük tesis olan Atatürk Barajı'nın derivasyon tüneli inşaatına 1981 yılında başlanmıştır, 1983 yılında da Atatürk Barajı ihalesinin gerçekleştirilmesi ile önemli bir aşamaya ulaşılmıştır.

GAP tamamlandığında, bugünkü tahminlere göre 1,7 milyon hektar arazi sularabilecek ve yılda sulamanın başlangıcında 27,8 milyar kilowatt saat, sulamanın tam gelişmesi halinde ise 22,8 milyar kilowatt saat elektrik enerjisi üretilecektir. 1983 yılı başı itibarıyla DSİ'ce inşaatı tamamlanıp işletmeye açılan net sulama şebekesi alanı 1,2 milyon hektar ve 1985 yılı başı itibarıyla toplam elektrik enerjisi tüketimi ise 31,2 milyar kilowatt saat.

Tüm tesisleri ile 30 yılda tamamlanması öngörülen GAP, aşağıdaki 12 büyük projeden oluşmaktadır.

Bu denli kapsamlı bir girişime karşı çıkışın çıkmamanın, yanında ver

7- DİCLE - KIRALKIZI PROJESİ Kıralkızı Barajı ve HES Dicle Barajı ve HES Dicle Sağ Sahil ovaları sulaması	145 milyon kws 221 milyon kws 1260 bin dönüm
8- BATMAN PROJESİ Batman Barajı ve HES Batman Sağ ve Sol sahil sulaması	460 milyon kws 377 bin dönüm
9- BATMAN - SİLVAN PROJESİ Silvan Barajı ve HES .. Dicle sol sahil ovaları	1.5 milyar kws 2130 bin dönüm
10- GARZAN PROJESİ Garzan Barajı ve HES Garzan ovası sulamaları ..	315 milyon kws 600 bin dönüm
11- İLISU PROJESİ İlisu Barajı ve HES ..	3.7 milyar kws
12- CİZRE PROJESİ Cizre Barajı ve HES Nusaybin-Cizre ve Silopi ovaları sulamaları ..	1.3 milyar kws 1210 bin dönüm

GÜNLÜK

Siyasi Haber ve Yorum Dergisi

13 ŞUBAT 1986, DİSK 19.
KURULUŞ YILINDA ORTAK
TALEP DİSK AÇILMALIDIR
TÜRK-İŞ'DE KONGRE YILI
MEMUR HAKLARI İÇİN
DEMOKRATİKLEŞME
"YILDIZ SAVAŞLARI"nda
KAZANAN KİM?

Yazışma ve abone olmak için (yurtiçi yıllık 1500 lira, yurtdışı 20 DM) adres: 856, Sk Nurhan, No: 3/502, Konak, İzmir
İstanbul Bürosu: Molla Fenari Sk. Nadir Han, Kat: 5, Cağaloğlu

runlarla karşı karşıya kaldı. Vietnam savaşının yitirilmesinin ve ardından Arap petrolüne muhtaç kalmanın getirdiği siyasi prestij kaybının yanısıra, ekonomik güç, denetim gücü ve ekonomik prestij kaybı, birbirlerine bağlı olarak Amerikan kökenli uluslararası sermaye gruplarını giderek daha zor durumda bırakıyordu. Amerikan otomotiv sanayisinin medarlı iftiharı kompleksler Avrupa kökenli grupların eline geçiyor, ucuç işgücü ve aynı boyutta gelişen teknoloji desteğiyle donanmış Japon ürünler, Amerika'nın dünya pazarlarının yanısıra iç pazarını da tehdit eden yaygınlık düzeylerine ulaşıyordu. Silah tükelleri Fransız ve Sovyet ürünlerile başa çıkmaya çalışırken, bu kez üçüncü dünyadan tekstil ürünleri başa belâ oluyor, enflasyon ve bütçe açıkları artarken, büyümeye hızı düşmeye başlıyordu.

Ekonominin denetim gücünün azalması, siyasi denetim gücünün azalması ile birlikte yürüyor ve hemen tüm çevre ülkelerde demokrasi ve özgürlük mücadeleleri hızlanıyor, bu durum sermaye aktarımının ve birikiminin azalmasında ayrıca etken olarak ortaya çıktıyordu.

Bu noktada yeni bir ekonomik model ve buna bağlı olarak yeni bir siyasi rota belirlenmesi zorunlu oluyordu.

Bu yeni ekonomik modele kimi çevrelerce "Reconomics" (İngiliz "Economics'e atıfta bulunarak) adı verilmişsi yalnızca hoş bir hicciv değildir.

Yillardır üzerinde yazılıp çizilen bu ekonomik modelin detaylarına girmek yersiz olacak. Ancak bu modelin ve onun işlerlik kazanmasını sağlayan siyasi rotanın, ABD'nin şimdide dek gördüğü en tutucu, en sağlam ve saldırgan iktidarı tarafından yürütüldüğü gerçeği bile tek başına bir çok şeyi açıklamaya yeterli görünüyor.

Bu ekonomik ve siyasi model belki de en iyi "Rambo" Reagan'ın kişiliğinde kimliğini buluyor.

Olanca şatafatıyla lanse edilen liberalik ve özgürlük yutturmacasından, bütün kavgalarдан, bütün zorluklardan geriye kalan, saf ve güçlü "esas oğlan" oluyor.

Bu modelin Avrupa'daki en sadık uygulayıcıları birer birer tuzağa düşüller. İngiltere ve Federal Almanya'da işsizlik görülmeli boyutlarda. Grevler peşisine geliyor. Hükümetler hâlâ direniyor.

Ama bu arada diğer ülkelerde Dünya Bankası aracılığıyla, IMF aracılığıyla örgütlenen devlet müdahale-

sinin kaldırılması politikası, ABD'nin de en üst boyutlarda uygulanıyor.

Sonuç, başta Batı Avrupa ülkeleri olmak üzere, tüm ilişkili ülkelerden ABD'ye ve ABD kökenli uluslararası tekellere kürekle sermaye akması oluyor. Esas oğlan yine kazanıyor.

Sonuç 80'li yılların uluslararası sermayenin "Altın Çağı" olarak anılması oluyor.

Uluslararası sermaye bu sonucu izlenen yeni ekonomik ve siyasi denetimde borçlu.

Bu denetimin sürekli kılınması ve tek tek ülkelerde içselleşmesinin sağlanması, bu dönemin olabildiğince uzamasını getirecektir.

Denetimin sağlanmasında en büyük payı üstlenen Dünya Bankası ve IMF gibi mali organlar ise, bu denetimin kalıcılaşmasında da en büyük rol üstlenmektedirler.

Herhangi bir alanda güçlü ve kalıcı denetim mekanizmalarının kurulabilmesi ve işletilebilmesi için, olabildiğince merkezi ve homojen yapıların varlığı neredeyse bir önkoşul olarak görülmektedir.

İşte Güneydoğu Anadolu Projesi ve onun getireceği olanaklar, böylesi bir kalıcılaşma ve içselleşme doğrultusunda bulunmaz bir fırsat olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye dünyanın en güçlü tarımsal üretim potansiyeline sahip ülkelerden biridir. Nüfusunun yüzde 55'i halen tarım sektöründen geçimini sağlamaktadır. Buna karşın tarım sektörünün ulusal gelire olan katkısı yüzde 20-25 dolaylarındadır. Bu durum tarımsal üretimin büyük ölçüde küçük üretim birimleri temelinde gerçekleştiğinin ve bir anlamda da geçimlik düzeyde kaldığının da göstergesidir.

Tarımda üretim birimi küçültükle randimanı düşer (Randimanla verim karıştırılmamalıdır. Verim yüksek olabilir. Ancak kullanılan girdiler ve değişmez giderler yüzünden birim verim oranı, randiman düşük olabilir.) Üretim birimi küçültükle genel ekonomik yapıyla olan bağlar zayıflar ve denetlenmesi zorlaşırlar.

24 Ocak kararlarının uygulanmasıyla tarım sektöründe de yapının homojenleştirilmesi yolunda çalışmalar başlamıştır. Bu, üretimin küçük üretim birimleri temelinden çıkarılması, büyük tarım işletmeleri temelinde yeniden örgütlenmesi ve tarımsal ilişkilerin kapitalize edilmesi anlamına gelmektedir. Bu oldukça zor ve riskli bir girişimdir. Terazinin bir kefesinde kapitalize, merkezi (ve denetlenebilir) tarımsal üretimin ö-

nündeki en büyük engel olan küçük üretim birimleri (ve küçük üretici, orta ve yoksul köylülük), diğer kefesinde giderek artan işsizlik ve yarınlıkların tıkanması sorun vardır. Ancak bu risk göze alınmış ve küçük üretim birimlerinin (küçük üreticinin) tarımsal üretim ilişkilerinden (olabildiğince kontrollü ve adım adım) dışlanması süreci başlatılmıştır.

Bu noktada Dünya Bankası devreye girmektedir.

Dünya Bankası'nın 80'li yılların başında (Türkiye'yi de içine alan) 20 ülkeyi kapsayan bir kalkınma master planı çalısması vardır. Bu plan içinde tarım ve enerji önemli yer tutmaktadır. Master planının tek tek ülkelerde uygulanmaya konulması "Yapısal Uyum Kredileri" adı verilen bir fon aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu plan, doğal olarak, uluslararası sermaye çevrelerinin 70'li yılların ikinci yarısından sonra izlediği ekonomik ve siyasi rotadan bağımsız değildir. Genel olarak uluslararası sermayenin denetime açık kalıcı yapıları örgütlenmesi hedeflenmektedir.

Bu hedef, büyük ölçüde 24 Ocak hükümetlerinin, özellikle de Özal hükümetinin program hedefleriyle çakışmaktadır.

4 Nisan 1984 tarihinde Dünya Bankası ile Hükümet yetkilileri arasında imzalanan bir protokole göre, Türkiye'ye "Yapısal Uyum Kredileri" fonundan "Tarım Sektörü Kredis" başlığı altında verilecek kredilerin verilme koşulları belirlenir.

Bu koşullar kısaca tarımsal kredi faizlerinin artırılıp, vadelerin kısaltılması, destekleme alımlarının azaltılıp, giderek kaldırılması, sübvansiyonların kaldırılması ve tarımsal hizmetlerin daha kârlı bir şekilde "satılması" gibi başlıklardan oluşmaktadır.

Amaç, açık olarak görülebileceği gibi, küçük üretim birimlerine yaşam hakkı tanımayan, homojen ve denetlenebilir yapıların yaratılmasıdır.

Bu amaç doğrultusunda, anılan koşullara 1986 Hükümet Programında aynen yer verilmiş ve ilk somut adımlar olmak üzere gubrede sübvansiyon kaldırılmış, sonra tütünden devletin alım desteği çekilerek, uluslararası tütün tekellerinin isteği uyarınca "grade" sistemine geçilmiştir. Bu gelişmelerin küçük üretim birimlerinin (küçük üreticinin) tarımsal ilişkilerden dışlanmasıyla sonuçlanacağı açıklıdır. Bunun bir göstergesi kent nüfusu, kır nüfusundan fazla görülmüşdür.

Güneydoğu Anadolu Projesi bu

noktada tarımsal ilişkilerin merkezileştirilmesi ve kapitalize edilmesi yolunda eşi bulunmaz bir araç olacaktır.

İç ve dış sermaye çevreleri bu bölgede şimdilik verimsiz olan arazileri mevcut değerlerinin üzerinde fiyatlarla kapatmaktadır. Yalnız Sabancılar bu bölgede satın aldığı arazinin iki milyon dönümde ulaştığı söylemektedir. Tek başına bir gerçeklik olarak alındığında bu olumlu bir gelişme olarak görülebilir.

Bu gelişime ilkin ekonomik, toplumsal ve politik yapılanmasında yeni güç dengelerinin oluşmasına yol açacaktır.

Özetle Güneydoğu Anadolu Projesi'nin işletmeye açılmasıyla bölgede öndeğeri tekneli sermayenin tarım gücü en yüksek olan kesimin olacak olacaktır. Ağırlık yitiren taraf ise başta küçük üreticiler olmak üzere emekçiler olacaktır. Güneydoğu Anadolu Projesi'nin getireceği istihdam hacminin, üretim sürecinden dışlanan küçük üretici ve yoksul köylüler ve diğer işsizler için yeterli olmayacağı söylemek pek de hayalcilık sayılmalıdır. Bu işsizlik oranında daha büyük bir artış demektir. Bu proje ile bölgedeki feodal altyapı kalıntılarının kapitalize ilişkiler içinde eritilmesi

yoluyla toplumsal bir sorun aşılabilir; ancak işsizlik ve gelir dağılımındaki eşitsizlik oranlarındaki artışlar yüzünden daha derin toplumsal ve politik sorunlar çıkabilecektir.

Her koşulda, uluslararası sermayenin çıkar ve denetimine daha uygun ve açık bir yapılanmanın sözkesi olacağının söylenebilir. Yani kazanın yine "esas oğlan" olmaktadır.

Üzücü ama, "esas oğlan'a gelin gitmektedir, gözümüzün nuru 'yedi kuledi gelin' imiz.

1 Draft Confidential Report out The Vth Five Year Plan in The Context of Structural Adjustment: A Review World Bank Mission, Firouz Vakil, et-all, February 27, 1985

2 1986 Yılı Programı, Resmi Gazete, 31 Ekim 1985

3 "1986 Yılı Programı Küçük Üreticinin Tasviyesi Programıdır". Ziraat Dergisi, No: 368, 5.6., Kasım 1985

4 Tahir Aydingöz, "Güneydoğu Ovasının Geliştirilmesindeki Sorunlar", DSİ Bülteni, Atatürk Barajı Özel Sayısı, S. 103, 105, Kasım 1983

5 Güneydoğu Anadolu Projesi Tanıtma Broşürü, Devlet Su İşleri Yayıncılık, 1981

BİLGİ YAYINEVİ SUNAR

CÜNEYT ARCAĞÜREK

acıklıyor 1

DEMOKRASİNİN
İLK YILLARI
1947-1951

CÜNEYT ARCAĞÜREK

CÜNEYT ARCAĞÜREK

acıklıyor 2

YENİ İKTİDAR
YENİ DÖNEM
1951-1954

CÜNEYT ARCAĞÜREK

acıklıyor 5

DEMİREL DÖNEMİ
12 MART DARBESİ
1965-1971

Not:

Fiyatlara KDV dahildir.

1320 TL.

CÜNEYT ARCAĞÜREK

acıklıyor 6

CANKAYA'YA
GİDEN YOL
1971-1973

Not:

Fiyatlara KDV dahildir.

1980 TL.

CÜNEYT ARCAĞÜREK

acıklıyor 3

BİR İKTİDAR
BİR İHTILAL
1955-1960

CÜNEYT ARCAĞÜREK

acıklıyor 7

DEMOKRASİNİN
SONBAHARI
1973-1978

Not:

Fiyatlara KDV dahildir.

2200 TL.

CÜNEYT ARCAĞÜREK

acıklıyor 4

YENİ DEMOKRASİ
YENİ ARAYIŞLAR
1960 - 1965

CÜNEYT ARCAĞÜREK

acıklıyor 8

DEMOKRASİNİN
SONBAHARI
1973-1978

Not:

Fiyatlara KDV dahildir.

1760 TL.

BİLGİ YAYINEVİ

Meşrutiyet Cad. 46
Yenisehir-Ankara
Tel: 31 81 22-31 16 65

DAGITIM: İstanbul, Biliç-Karatekin-Özgür
Ankara: Biliç-Adaş-Ali Sipahi
İzmir: Büyükkılıç A.Ş.

Yabancılaşan İnsan, Piyango ve Devlet

Ali S. Gitmez

KESTİRME YOLDAN
ZENGİNLİĞE

2 3 yıllık memurlaşırılmış bir işçi, umudunu piyangoa bağlamış. Başka türlü hiçbir zaman gönülince yaşayamayacak; umutsuz.

"On sekiz yıldır, her ay bir yarım bilet alırım. Bazan amortı alıyorum, bir-iki sefer de beş-on bin lira kazandım. Bizimki bir oyun işte. Çoluk-çocuğun geçiminden kısarak bilet alıyor, beş-on gün onun heyecanını yaşıyorum. Başka ne var ki hayatımızda! İşte bu bir değişiklik... Yılıbaşında iki yarım bilet alıyorum, birkaç tane de arkadaşlarla ortak alıyoruz. İşte birlikte konuşmak için, şakalaşmak için bir vesile. Tabii bir de bir milyon bulabilsek diye heyecanlanıyoruz hepimiz. Umut fakirin ekmeği işte..."

Genç bir üniversite profesörü, yeni başlamış umut koşusuna:

"Ömrümde bu aya (Ocak 1986) kadar dokunmuş değildim piyango biletine. Aklıma gelmezdi piyango ile zenginlemek. Hoş, geçinip gidiyorduk zaten. Ama bu yılbaşımda öyle bir ilgi ullanırdı, öyle bir insanın kafasının içine girdi ki, kırkbes yaşında ben bile bilet aldım. Hele bir de bir milyar kazananın öyle sayfalar dolusu yayını olunca doğrusu kendimi tutamadım; bu ay da bir bilet aldım. Yani artık ben de teslim oldum. Başbakan da bizat piyango içinde olunca, insan istemez ilgilendi."

Ve devlet, 25 Ocak'ta yapılacak "ek" bir çekiliş için müşterilerini tam hazırladı: Umut satıcılığında devlet başarılı bir sınav veriyordu!

UMUT SATICILIĞININ ÖNLENEMEZ YÜKSELİŞİ : ABD ÖRNEĞİ

ABD'nde piyango, devlet hazinesine yeni kaynaklar aranırken bulunmuş "acısız" bir vergilendirme yöntemi olmuş hep. Toplumun karmaşıklaşan işlevleri ve ekonomik bunalım dönemlerinde başvurulan kolay

bir kaynak toplama yöntemi olarak görülmüş. Ama daha çok, toplumun bunalım içinde bulunduğu, bozulup soysuzlaşlığı, çöküntüye uğradığı, değer bunalımına düştüğü dönemlerde pek geberli, pek sarılılan bir "kaçış" yolu olmuş (Blakey, 1979, s.70).

ABD tarihinde, piyangoa başvurulduğu, piyango gelirleri ile çok büyük yatırımların finansı çok görülen bir durum (Ezell, 1960). Amerika'nın bağımsızlık savaşları sırasında da, savaş için gerekli kaynakların bir bölümü, piyango ile sağlandı (Kaplan, 1984). Ondokuzuncu yüzyıla girildiğinde ise, çok sayıda kamu yatırıminın (köprü, yol, hastane, sularma tesisi, kilise, kütüphane, vb.) piyango ile finanse edildiği, bunun için de ülkede dozu artırılmış bir "piyango furyası"nın sürmekte olduğu bilinir. Bu düzenlemeler devletçe yapılır, devlet "kolay" yoldan para toplarken, birçok özel piyango kuruluşu da "piyango kültürü"nü zenginleştirmekte idi. 1832 de, ABD'de hergün bir piyango çekilişi saptanmaktadır. Ama bir yandan da, şansa dayalı ve umut dağıtan bir yaşamın sahiksizliği, bu yolla büyük toplum kesimlerinin doyumsuzluğuna neden olunduğu yaygın bir eleştiri konusu oluyor.

"İş dünyasında ve hükümetteki aşırı ayrıcalıklar, çok sıklaştan ekonomik bunalımlar, panikler karşısında geleceğini tehdit altında ve güvensiz gören küçük esnaf ile küçük çiftçi, gereksinim duyduları heyecan ve anlamları, kumarla piyangoada aramaktı. Sonuçta, kumar ve piyango piyasası genişledi, devleşti; devleşirken de, ilk ve en belirgin kurbanları yine küçük çiftçi ve esnaf oldu; piyango dolandırıcılığı, iflaslar, büyüyen piyango gelirleri, en çok bu kesimleri etti" (Blakey 1979, s. 68).

Sonra tepkiler büydü, devlet yönetimindeki piyango ve kumara savaş açıldı. Yüzölçümdeki bu tepki, mahkeme kararlarına da yansındı:

"... Kumar, yalnız ilgi duyan, tutkun olanlarla sınırlı iken, piyango, tüm topluma, her sınıfı, her eve, her bireye uzanıyor. Yoksulun çok güç kazanılmış geçimlik alıntıları olan gelirinin bir bölümü, piyangoa gidiyor" (Blakey, 1979, s.69).

Sonra piyagonun önlenmesi, kumarın da kendi gelişme seyrine bırakılması ağırlık kazandı.

Ve 1878'de ülkenin çok büyük bölümünde, 1893'de de tüm ülkede piyango düzenlenmesi yasaklanıyor

(Kaplan, 1984, s. 93). Devlet de, piyango oyunının dışında tutuluyor böylece. Bu, 1960'lara dek sürüyor. 1960'lılarından başlayarak, bazı eyaletlerde piyango serbestleşiyor ve devlet, en büyük piyango düzenleyicisi durumuna geçiyor. Ekonomide kötüleşmenin, gerilemenin açıkça görüldüğü '70 ler ve '80 lerde ise, piyagonun yeniden eski parlak günlerine döndüğü, özellikle parasal politikanın öne çıktığı 1980'lerde, piyangoa ilginin son derece arttığı, devletçe özendirildiği görülür. Bu ilgi, ekonomik güçlükler ve bunalım yanında, (a) devletin kamu harcamaları için kaynak bulma zorluğu ve (b) yoksulların orta ve düşük gelir gruplarının umutlarını piyangoa bağlamasına da bağlanır (Suits, 1977; Kaplan, 1984; Frey, 1984).

Ünlü New York Times, devletin yönettiği ve ilgiyi artırdığı şans oyunlarına en çok yoksul, dar gelirli, sürekli işsiz ve az eğitilmiş kimselein ilgi gösterdiğini, belli eğitim ve gelir düzeyinin üzerindeki kesimlerden fazla ilgi olmadığını belirterek, ekonomik/sosyal konumla piyangoa ilgi arasındaki yakın bağlantıyı dile getirmektedir (6 Ocak 1980).

İÇİNDE YAŞANAN SİSTEM VE PIYANGO

Sosyal bilimler alanında şans oyunları ve kumara ilişkin çalışmaları kit. Bu yüzden, piyagonun sosyolojik ve psikolojik açıdan irdelemesine kuramsal çerçeve, hele bilimsel veri bulmak güç.

Bununla birlikte, şans oyunları, kumar ve piyagonun, varolan sosyo-ekonomik sistemle bağlantısı (makro) açısından da, bireysel gereksinimlere yanıt vermesi (mikro) açısından da irdelemesi, değerlendirilmesi olası. Bir bakıma, içinde yaşanan sisteme, bu sistemin yarattığı insan gereksinimlerine getirdikleri "çıkış olağlığı" açısından yerliyine oturtan değerlendirmeye açık görünüyor alan. Sistem (makro) düzeyinde ele alındığında, sosyolojik "islevsel" yaklaşım ile "marksist" çalışma yaklaşımının açık bir anlaşma platformu olabilecek bu alan, bireysel (mikro) düzeyde de, çatışan dünya görüşlerinin ortak ilgi alanı durumunda.

1. Sistem düzeyinde ele alındığında, şans oyunlarının, içinde yaşanan anamalcı sistemin tedüze, sıkıcı, gericiliği çalışma ve yaşam biçimine bir çeşitlilik, renk katlığı, bunalımlı bireylere bir kaçış olağlığı verdiği düşünülebilir (Devereux, 1949; Frey, 1984).

Piyango olayında bu ters bi-

linçlenme daha bir ağırlık taşıyabilir: Günün birinde ve "birden" zengin olma olağrı işlenmekte, birey, düşsel bir fantazi dünyasında yaşıtmaktadır. Böylece de bireysel amaç, çabasıyla geleceğini kurmak yerine, karşı çıkması gereken sömürge sınıfının üyesi olabilmektir. "Aday üye" de, gelecekteki kendine karşı bir değişim eyleminden olabildiğince uzak duracaktır.

Milyonlarca insan, emeksiz ve çok kısa yoldan kazanılacak büyük paraların fantezileriyle avunur, emeksiz kazanımla gelecek güzel yaşamı düşlerken, bu fantaziyi, düşü bozacak bir eyleme elbette katılmayacaktır. Ve sistem, sisteme en çok çarpan olanların planladıkları doğrultuda yaşamını südürecektr.

2. Bireysel düzeyde değerlendirdiğinde, piyango ve şans oyunlarının yaygınlaşmasında, yaygınlaştırılan etkinliklerle orta ve düşük gelir gruplarının umutlarını piyangoa bağlamasına da bağlanır (Suits, 1977; Kaplan, 1984; Frey, 1984).

"Marksist" yaklaşım ise, "islevsel" yaklaşımın bu "dengeleyici" güvenlik supaplarını, sınıf çatışmasını önlemeye, sisteme yönelecek saldırıcıları baskı altında tutarak, bireysel eğitim ve özlemleri çarpıtma, sapkınlık olarak görmek zorunda. İçinde yaşanan toplumsal sistem de, bireyin bir dislisi olarak içinde yeraldığı üretim ilişkileri de, bireyleri sisteme karşı çıkmaya, onu değiştirerek insancılaştırmaya zorlarken, bilinçli olarak düzenlenen kumar, abartılmış spor gösterileri, piyango, özsüz eğlence gibi "renkli" etkinliklerle bireyler uyutulmakta, pasifleştirilmekte (Guttman, 1978; Coakley, 1982). Bu anlamda piyango, din gibi, abartılı spor gösterisi gibi bir "uyutturucu" dur; bireyin köktensi eğilimlerini yuvalayan bir sapkınlıktır; birey bilinçli siyaset etkinlik ve katılımlardan, onu sistem içindeki etkin ve bilinçli işlevinden uzaklaştırıcıdır.

Bu yolla ve doğal gelişimi içinde yürüyen yenileştirilmesi gereken sistem, toplumsal patlamalarдан, çatışmalardan uzak tutulmakta. Dahası, bu sistemin yoksadığı, kişiliklerini törpülediği büyük çoğuluklar, bu sistemi yıkması gereken güçler, bu yolla denetim altında tutulmakta (Kaplan, 1984).

İşte değer bunalımı, işte çelişki! Sonuç, çelişkili bu değer sistemleri arasında bocalamaktır. Bireysel kurtuluş, gücüyle, çalışmasıyla başarı kazanma olağrı olmayan kimsenin, kendini gerçekleştireceği, kendini

göstereceği etkinliklere yöneliktedir. Yasal olsun-olmasın; tapılacak, bağlanılacak değer olmadığına göre, kendince bir yaşam felsefesi ve eylem biçimini seçer birey. Ya da düşsel bir dünya ile avunur. Bu yolla kendini anlatır, bu yolla başırtı tadar, bu yolla kendini gerçekleştirmeye çalışır.

b. Yabancılılaşma, psikolojik anlamda kendini "güçsüz"leşmiş, çaresizmiş görmez, bireysellliğini yitirmiş olduğunu farkeden bireyin düşüğü soyutlanmayı, dışlanmayı anlatır. İşinde, toplum yaşamında, aile yaşamında kendini gerçekleştiremeye, yaşama damgasını vuramayan, sonuçları denet altında tutamayan, dolayısıyla de "çaresiz" bir yaratık durumuna indirgenmiş insanı anlatır "yabancılışma".

Bir toplumsal eylemin oyuncuları (aktör) ve olayları vardır. Oyuncu, "olay"la iki yolla ilgilidir: oyuncunun oyun üzerindeki denetimi ve olayın sonuçlarıının oyuncuya nasıl etkilediği. Oyuncunun, olayın kendini nasıl etkilediğini önceden bilmek için oyun üzerinde denetimi olmalıdır, denetleme gücü olmalıdır. Ancak böylece birey güven içindedir, kendini güçlü görür, yaşamla bağlantısı sağlamıştır (Coleman, 1971, '73). Birey yaşamı, eylemleri ve geleceği üzerinde denetimi olmadığını farkeden bireyin, kendini etkileyen kamusal etkinlik ve kararlara ilgisini yoktur; çaresiz bir yalnızlığa bırakılmıştır. Birey, çevresine, işine, ürettiğine, gidecek de yaşamına yabancılaşır, ılgisizleşir (Meszaros, 1970).

Yabancılılaşma, en çok sıradan insanın, elinde gücü ve yetkisi olmayan büyük çoğunluğun kaçınılmaz yazışı. İçinde yaşayan maddi koşullar, en çok bu güçsüz çoğunluğu yabancılaştmakta (Fromm, 1982). Bu yüzden yabancılılaşma, bir marksist kavram da olarak, daha çok işçi sınıfının toplumdan, kendinden kopuşunu anlatır. Marks'da yabancılılaşma, insan eyleminin kendisi tarafından yönetilmesi yerine, onun üstünde, ona karşı işleyen yabancı bir güç olmasıdır (Fromm, 1982, s. 135). Yabancılaşmış insan, kendinden kopmuştur, günlük olaylarda akıcı davranışına karşın, toplumsal yaşamında büyük çarpıklık içindedir. Başkaları nasıl kendine yabancıysa, kendisi de kendine yabancıdır.

Toplumsal ve bireysel yaşamında bu denli güçsüz kalmış, yabancılaşmış kimse için şans oyunları, önemli bir açık kapı; gücünü, bireysel denetimini, gerekli çeşitliliği, ilginçliği ve coşkuyu bulacaktır oyunda. Ve bu

tür "ek" doym kapları, en çok yabancılasmış yoksul işçi-memur kesiminde görülecektir. Toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan yoksul kesim, önemizliğini, etkisizliğini, güçsüzlüğünü ancak bu renkli dünyada giderecek, yaşama bu yolla bir anlam verecektir.

DEVLET VE ŞANS OYUNLARI

Devlet açısından şans oyunları ve özellikle piyangoya başvurulmasının ise, çok belli nedenleri var.

1. İlk neden, devlet hazinesine kolay yoldan, incitmeden, sevimsizleşmeden para toplayabilektir. Bu neden başlibasına yeterli bir güdü elbette: Toplaması güç, sevimsiz ve hükümetleri yipräci bir işlem olan vergiye karşın, insanların kendi istekleriyle ödedikleri, hiçbir yükümlülüğü gerektirmeyen, toplumun hem tüm kesitlerinin severek ödedikleri piyangoya parası, hemen her hükümet için çok uygun bir gelir yolu. Bu yüzden birçok devletin kuruluş güçlükleri sırasında (özellikle ABD'nin: Kaplan, 1984) piyangoya başvurdukları görülmüştür.

Bu kolaylığı, gönüllülüğü, yaygınlığı nedeniyle, "kolayıcı" hükümetlerin, "kolay kazanç" yoluna başvurmaları doğal. Propagandasıyla, yayın kanallarıyla, devlet otoritesiyle bu tür kazancı sağlamak da işten olmasa gerek (Kaplan, 1984; Suits, 1977).

2. Piyango ve benzeri "umut"lara insanları denetim altında tutmak, insanları-kitleleri çekip çevirmek, böylece de sistemin dengesini sürdürmek, devletin şans oyunlarından beklediği bir başka önemli sonucutur. Bu yolla insanları gerçek sorunlarından koparmak, onlara kötü kaderleri ile anlamsız yaşamlarının dışında düşsel ve umutlu bir yaşam sunmak, onları avutarak gerçek siyasal sorunlarına sahip çıkmalarını sağlamak kolaylaşmaktadır (Coleman 1973, Suits, 1977; Kaplan, 1984). Böylece devlet, sisteme uzlaşmış/kaynaşmış, uyumu ve yönlendirilebilir bir vatandaş kitlesi ile karşıkarşıyadır. Üstelik, ilerde birgün "talihi kuşu"nın kendi başına konacağından düşleyen, devletin baskı ve uygulamaları karşısında susmaya hazır, denetimini gerçekleştirmeyecek umuda bağımlı bir kitle. Siyasal katılım, hak, özgürlük istemeleri olmayan, uyumu ve "kadere razı" bir kitle!

3. Devletin şans oyunlarına girmesini gerektirecek bir neden de, yaşayan sistem ve koşullara bağlı olarak insanların değişiklik, serüven, coşku ve zevk istemesine devletin ya-

nt vermesidir. Idealde devlet, vatandaş isteklerine yanıt verecek kurum ve düzenlemeler geliştirme görevinde. İnsanlar kumar yoluyla, şans oyunlarıyla, piyangoya ile ilgili talepte bulunmaktadırlar; devlet de bu hizmetleri geliştirmekte. Üstelik, sistemin kendi yarattığı sorunlardan kaçan insanlara devletin bir "sigınak" geliştirmesi de görevi! Bu anlamda devlet, "halkçı" bir yaklaşımla, halkın gereksinimlerine yanıt veren hizmetleri geliştirmektedir. Yani, görevini yerine getirmektedir.

SİSTEM, DEVLET VE BİREY İÇİN PIYANGO :

ÖZET

Şans oyunları ve piyangoya ilişkin yukarıdaki değerlendirme, dört konu yöresinde toplanabilir.

1. ABDörneğinde görüldüğü gibi, ülke ve sistemde karmaşalık, belirsizlik ve bunalım dönemlerinde piyangoya daha yaygınlaşmakta; bazan toplumsal yapıyı zorlayarak, yasalanmaktadır.

2. İçinde yaşanan ve özünde bunalım yatan sisteme piyangoya (ve tüm diğer kaçış olanakları), sistemin teknedeliğini, bunaltıcılığını dengeleyen bir güvenlik sistemidir. Bundan, bu tür bireye kaçış olağanı veren olağanlar, sistem tarafından geliştirilir; bu yolla da bireylerin pasifleştirilmesi sağlanır, siyasal baskılı ortadan kalkar.

3. İçinde yaşanan sistemin sağlıksızlığı, insan özüne tersliği nedeniyle, sisteme ve kendilerine yabancılaşan bireyler için piyangoya ve benzeri kaçış yolları, bir gereksinim dumuruna geçer. Bu gereksinimi en çok duyanlar da, güçsüzlüğü ve yaptıkları işin bunaltıcılığı nedeniyle geniş yoksul kesimler, işçi sınıflıdır.

4. Devletler, piyangoya "umut dağıticılığı" olanaklarını hem sistemin südürülmesi yönünden, hem çoğunluğu denetim altında tutma yönünden, hem de hazineye kolay kaynak sağlamak için sonuna kadar kullanır, kitleleri oyalayıcak etkinlikleri özendirerek yaygınlaştırırlar.

Piyango olsusuna ilişkin böylesi bir "özet" çıkarılmasının nedeni, şunlarla Türkiye'de yaşanan somut koşulların, "piyangoya" kaçınılmaz duruma getirdiğini göstermektedir. Ülkenin içinde bulunduğu durum, bireylerin "kolay kazanç" düşürelle avunmasını, bu düzette yaşam anlamı bulmalarını kaçınılmazlaştırmaktadır.

Bu nedenle de, Türkiye'de daha çeşitli oyalama yöntemlerine, daha büyük ikramiyeli piyangolara gerek olduğu kabul edilmek gerekir. Yaşanan koşullarda bu zorluluğu,

AŞINAN DEĞERLER SİSTEMLİNDE PIYANGO : TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Türkiye gibi yoksul bir ülkede, hele geçimini çıkarmada büyük güçlüler içinde yaşayan dargelirli kesimin çoğunlukta olduğu bir ülkede umudun düşsel bir zenginlikle beslenmesi elbette çarpık, yanlış. Mutfağına et almaktan, insanca yaşamaktan giderek uzaklaşan yoksul çoğunluğun, geçimlik paralarını piyangoya yatırmaları daha büyük çarpıklık, daha onulmaz bir yanlışlık.

Ne var ki, yokullaştırılmış, çaresizleştirilmiş, değerleri tersiyedilmiş, amacı-dayanağı kalmamış geniş halk kitlelerinin piyangoya ile umut avcılığına çıkışması da kaçınılmaz bir son. Değilse, toplumun dokusuna işlenmiş sakatlık, hastalık daha bir belirgince kendini gösterecektir. Toplum ve içinde yaşanan kültür, yaratığı sakatlığı yolaçtığı nevroz belirtilerinin açığa çıkmasını önleyen düzeneği de geliştirmek zorunda. Bu uyuşturucu düzenek, "piyangoya" olmuş Türkiye'de. Bu uyuşturucu kesiştiği anda, dokuya işlemi "hastalık, bütün belirtileriyle dökülecektir ortaya" (Froom, 1982:29).

Daha somutta ele alınırsa, Türkiye'de toplum sağlığının, benzeri bir başka anamalı ülkeden çok daha ağır bir biçimde, daha belirgince bozulmuş olduğu görülmür.

1. Anamalı ekonomilerde insanı yabancılaşan, güçsüzləşiren, örselenen, insanı özüne ters eylemlere iten koşullar, doğallıkla (her ülkede olduğu gibi) Türkiye'de de geçerli. Ağırlaştırıcı başka koşullar olmasa da, içinde yaşanan sistemin insanın akıl sağlığını bozduğu, insanı sakaldığı, yukarıda tartışıldı. Kısaca, içinde yaşanan sistemin gereği olarak toplum sağlığı bozuktur, toplum dokusu bir ölçüde sakatlanmıştır.

2. Türkiye özelinde, bireyi, kitleleri sağlıksızlaşan, toplum dokusunu sakatlayan, sorunu daha da ağrallaştıran somut koşullar da gözönünde:

(a) Ağır ekonomik bunalımların yükünü taşımaktan yorulan, işsizlik ve geçim güçlüğü darboğazından uzun süredir kurtulamayan, yakın gelecekte de görünür umudu olmayan, güçsüzlüğünün acısını yaşayan, umudunu yitirmiş kitlelerin çaresizliği, akıl sağlığının bozulmasında, toplumun sakatlanmasında ana belirleyici durumunda.

Uzun süren ekonomik sağlıksızlık ise, sakatlığı toplumun dokusuna işlemektedir. Bu gelişmekte çabası la, emeğiyle, gücüyle insanca yaşamama-

nın olanaksızlığını gören, "fırsatçı" çıkar sağlamaya olağanı yakalayamayan, güçsüzesen, istekleri engellenen kitleler giderek büyümekte.

(b) Ekonomik yönden güçsüzel, çaresiz kalan kitlelerin güçlerini toparlamalarını sağlayacak örgütlenme, demokratik ve kitlesel baskı haklarını kullanma, kendini ifade etme hakları ise, engellenmekte, kitleler baskı altında tutulmaktadır. Bireyler, kendi haklarından vazgeçirilmekte, kitleler, kendi çıkarlarına, haklarına yabancılaştırılmaktadır.

Kitleler, dokuya işleyen hastalıklarından kurtulma çabasından alınlardırken, içe bastırılan, baskı altında tutulan istek ve özlemler, toplum sağlığını daha da sakatlamaktadır. Sonuçta insanın, kendini, kendi çabalalarının ve kendi güçlerinin etkin yaratıcısı olarak görmesi engellenmekte. Böylece, ekonomik ve yaşamsal anlamda çaresiz, umarsız kalmamış kitlelerin hak arama özgürlüğü de olmayınca, hastalık içe atılmakta, yabancılaşma daha büyümekte. Öyle ki, ekonomik anlamda bireyi yokeden, birey yaşamını tehdit eden "köpekler serbest bırakılmış" fakat savunma aracı olacak olan "tüm taşlar bağlanmış" durumda. Çaresizlik, güçsüzlük daha bir yoğun yaşanmaktadır. Sonuç, bireysel ve toplumsal yaşamdan çekilmek, kamusal etkinlik ve eylemlere ilgiyi yitirmek, toplu eylem ve çare arama çabalarının dışında yaşamak, umudu düşsel dünyalara bağlamaktır.

3. Bu kadar da değil. Hızlı sosyal değişimden doğurduğu bunalım yanında, aşınan ve tersiyedilmiş değerler karşısında şaşkına dönmemekte kitleler. Toplum kesimleri arasındaki zenginlik, güç ve özveri farkının ölçüye sığmayacak boyuta varması, "sosyal adalet" gerçeği ile; çalışan ve üreten, emeği ile yaşayanlar arasında emeksiz/çabasız "köşe dönenler" in dünyası ile devleti etkileme güçlerinin açılığı, "çalışmanın, çabanın, doğruluğun erdem" ile; dürüstlüğü, doğruluğun, insanlığın, her durumda ve sürekli olarak kurnazlığa,

siyaseti, parasal güçe yenik düşmesi, "hak" ve "adalet" kavramları ile; "para"nın herseyin başında, önde ve "haklı" olması, "insanlık değerleri" ile, kollanan ve yaratılması için büyük çabalar harcanan "çikacı, fırsatçı, bencil" insan türü, yerlesik ve yerleşmiş "toplum değerleri" ile açıkça ve bağırlıcasına gelişmektedir. Varolan, tapılan, uğruna ölünen, insan soyunun erdemlerini simgeleyen insanlık değerleri hızla aşınmaktadır, insanlık tarihinin en özü mirasları olan bu toplumsal değerler, yerlerini "tütcarca" ve "çikacı" değerlere terketmektedir. Bireyler, kitleler, tersiyedilen bu değer sistemi karşısında şaşkına dönmemektedir. Sonuç, "değer bunalımı"dır, "normsuzluk"tur, yuanda sözü edilen "anomie"dir.

İşte böylesi değer bunalımı içindeki sakatlanmış insan (ve de sakatlanmış geniş kitleler), ya kendini gerçekleştireceği bir "kaçış" alanı bulur, ya da düşsel bir dünya ile avunur. Yaşaması, bu dengeleme düzeneğini kurmasına bağlı.

Görülen odur ki, varolan koşullar ve bireylere açık bırakılan, verilen seçenekler (ya da kapatılan kapılar) veri olarak alındığında, piyangoya "kaçış" ve "ifade" yolları, özellikle Türkiye gerçeginde kaçınılmaz sonlardır. Ve de bireylerin, büyük kitlelerin yaşamadasında önemli bir boşluğu doldurur bu tür etkinlikler. Sağlıklı toplum, sağlıksız insanların, sağlıksız çıkış yolları ile, "bir nebze de olsa" nefes alırmakta; bu yolla, bu etkinliklerle.

YINE DEVLET !

Kaldı ki, sistemin ve yönetimin bunalıtı, sakatlığı kitlelere kuran "piyangoya" tuzağı, bu paralı "kaçış" seçenekleri, devlet hazinesi için kolay sağlanan, incitmeden alınan "vergi" demektir. Bu anlamda devlet, getirdiği sistem ve bu sistemi yürüten "insansız" yönetim anlayışıyle önce

Ferruh Doğan

hastalığa neden olmakta, sonra da kurbanlarından hazinesine kaynak sağlamaktadır. Hem de, toplumun geniş dargelirli kesimlerinden, yoksulluk sırısında yaşamaktan bunalmış yoksul kesimlerden aktarıyor bu kaynağı. Piyango tuzağına takılan umudunu yitirmiş, dargelirinin, yoksulun piyango paraları, ailenin beslenmesinden, temel giderlerinden kesilerek sağlanmaktadır. Ve devlet harcamaları, yoksulun sofrasından eksilen yiyeceğiyle, temel giderlerindeki kısıtlamalarla karşılaşmaktadır; devlet çarkının önemli bir bölümü, "umut satıcıları"yla döndürülmektedir.

Bu "kolay vergi" yönetimlerin umut satıcılığını giderek daha çok özendirmelerine de neden olmaktadır. ABD'de devletin, piyango biletini satışlarının daha çok olduğu yoksul yörenlerde daha çok bilet satış hizmetlerini geliştirdiği, yaşıllık ve sosyal güvenlik ödeneklerinin alınacağı günlerde daha çok piyango reklamı yaptığı; bu günlerde ve ödeme yapılan bankaların yakınlarında satış hizmetlerini daha çok geliştirdiği gözlenmiştir (Kaplan, 1984, s. 103). Ayrıca devlet, piyango coşkusunu ile kumar zevkini artırmak için çekilişleri tüm kitle haberleşme araçlarıyla, en etkin biçimde duyurmakta; kazanan yeni milyonerleri, en çarpıcı ve özendirici yöntemlerle topluma tanıtmakta; devlet büyüklerinin açık "piyango desteği" de en geniş biçimde yayılanarak, piyango katılımını en üst düzeylere çıkartmaya çalışmaktadır (Stocker, 1972; Garfinkel, 1974; Kaplan, 1983).

Türkiye'de de piyango çekilişleri, ABD'deki modeli izler görülmektedir. Devletin piyango çekilişlerini bir "kaynak sağlama" yöntemi olarak gördüğü açık. Özellikle yılbaşı çekilişleri, tam bir yarışma ve piyango gösterisi durumuna dönüşmiş görünümde. Hazineye yoksul desteği, bu yolla sağlanmaktadır. Her tür kitle iletişim araçları yoluyla yapılan propaganda ve açılan reklam kampanyasına ek olarak, Başbakan'ın "süper çekiliş" buyruğu vererek çekilişi coşkulu bir yarışmaya dönüştürmesi, devletin umut satıcılığındaki bekentilerini sergiler görünümde. 1986 milyarderinin tüm iletişim araçlarında reklam edilmesi, 1986 Ocak'ında "ek" çekiliş düzenlenerek piyango coşkusunun ulyanık tutulması gibi "devlet önlemleri", devletin de umarsız vatandaşın piyangoya bağladığı umut gibi bir umut içinde olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Piyango, sağıksız toplum insanı-

na sunulan bir umut, bir uyuşturucu. Ama, çaresizleşmiş, umudunu yalnızca düşsel bir cennet yolculuguna bağlamış bireyler için, sağıksız da olsa bir kaçış yolu, yaşama bir anlam arama etkinliği.

Toplumu sakatlama, sağıksızlaştırma, toplum değerlerini aşındırma ayibini işleyen bir sistemin daha da suçu, daha da bağısanız yani, hazinesini, sakatlığı insanların çıkış arama ücretleriyle doldurmaya çalışmasıdır.

1. Blakey, G.R. (1979) "State Conducted Lotteries: History, Problems, and Promises", *Journal of Social Issues*, 35/3: 62-86.
2. Coakley, J.J. (1982). *Sport and Society*, New York: H.V. Mosby.
3. Coleman, J.S. (1971). "Control of Collectivities and the Power of a Collectivity to Act." B. Lieberman (der.), *Social Choice*. London: Gordon Breach, ss. 162-75.
4. Coleman, J.S. (1973). "Loss of Power." *American Sociological Review*, 38/1: 1-17.
5. Devereux, E.C. (1949). "Gambling and the Social Structure: A Sociological Study of Lotteries and Horse-racing in Contemporary America" (Doktora Tezi; Frey, 1984'den).
6. Ezell, J.S. (1960). *Fortune's Merry Whell: The Lottery in America*,
7. Cambridge: Harvard Un. Press.
8. Frey, J.H. (1984). "Gambling: A Sociological Review". *Annals (AAPSS)*, 474: 107-121.
9. Fromm, E. (1982). *Sağlıklı Toplum*, (çev. Salman ve Tanrisever), İstanbul: Payel Yayınları.
10. Garfinkel, I. (1974). "Income Transfer Programs and Work Effort: A Review," *How Income Supplements can Affect Work Behavior*. (Kaplan, 1984'den)
11. Guttmann A. (1978). *From Ritual to Record: The Modern Sport*. New York: Columbia Univ. Press.
12. Kaplan, H. R. (1983). "Sports, Gambling, and Television: The Emerging Alliance", *Arena Review*, 7/1: 1-11.
13. Merton, R.K. (1938). "Social Structure and Anomie", *American Sociological Review*, 3: 672-82.
14. Meszaros, I. (1970). *Marx's Theory of Alienation*, London: Merlin Press (3. basım).
15. Rotter, J.B. (1971). "External Control and Internal Control". *Psychology Today*, 5 (June): 37-59.
16. Stocker, F.D. (1972). "State Sponsored Gambling as a Source of Public Revenue", *National Tax Journal*, 25/3: 439-40.
17. Suits, D.B. (1977). "Gambling Taxes: Regressivity and Revenue Potential", *National Tax Journal*, 30 (1): 833-86.

KENT ENGLISH

Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığından Tastıklı

PRATİK İNGİLİZCE KURSLARI

- TAMAMI YABANCI ÖĞRETMENLER
- EN MODERN METODLAR
- EN UYGUN ÜCRETLER
- VİDEO-PROGRAMI

HAFTA İÇİ KURSLAR:

3 Şubat **1 Mart**

Mithatpasa Cad. 46/3 Tel: 34 38 33
ANKARA

18. Garfinkel, I. (1974). "Income Transfer Programs and Work Effort: A Review," *How Income Supplements can Affect Work Behavior*. (Kaplan, 1984'den)
19. Guttmann A. (1978). *From Ritual to Record: The Modern Sport*. New York: Columbia Univ. Press.
20. Kaplan, H. R. (1983). "Sports, Gambling, and Television: The Emerging Alliance", *Arena Review*, 7/1: 1-11.
21. ———, (1984). "The Social and Economic Impact of State Lotteries" *Annals (AAPSS)*, 474: 91-106.
22. Merton, R.K. (1938). "Social Structure and Anomie", *American Sociological Review*, 3: 672-82.
23. Meszaros, I. (1970). *Marx's Theory of Alienation*, London: Merlin Press (3. basım).
24. Rotter, J.B. (1971). "External Control and Internal Control". *Psychology Today*, 5 (June): 37-59.
25. Stocker, F.D. (1972). "State Sponsored Gambling as a Source of Public Revenue", *National Tax Journal*, 25/3: 439-40.
26. Suits, D.B. (1977). "Gambling Taxes: Regressivity and Revenue Potential", *National Tax Journal*, 30 (1): 833-86.

Uluslararası Silah Tröstlerinin Türkiye Harekatı...

Ahmet Abakay

Kusku yok ki, silah üretimi ile "savaş üretimi" arasında yakın ilişki var. Silah üreticilerinin ya da yandaşlarının en büyük korkusu herhalde "savaşsız bir dünya" olmalıdır. Savaş olmasa silah üretiminin de bir anlam ve gereği kalmayıacak, özellikle uluslararası çapta iş yapan dev silah tröstleri süper kârlar elde edemeyecek.

Bunlar bilinen oğular. Bilinen bir başka şey de, son 1-1,5 aydan beri uluslararası çapta üretim ve satışlar yapan silah şirketlerinin Türkiye'ye silah teklifi yağdırmaları, silah pazarının Türkiye üzerinde kırızmıştır...

Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi ile buna bağlı Savunma Sanayii Fonu kurulmasına ilişkin yasanın TBMM Genel Kurulunda kabul edilmesiyle birlikte yerli ve özellikle yabancı firmalar Milli Savunma Bakanlığının kapısını calmaya başladı.

Askeri araçlar için Thyssen-Henschel, Kraus Maffei (F.Alm.); Sankey, Aerospace (Ing.); Cadillac-Gage, Westinghouse, Ford, (ABD); Panhart (Fransız); İni (İsp.) firmaları temaslara başlarken, Türkiye'nin bazı büyük holdingleri ve resmi kuruluşlar silah üretme konusunda bu yabancı firmalarla ortaklıklar kurma hazırlığına başladılar.

YASA NELER GETİRİYOR

"Savaş sevdalılarının" Türkiye topraklarına üşüşmesine yol açan yasanın gerek Bütçe Plan Komisyonunda, gerekse TBMM Genel Kurulunda görüşülmesi ne gariptir ki, Türk basında tük sütnülük kısa haberlerle genişirildi. Olay başında Semra Özal'ın kokteylleri ile ilgili haberler kadar bile yer bulmadı.

Yasa, Türk Silahlı Kuvvetleri için gerekli olan modern araç ve gereçlerin ülkemizde üretimini "Özel sektör" ve "Yabancı sermaye"ye açıyor.

Yasanın genel gereçesinde ve

yon üyesi 7 SHP milletvekili muhalefet şerhlerinde silah üretiminin özel sektör ve yabancı sermayeye açılmasını, ayrıca Fon'un denetiminde TBMM (Sayıştay) denetiminin dışına kaçılmasının sakıncalarını vurguladılar.

Fonun denetimi tam bir "yanlıştan mal kaçırma" mantığı ile düzenlenmiş bulunuyor.

Yasa ile oluşturulan Savunma Sanayii İcra Komitesi, stratejik hedef planına göre sağlanması gereklili olan modern silah, araç ve gereçlerin üretimi, yurt içinden ve dışından sağlanması konularında birinci derecede görevli ve tam yetkili kılınıyor.

Başbakanın başkanlığında, Genelkurmay Başkanı ve Milli Savunma Bakanı'ndan olacak bu üç kişilik İcra Komitesi, milyarlarca lira ya da dolarlık alım satım, üretim kararları almaya yetkili kılmış bulunuyor. Böylece büyük rakamlarla ifade edilen bu işlemler için getirilen denetim biçimini, yapılacak işin ciddiyeti ve boyutlarıyla hiç de orantılı değil. Başkanlık ve Fon'un her türlü işlemi, Başbakanlık, Milli Savunma Bakanlığı ve Maliye-Gümrük Bakanlığında (yani siyaset iktidar tarafından) seçilecek birer kişiden olacak bir "heyet" tarafından denetlenecek.

Muhalefet milletvekillerinin, bu konudaki eleştirilerine karşı çıkan ANAP'lı komisyon üyeleri şu görüşü ileri sürdüler: "İcra komitesinde görev yapacaklar devletin en yüksek yerlerine gelmiş olan Başbakan, Genelkurmay Başkanı ve Milli Savunma Bakanı olacaktır. Bu kişilere güvenmese kime güveneceğiz? Sayıştay denetimi şart değildir..."

"Devletin önemli yerlerine gelenler"e güvenmek gibi son derece subjektif gerçekeler ileri sürünlere Lockheed uçak yolsuzluğu olayında milyonlarca dolar rüştü aldığı için görevlilerinden istifa eden ya da kayıplara karışan birçok devlet adamı gösterilebilir. Japonya ve F. Almanyada son skandallar bunun en somut örnekleri.

Özel sektörün ve yabancı sermayenin ulusal savunma sanayiine girmesini savunan ANAP'lılar komisyonunda ayrıca bu kesimin silah sanayinde büyük deney sahibi olduğunu da dile getirdiler.

Bu konuda özel sektörün deney sahibi olduğu kuşkusuz. Bu alanda deneyden yararlanılmak istendiğine göre, bugün sıkıyönetim mahkemelerinde silah kaçakçılığı ile yargılanan bazı isimlerden de yararlanmak mümkün. Bu insanların Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme idaresinin üst yönetimine getirilmesi hiç de ters olmaz gibi geliyor bize..

Silahlanma Rüzgarları, “Üçüncü Dünya”ya Doğru...

Tufan Aydin

Yönetime gelir gelmez, Reagan, temel hedeflerini net bir biçimde belirledi: "Sovyet yayılmacılığını askeri güç ile durdurmak"¹ Ayrıca, Alexandre Haig de, "uluslararası terorizm"in çok önemli bir sorun olduğunu belirtti. Reagan Yönetimi ile başlayan bu soğuk savaş edebiyatının altında saldırgan politika, 1985'te de sürdürdü. Politikanın bir hedefi de, Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın azgelişmiş ülkeleriydi (ağ). Büyük ölçüde, kapitalist dünyada giderek etkinlik kazanan askeri-endüstriyel kompleksin yönlendirdiği politikanın temel anahtarlarının başında, stratejik bölgelerde kurulan saldırgan askeri paktlar gelmektedir. Söz konusu politikanın, azgelişmiş ülkeler üzerinde yansımısi ise, ekonominin giderek askerileşmesi, bu ülkelerdeki askeri siyasi gücün artışı, bölgesel savaşlar ve gerginlikler biçiminde olmaktadır. Batı tarafından dayatılan, yeni uluslararası işbölümü çerçevesinde, ağ'lerin ulusal egenlik ve ekonomik bağımsızlık girişimleri, askeri tekellerin çıkarlarına feda edilmektedir. Bugün, kapitalist dünyada, yukarıdan aşağıya uluslararası bir askeri devlet-tekel sisteminin oluştuğunu söylemek, pek abartmadır. Haliyle, bu sonucun askeri tekellere büyük kârlar sağlama, şartsızı değil. 1980'lerin başında tüm dünyada 650 milyar dolar olan askeri harcamaların, 100 milyarı ağ'ler'e aittir.²

SILAH TİCARETİ

Ağ'lerin silahlanma yarışına çelmeleri, genelde iki yolla olmaktadır: Silah ticareti ve bu ülkelerde askeri üretimin geliştirilmesi. Öteden beri, bu ülkelere verilen askeri "yardım"lar ve ekonomik "gelişme" yardımları, Batı'nın ekonomik ve stratejik talepleri doğrultusunda olmuştur. Gelişen koşullar ile birlikte, silah ticareti bu yardım politikası içinde önemli bir boyuta ulaşıyor. Güne-

müzde, Batı'nın silah ihracatının 2/3'ü ağ'lerde doğru akıyor. Yine konvansiyonel silahların 3/4'ü de aynı yönde akmaktadır. Silah ticaretinin yıllık büyümeye hızı da artmaktadır. 1965-70'de yüzde 10 olan bu hız, 1975-80'de yüzde 25'e ulaşmış, 1980'den sonra da artışını sürdürmüştür.

Savaş sonrası ABD, "hür" dünyayı silaha "alıştırmak" için, önce eldeki stok fazlasını "hediye" biçiminde azgelişmişlere sunmuş, daha sonra silahın "temel ihtiyaç" haline getirilmesi ile bu yolun yerini, ticari antlaşmalar çerçevesinde, teknik yardım adı altında sunulan biçim almıştır.³ Ayrıca, çağımızın silahları, salt silah olarak satılacak metalar olmaktan da çıkmıştır. Bunlar özel hizmetler gerektirmektedir; çeşitli tesisatlar, havaalanları, limanlar, elektronik donanımlar, gelişmiş iletişim aygıtları ve bu silahları kullanılabilecek eğitimli personel gibi... Silah ticareti ile ağ'ler üzerinde kurulan hegemonyada, yukarıda saydığımız gerekliliklerin önemli etkisi var. Geriye, silah talebinin sürekli artırılacak işlemler kahiyor. Bu da, sürekli savaş ve gerginlikleri doğuran saldırgan politikalar ile mümkün. Ve bu politikaları uygulayacak/uygulayan gerici rejimlerle. En çok silah ithal eden ülkeler arasında Güney Afrika, Brezilya, Israel, Arjantin, G.Kore, Endonezya, Mısır, Filipinler, Tayvan ve Singapur'un olduğunu söyleyerek savımızın pek de yanlış olmadığı görülür.

Silahın, sürekli talep bulan bir meta olmasında, savaşların ve gerginliklerin rolünün yanı sıra, özgül bir meta olmasının da payı var. Bir meta olarak, ucuzluğundan ziyade niteliğinin önemli olması, ülkelerin aradıkları nitelikte silahı bulduklarında, fiyatına baksızlık almalarını zorunlu kılar. Silahın niteliği de, yine silahı üretenlerce/pazarlayanlarca belirlenmekte. Komşu ülkelere silahlanma

düzeyinden geri kalma kaygısı, enson geliştirilen silahların alınmasını da yataktır. Ve ağ'ler alınan silahları hiçbir "dış" savaşta kullanamayacak olsalar bile stoklamakta, yenileri piyasaya çıktığında onları da almak durumunda kalmaktalar. Böylece sağlanan sürekli talep düzeyi, yeni teknolojilerin araştırılması ve geliştirilmesi yönünde kullanılarak, silah şirketlerinin, silah pazarını sürekli denetim altında tutmaları sağlanır. Kârlılık düzeyi ve ticaret yapılan ağ'lerin, sosyal ve ekonomik gelişimi üzerinde etkinlik kurulabilmesinde olanaklar sağlanması, silah "işi"ne askeri üretim yapan tekellerin yanı sıra, sivil üretim yapan tekelleri de çeker. Rockefeller, "First National City Bank", "Lehman Brothers'in bu alana girişi bu konudaki örneklerdir.⁴

Dünyanın en büyük silah ihracatçıları ülkeleri, ABD, Fransa, İngiltere, F.Almanya ve İtalya'dır. Bu ülkelerde, yaklaşık 40 kadar askeri teknik silah işini denetim altında tutmaktadır. Yine bunlar arasında, ABD tekelleri, ağ'lerle sağlanan silahın yüzde 50'sinden fazlasının sorumlusudur. Ve başta ABD olmak üzere, tüm silah ihracatçıları, silah ticaretini, kendi dış politika ve ulusal güvenlik stratejilerinin gerekli bir aracı olarak kullanmaktadır. ABD'nin 1971-75'de 5 milyar dolar olan ağ'lerle silah ticareti, sadece 1981'de bile bu rakamı aşmış, 1982'de ise 19.8 milyara ulaşmıştır.

Ayrıca, bugün silah Fransa, F. Almanya, İngiltere gibi ülkelerin ihracatında öyle bir hacime ulaşmıştır ki, silahlanma yarışının yavaşlamasına bile ekonomilerinin tahammülü yoktur.

Batı, silah ticaretini bazı "özel" amaçları için de gündeme getirmektedir. Örneğin, petrol ihracat eden ülkelerce biriktirilen sermaye ile silahın takas edilmesi böyle bir olsudur. Batı için oldukça "tatlı" olan petrodollarlar da, "Üçüncü Dünya'da askeri harcamaların, neden OPEC ülkelerinde en yüksek olduğunun yanıdır. 1980-82 yıllarında Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Ummam, Katar ve Bahreyn silah alımı için yaklaşık 40 milyar dolar harcılmışlardır.

Böylece, bu petrol üreticisi ülkeler, uluslararası askeri tekeller ile işbirliği yaparak bölgesel ve uluslararası düzeyde askeri etkinlige kavuşmaktadır.

Yine bir yöntem olarak, askeri olmayan antlaşmalarla ve devletlerarası siyasi antlaşmalarla silah ticareti, neredeyse bir zorunluluk haline getirilmiştir. Örneğin, Camp David antlaşmasında, Mısır ve Israel'in 4,5

milyar dolarlık silah ticareti yapmak zorunda olduklarına ilişkin bir madde vardır.

Silah ticareti, salt gelişmiş kapitalist ülkelerden ağ'lerde doğru olmakta. Ağ'lerin birbirlerine de silah satmaları söz konusu. Bu da sıkılıkla iki şekilde yapılmaktadır: Uluslararası askeri tekellerin, bu ülkelerde tek başına veya ortak olarak kurdukları silah fabrikalarının ürünlerinin satılması ya da Batı'dan alınan silahların, yeniden ihracat edilmesi. Bugün, ağ'lerin silah ve silah donanımı ihracatında payları, yüzde 3 dolayındadır. Ancak, ağ'ler içinde özellikle Brezilya, gelişmiş kapitalist ülkeler ile rekabet edecek silah ihracatı düzeyine ulaşmış durumdadır. Örneğin, 1980'lerin başında, Brezilya'nın silah ihracatı, yılda 2 milyar doları bulmuştur. En çok Sili ve Libya'ya silah satan Brezilya'dan sonra başlica silah ihracatçıları ülkeler sunlardır: Israel, G. Afrika, Libya, Mısır, G.Kore ve Arjantin⁵.

Ayrıca, bazı ağ'ler kullanılmış silah ve askeri donanımı onarip satmaktadır. Singapur ve Filipinler, Vietnam savaşında kullanılan silahların onarılıp satılmasında oldukça uzmanlaşmışlardır, hatta bunların satışı için özel bir merkez kurmuşlardır.

SİLAH ÜRETİMİ

Silahlanma yarışında bir diğer temel olgunun da, ağ'lerin silah üretimi girişimleri olduğunu belirtmektedir. 19. yüzyıldaki ilk silah üretimi örneklerini ve yine Birinci Dünya Savaşından sonra, G. Afrika ve Türkiye'de olduğu gibi, devlet eliyle yapılan küçük silah ve askeri donanım sağlama işlerini saymazsa, ağ'lerin silah üretimi ilişkili ilk girişimleri, ikinci dünya savaşının ardından rastlar. Savaş sırasında silah transferinin hem hemen durması nedeniyle, özellikle Latin Amerika ülkeleri ve G. Afrika, Avustralya, Hindistan gibi ülkeler silah üretimi konusunda planlar yapmış, savaş sonrasında lisanslar ile üretimi başlatmışlardır. Bu konuda Peron'un Arjantin'i büyük mesafeler katetmiş, 1950'lerden itibaren silah üretimi ilişkili cabalarını sistematiğe getirmiştir. Peron'un iktidardan devrilmesi ile ağ'lerde silah üretimi ilişkili bu en önemli deney terkedilmiştir. Daha sonra, bu konuda Brezilya ve Hindistan'ın faaliyetlerini görüyoruz⁶. Önce ağ'lerin kendisi "bağımsız" silah sanayi çalışmaları artmıştır. Silah üreticisi ağ'lerin sayısı 50 dolayındadır. Silah üreticisi ağ'lerin onde gelenleri başalarını, uluslararası askeri tekellere

"Bağımsız" silah üretiminin, ağ'lerde ağırlık kazanmasının bir yanı da, ağ'lerin yöneticilerinin halklarını "ulusal" silah sanayinin zorunluluğuna inandırmaya çok hevesli olmalarıdır. Ulusal bir silah sanayinin gerekliliği

borcludur.

Ağ'lerde silah üretiminin bir biçimi, Batılı silah şirketlerinin, hiyerarşik şekilde örgütlenmiş askeri üretim sistemini içinde, bu ülkelerde montajlar ve küçük imalatlar yapmak temelinde dayanmaktadır. Askeri şirketlerin, bu yolu seçmelerinde önemli etmenler rol oynamaktadır. Ağ'lerdeki düşük ücret düzeyinden yararlanmak suretiyle, üretim giderlerinin azaltılması; ağ'lerin bu silah şirketlerine ihracat kısıtlamalarından kaçabilme olağanı sağlaması; yine ağ'lerin uyuladıkları yabancı sermayeye teşvik yasalarının vergi, kredi ve kâr transferi konusunda kolaylıklar sağlanması; silah üretimi yapan ağ'lerin "pek" demokratik olmaması nedeniyle sürekli bir çalışma "barışının var olması etmenler arasında sayılabilir.

Ağ'lerde silah üretiminin diğer bir biçimi, "bağımsız" ya da "ulusal" silah üretimi girişimleridir.

ya da hangi koşullarda gündeme getirebileceği ayrı bir tartışma konusu. Ancak, bize bilinmesi gereken bir gerçek var ki, o da teknoloji ve sanayileşme açısından gelişmiş kapitalist ülkeler ile ağ'ler arasındaki kullanım süredükçe, ağ'lerde silah sanayinin "bağımsızlığı" hayalde öteye gidemeyeceğidir. Bu konuda, "Üçüncü Dünya'nın en bağımsız silah üreticisi" sayılan Israel ve G. Afrika'ya bakmak; Arjantin, Brezilya, Singapur gibi ülkelerin kendi üretimleri diye pazarladıkları silahların aslında Batılı ülkerin askeri şirketlerle ortak yapım olduğunu görmek yeterli kanıt sayılır.⁸

SİLAHLANMANIN "YÜKLERİ"

Ağ'lerde askeri harcamalar, 1970'lerde bütçelerinin yüzde 7.2'sini oluşturanken, 1982'de yüzde 16'ya yükseltmiştir.

Silahlanma yarışının, zaten oldukça yoğun sosyal ve ekonomik sorunlar içinde yaşayan ağ'lerde dayatılması sonucu, yetersiz olan kaynakların üretici olmayan alanlara kaydırılması ile bu ülkeler daha ağır bir yük altına girerler. Bize bu konuda, silahlanma harcamalarının büyümeye hızı ile gayrisafi milli hasılanın kıyaslanması önemli ipuçları verir. Son 20 yılda silahlanma harcamaları, yüzde 350 artarken, gayrisafi milli hasila ancak yüzde 200 artış göstermiştir. Yine, askeri harcamaların büyümesi, ağ'lerin ekonomileri üzerine aldığı ağır yükler odukça çarpıcı örnekler vermek mümkün: (TABLO-1)²

TABLO 1.

AZGELİŞMİŞ ÜLKELERDE ASKERİ-SİVİL HARCAMALARIN KIYASLANMASI

Ülkeler

Ülkeler	1 askerin masrafına karşılık gelen sivil nüfus
Orta Doğu	346
Afrika	364
Uzak Doğu	146
Güney Asya	767

Silahlanma yarışının, var olan kaynaklarda yarattığı erozyondan en çok etkilenen, ödemeler dengesidir. Ağ'lerde dövizde oldukça bağımlı olan ekonomik yapı, silah tüketimi ya da silah ithali gibi döviz "eritici" ilişkilerle daha da bozulmaktadır. Dolayısı ile, silahlanmaya en büyük pay ayıran ağ'lerin (Arjantin, Brezilya, Israel, G. Kore, vb.) en borçlu ülkeler

olmaları bir tesadüf olmasa gerek.

Ulusal gelirin önemli kısmının, askeri harcamalara ayrılmazı, teknolojik atılımların ve sanayi potansiyelinin üretici olmayan askeri alana yönlendirilmesi, agülerdeki sanayinin tek yanlı bir gelişimine yol açmaktadır. Toplumların gereksinim duyduğu temel yatırımların daralmasına neden olmuştur.

Ayrıca, bu ülkelerde askeri sektörde çalışan personel de giderek artmaktadır. Tüm agüler için, askeri personelin, tüm işgücü içinde oranı yüzde 10 dolayındayken, Pakistan'da 1/8, Şili'de 1/4, Mısır'da 1/3'ü ulaşmaktadır. Konunun bir önemini yanı sıra, askeri personeldeki artışın salt niceliksel olmayacağıdır. Ülkedeki vasıflı işgücünün büyük bir bölümü, askeri sektörde kaymaktadır, sivil ekonomi sektörlerindeki vasıflı işgücü açığı vahim boyutlara ulaşmaktadır.

Silah üretiminin istihdam üzerine etkisinin, sadece sivil sektörlerdeki vasıflı işgücü açığı yaratmak olmadığı, istihdamı genişletici etkisi olduğu da söylenebilir. Ancak, silah üretiminin istihdamı genişletici etkisinin, tarım ya da imalat sektöründen daha az olduğu belirlenmiştir.⁹ Öyle olmasa bile, insanlığı mahvedecek makinelere ıreterek, çağımız toplumlarının belası olan işsizliğin çözümlenebileceğini düşünmek daha korkunç.

Günümüzde, agülerde yoksulluk, açlık ve salgın hastalıklar gerçek bir ulusal felaket nitelğini almıştır. Yineleme yinelene usanç verici hale gelen bu felaket tablosunun temel nedeni, kişi başına silah harcamalarının eğitim ve sağlık harcamalarının 2-6 kat fazla olmasıdır. Söz konusu tabloyu şöyle özetleyebiliriz: (TABLO 2)¹⁰

TABLO 2.

"ÜÇUNCU DUNYA'DAKI SOSYAL FELAKET TABLOSU

Açları	500 milyon
Beklenen yaşam süresi 60'in altında olanlar	1700 milyon
Tıbbi bakımdan yoksun olanlar	1500 milyon
Yoksullar	1000 milyon
İssizler	500 milyon
Kişi başına yıllık geliri 150 dolardan az olanlar	800 milyon
Cahiller	814 milyon
Okul olağanından yoksun çocuklar	200 milyon
Sürekli temiz su olağanından yoksun olanlar	2000 milyon

DEMOKRASİNİN "DARALMASI"

Silahlanma yarısının getirdiği ekonomik yükün, yetersiz maddi kaynakları tüketmesinin yanı sıra, ekono-

min askerileşmesiyle birlikte gündeme gelen askeri aygıtın büyümesi olgusu, agülerde siyasi çelişkilerin daha fazla keskinleşmesine yol açar. Komşu ülkelerle ilişkilerin gerginleştirilmesi ve askeri bloklara katılmak suretiyle durumlarını daha da pekiştiren askerileşme yanları, emperyalizmle uzlaşmalarına halklarını ikna etmeye milliyetçi ve şovenist ideo lojilerden yararlanırlar. Batı tarafından silahlanma yönünden özellikle geliştirilen ülkeler, "kritik" bölgelerde olduklarıdan, emperyalizmle uzlaşmanın ve demokratik daralmanın en yoğun yaşandığı ülkeler bular olmuştur. Askeri yatırımların büyük çoğunluğunun yapıldığı, bu bölgesinde "jandarmalar", yapılan "yardım"ların karşılığının ödenmesi amacıyla, demokrasiden "ufak" tavizler vermek durumunda kalmışlardır.

Aslında agülerde yönetim aygıtının askerileşmesi, uzun bir sürecin sonucudur. Bu ülkelerde kapitalist gelişimin askerileşme ve silahlanma ile sürekli kılınması, agülerde yönetimde öteden beri önemli bir öğe olan silahlı kuvvetlerin etkinliğini daha da artırdı. Ancak etkinliğin artmanın istihdamı genişletici etkisinin, tarım ya da imalat sektöründen daha az olduğu belirlenmiştir.⁹ Öyle olmasa bile, insanlığı mahvedecek makinelere ıreterek, çağımız toplumlarının belası olan işsizliğin çözümlenebileceğini düşünmek daha korkunç.

Günümüzde, agülerde yoksulluk, açlık ve salgın hastalıklar gerçek bir ulusal felaket nitelğini almıştır. Yineleme yinelene usanç verici hale

SILAHLANMAYA KARŞI PERSPEKTİFLER

Ağülerin silahlanma batağından kurtulabilmesi, herseyden önce silah-

yar dolara indirilmesi yeterlidir.

Silahlanma harcamalarından kilsilme yolu ile sağlanan tasarrufun, barışçı ve üretken amaçlara yönelik mesi, hem sivil sanayinin gelişimi, hem de sosyal gereksinimlerin karşılanabilmesine olanak verecektir. Böyle bir durumun yaratılması, iki boyutta olabilecek gelişmelerle yakından ilişkilidir. Uluslararası düzeye gerginliğin azaltılması, bu gelişmelerin birisidir. Giderek güçlenen uluslararası demokrasi rüzgarları, silahlanma fırsatını kovacak en büyük güçtür. Bunun yanında, Batı'da askeri tekellerin egemenliğinin kırılması, askeri üretim yapmayan tekellerin etkinliği ve sunacağı alternatifler de yadsınamayacak kadar etkili olabilir. Bu iki doğrultuda olusacak olumlu gelişmeler, uluslararası gerginliği yumuşatarak agüler üzerindeki Batı'nın baskısını bir ölçüde hafifletebilir. Söz konusu gelişim aynı zamanda, yukarıda belirttiğimiz ikinci boyuttaki gelişmelerle de koşturur. Agülerde demokrasiden yana güçlerin etkinlik kazanması, silahlanma harcamalarını azaltarak bunları barışçı ve üretici amaçlara yönelik potansiyeli yaratabilecektir. Bu çerçevede, uluslararası gerginliğin yumasılması ve agülerde demokratikleşme, silahlanma yarısının en temel ilacıdır. Bu ilaci içmeden, askerileşme hastalığından kurtulmak kolay değildir.

1. Janet Finkelstein, "Amerikan Askeri Yardımları: Diplomatik Araç mı?", Dünyada Neler Oluyor? s.406, Alternatif yay. İst. 1983.

2. World Armaments and Disarmament. SIPRI Yearbook 1980, London 1980 (Silahlanma konusunda makalede geçen rakamlar, aksi belirtildiğince, bu kaynağa aittir.)

3. U. Albrecht ve ark., Silahlanma ve Azgelişmişlik. Birikim yay. s. 16, İst. 1978.

4. Tufan Aydin, "Askerileşen Ekonomi, Büyüyen Tehlike", Gün, Eylül 1985.

5. Pierre Fabre, "Üçüncü Dünya Ülkeleri Silah İhracatçı Olma Yolunda", Duyında Neler Oluyor? s. 404-405, Alternatif yay. İst. 1983.

6. U. Albrecht ve ark., age., s. 73-77.

7. U. Albrecht ve ark., age., s. 77-82.

8. Tufan Aydin, "Azgelişmiş Ülkelerde Silah Sanayii ve Barış", Yarın, Ocak 1986.

9. U. Albrecht ve ark., age., s. 120.

10. Silahlanma harcamaları ve sosyal sorunların kıyaslanması, Birleşmiş Milletler ve Dünya Sağlık Örgütü yayalarındaki hesaplamalardan alınmıştır.

lanma harcamalarını kısmaları ile mümkündür. Örneğin, agülerin halk sağlığı, çevre korunması, beslenme, eğitim gibi sorunların çözümü için yıllık silahlanma harcamalarının yalnızca 800 milyar dolardan 798 mil-

BU AŞAMADA

Yasakların Başaramadığı

Sükrar Kurdakul

Türkiye'de sanat, tek parti döneminde de, iktidarın istediği ölçüde denetime girmemiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi ile büttünlere kapağı Meclis'e atanlar arasında edebiyatımızın gelişmesine katkıda bulunan şairler, romancılar, yazarlar davardı kuşkusuz.

İşte Hüseyin Rahmi.

İşte Yakup Kadri, Yahya Kemal, Reşat Nuri, Ahmet Hamdi Tanpinar.

1943'lerde, C.H.P. ileri gelenlerinden Cevat Dursunoğlu'na yazdığı mektuplarda okuyoruz, Meclise girmeyi kişiliğinden ödüne verecek kadar tutkuyla istiyor Tanpinar.

O yıllarda, Yahya Kemal, Partinin "estetik müşaviri" ve İstanbul milletvekili olarak ne'sini buluyordu.

Nazım Hikmet hapisteydi.

Suut Kemal Yetkin ve Selahattin Batu, partide bağlı dergilerden birini yönetiyorlardı.

Abidin Dino, hâlâ sürgünde.

Aykırı toplumsal güçlerde direk temasına başlayan siyaset iktidar, sanatta da kime karşı, kime yandaş olacağını algılamıştı.

Dünya görüşleri ne olursa olsun düşün ve sanat adamları da biliyordu bunu.

Bu nedenle hele 30'lu yıllarda, XX. yüzyıl idealizminin bayraktarlarından Henri Bergson'un acentalığını üstlenen kalem erbabi, çömezlerini çoğaltma olağanlığını çabuk buldu.

Necip Fazıl ve Peyami Safa'nın başını çektigi "ruhçular" tarihsel maddeciliğe cepheden saldırarak, doyayı yoldan, Kemalizme vurmaya çalışılar.

Mustafa Kemal, "Hayatta en hakis mürşit ilimidir," diyor.

Bergson'cular, sıkılmadan:

"Müsbed ilim lokomotifi bozulmuş vagonlar gibidir." diye yazıldılar.

Cumhuriyetin kurumları teklemeye başlamıştı çünkü. Cumhuriyetin kurumlarında gücünü deneme ce-

saretini bulan kapital'in, etkisi gözle görünür derecede belirginleşmiş. Sermaye çevreleri, gizli sömürge dumruma düşürülen Osmanlı İmparatorluğunun son ellî altmış yılındaki, liman burjuvazisinin görevini yüklemeye çalışıyordu yüzszüce.

Düzenle ulaşan edebiyat adamı, işte bu gücün ekmeğine tereyağı siren akımlarla da uzaştı ister istemez.

Ya susarak, ya doğrudan yandaş olarak.

Cumhuriyet tarihinin her döneminde yalnız dünya görüşümüz toplumbilim, tarih, ekonomi ve felsefe, tüm gerici akımlarla savaşımı sürdürdü. Sanatta da çağdaşmayı başardı.

1941'lerde, Yurt ve Dünya dergisinde söyle yazıyordu Niyazi Berkes:

"Bergson eski Yunandan beri garp tefekürünün binbir mücadele ve bocalama içinde meydana getirdiği abideyi, müsbed ilimi, hayattaki kafayetsizliğini iddia edecek kadar baltalayan, müsbed ilimlerin geçirdiği buharlardan istifade ederek ilme düşman neticeler çıkarın son mütefekkirdir. Faşistçe düşünüş tarzi da, yatak istediği fikirlerde tarih ve cemiyet iliminin en basit temelleriyle taban tabana zittir... İlinden korktuğu için veya bilmediği için ona hücum edenlerin devri geçmiştir. İlinden korkmayan, onu arayan cemiyetimizde de Bergson'vari hurafelerin ve safıkların yeri yoktur..." (Şubat 1941)

Bergson ve Nietzsche..

1920'lerden II. Dünya Savaşının bitimine kadar ülkemizde de tüm gerici akımların "mürşid'i olarak görünen bu iki idealist düşünürden ikincisini yargıladığı yazısında Nusret Hizır şu gerçeği vurguladı:

"Nasyonal Sosyalizm düşünüs alanında kendine dayanak arayınca bu dayanağı Nietzsche de buldu. Neden? Çünkü, Nietzsche aşırı ferdiyetçilikten hareket ederek öyle bir düşünüş binası kurmuştur ki, bunun içinde başlıca kavram "insanüstü" kavramıdır. Üstelik bu binanın asıl rengini

ve karakterini veren mevcut cemiyetin ahlakına karşı büyük bir düşmanlık; öyle ya köle ahlakından kurtulup iyi ile kötüün ötesine geçen bir ahlak kurmak gerek; bunun pek tabii bir sonucu da demokrasi düşmanlığı olacaktır. Demokrasi düşmanı bir rejime ideoloji olarak biçilmiş kaftan olmak için fazlasına lüzum yok.." (Ant dergisi, 16 Haziran 1945)

Demokrat Parti'nin iktidar yillardaysa, burjuvaziye yandaş olan tüm akımlar artık Kemalizmin ilkelerine açıktan karşı çıkarak, kurulasmaayı öngördüler. Bu dönemde sermaye çevreleri dış kapital ile bütünlükçe uluslararasıyı yitirdi.

Siyasal iktidar, bu kez de düşün ve sanat adamlarından yandaşlar bulmuştu kendisine.

İşte iktidarın kaptan kökündeler:

Samet Ağaoğlu, Sıtkı Yıldızı..

Milletvekilleri: Faruk Nafiz Çamlibel, Arif Nihat Asya, Mehmet Faruk Gürünca. (Ve girdiği birkaç seçimde Sinop'tan yeterli oyu alamayarak mahzun olan Ahmet Muhip Dranas.)

Yazarken "Demokratikleşme sürecine özgü bunalımlar" sözcükleriyle tanımladığımız dış kapitale teslim olma döneminde, özellikle orta tabakanın esnaf ve zanaatkar kesimi büyük bir hızla sınıf değiştirirken, iktidar 142. maddeye yeni zamlar getirerek yaratma özgürlüğümüze yasak koymaya çalışıyordu.

Ne oldu ama.. Asım Bezirci'nin Varlık dergisinde (ocak 1986) adlarını andığı şairler, yazarlar üzerinde baskı yöntemleri denendi de toplumcu gerçekçi akımın gelişimi engellemedi mi?

Kimileri, üzerlerine alsınlar diye yazıyorum:

O gün insanlığın temel haklarına aykırı yasakların başaramatadığını, bugün Bergson'ların, Nietzsche'lerin temsil ettiği akımların uzantıları mı başracak..

Tevfik Fikret Şermin'le çocuklara, Haluk'un Defteri'yle de gençlere seslenir. 1911'de yayımlanan Haluk'un Defteri Tevfik Fikret'in Meşrutiyet'ten sonra yazdığı şiirleri içine alır. Şiirlerinde imge ve duyguya oranla düşüne, bireysel boyuta oranla toplumsal eğilim ağır basar. Kitaba adını veren birinci bölümde şair, gençliğin ve geleceğin simgesi olarak oğlu Haluk'a —inanç ve içtenlikle— seslenir. Onu yarından umutlu olmaya, yurdunun yükselmesi, özgürlüğe kavuşması için çalışmaya, hayatı, gerçeğe, insana, bilime bağlı kalmaya, zulme ve haksızlığa başkaldırmaya çağırır.

"Haluk'un Amentüsü" başlıklı şiir hem bu bölümün en önemli, hem de Tevfik Fikret'in en ileri ürünlerinden biridir. Şiirde dine ve hurafeye karşı bilim ve teknik savunulur. Şaire göre karanlığı bâtil (boş) inançlar değil, akıl yenecektir. İnsanlar birbirinin kardeşi ve yeryüzü hep sinin ortak yurdudur. Dünya cennete donecekse ancak onların kolkola gitip çalışmasıyla, dayanışmasıyla dönecektir. (...)

"Hayata Karşı Beşer" başlıklı ikinci bölümde, Tanrıdan, insanlığı neden böyle acılar ve yoksulluklar içinde bıraktığı sorulur. Bu soruda hem bir yakıma, hem de kuşku vardır.

Üçüncü bölümde "Hitabeler" bulunur. Bunlardan "Ferdâ"da Tevfik Fikret gençlerle konuşur: Yarın gençlerindir. Devrimleri onlar yapacaktır. Yurdun bütün umudu onlardır. Şimdi onlar geçmişin nasıl eleştiriyo郎orsa, gelecek de onlardan öyle hesap soracaktr. Onun için durmadan araştırmalı, öğrenmeli ve yükselmeli dirler.

"Bir Kız Mektebi İçin" şiirinde Osmanlıların şanlı tarihi hatırlatılır. Ardından, bilim ve uygurlığın savunması yapılır. Kadınlarını bilgisiz bırakın bir ulusun "en aciz, en felezede millet" olduğu belirtilir. Diğer şiirlerde ise savaş kötülenir, barış ve kardeşlik övülür, "rabb-i mümkün" olan, olanaklar yaratın insanın varlığına duyulan saygı ve gücüne beslenen güven anlatılır.

Çağına ve ortamına göre en ileri düşünceleri savunan Haluk'un Defteri gençleri eğitmek amacını taşır. (1914'te yayımlanan Şermin'de bu amaç çocukların eğitmeye yöneltedir.) Bırkaçı sayılmazsa, şiirlerin dili eskisine ve yazıldı ğı döneme göre sadedir. Yer yer düzüzağa yaklaşıp görünür, fakat onun kucağına düşmen anlatım özenli, esnek ve etkilidir. Aruz ölçüsü kıvraklık ve başarıyla kullanılmıştır.

HALUK'UN İNANI

Bir yaratıcı güç var, yüce ve temiz,
Kutsal ve yüksek, ona vicedanla inandım.

Yeryüzü yurdum, insan soyu ulusum... İnsan
Ancak insan olur bunu anlamakla; inandım.

Şeytan da biziz, cin de, ne şeytan, ne melek var;
Dünya donecek cennete insanla, inandım.

Yaradılışa evrimin başı yok; bu olgunlaşmaya
Ben Tevrat ile, İncil ile, Kur'an ile inandım.

İnsan oğulları birbirinin kardeşi... Hayal bu!
Olsun, ben o hayale de bin canla inandım.

İnsan eti yenmez; bu avuntuya içimden
Bir an için atalarımı unutmakla inandım.

Kan şiddetti, şiddet kanı besler; bu düşmanlık
Kan ateşidir, hiç sönmeyecek kanla, inandım.

Elbet şu mezar hayatını aydınlatır bir kıyamet
İzleyecektir, buna tam inançla inandım.

Boş inanç yerin dibine geçecek, yok olacak,
Akım, o ulu büyüğünün hüneriyle, inandım.

Karanlık sonecek, parlayacak hakkın ışığı
Birden, bir yanardağ patlayışıyla, inandım.

Kollar ve boyunlar çözülp bağlanacak hep
Yumruklar, o şangurdayan zincirle, inandım.

Bir gün yapacak teknik şu kara toprağı altın,
Her şey olacak bilim gücüyle... inandım.

UMUT ÖLMEZ

Olmak nedir gençlik için? Umut ölü mü hiç?
Ölümü insan o hızar pınarının saf suyunu
Bir kez yudumlama, her an son buluşunu
Hızlandıran, hayatın özyusuna karışan
O hain ağıllara karşı nasıl, hangi gücün
Yardımıyla ölümden kurtulur? Hangi aldatan,
Avutan çıkışları çorak toprağın
Korkulu büküşlerini yataştır?.. O cennetten
Yoksun kalmasın insanlık; şimdi tedirgin,
Şu eski darboğazı pek sevinmeden geçen!

Yenileştiren:
ASIM BEZİRCİ

Tevfik Fikret ve Gençlik

Asım Bezirci

Sanatçının Yansız Yandaşlığı

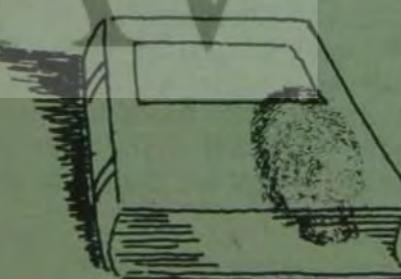
Afşar Timuçin

Her bilinçli kişi gibi sanatçının da bir felsefesi, bir de bu felsefeyi insan ilişkileri açısından apaçık kılan bir dünya görüşü doğru değildir. Şiirin yalnızca duyguları anlatabildiği, müziğin de duygular düzeyini ne olursa olsun aşamadığı, düşüncelerin en yetkin biçimde romanda ortaya konulabildiği savı doğru değildir. Sanatçı bir yansıtıcıdır ve varolan gerçekliğin her yönünü sanatında rahatlıkla yansıtabilir.

Ancak sanatçının neyi nasıl yansıtabileceğini bilmesi önemlidir. Bu da her sanat dalı için ve her sanatçı için olduğu gibi her yapıt için de aynı yöntem sorununun sözkonusu olduğunu duyurur. Daha doğrusu, sanatçının her yaratma ediminde apayrı dışlaştırmayı yöntemleri araması gerekecektir. Bu yöntem arayışları elbette her şeyden önce sanatçının felsefesiyle ve dünya görüşüyle belirlenmiş olacaktır. Ancak yöntem bir aaksi ya da bir maymuncuk değildir. Her çeşit sanatta her tür duyu ve her tür düşünce anlatılabilir. Bir engel sözkonusuya, bu engel sanatın eksikliğinden değil, sanatçının yetersizliğinden, örneğin yöntemlerini iyi belirleyememiş olmasından gelir. Sanatçı her yaratma ediminde yöntemlerini doğru olarak belirleyebilecek yetkinlikte oluktan sonra her istedğini bize ullaştıracaktektir.

Sanatçı böylece gerçeklikle aramızda oldukça dolaylı bir ulaşım ağı kurar. Onun gösterdiği yollardan dünyaya açılırız, onun dünyasında zorunlu duraklar yapmadan. Bir başka deyişle, sanatçı dünyanın sorunlarını çözümlemek, yapıtına çözümleter. O söyleyeceği, söyleyebileceği her şeyi kahramanlara, simgelerle, imgele, benzetmelere, renk ve ses bileşimlerine söyletecektir. Çehov söyle

der: "Tanrı gibi, kötümserlik gibi sorunları çözecek olanlar yazarlar değil. Yazarın rolü kişileri, durumları, kişilerin Tanrı'dan ya da kötümserlikten sözdeş biçimlerini yansıtmaktır. Sanatçı ne kişilerini ne onların söylediklerini yargılar. O yansız bir tanıktr yalnızca. Yargılacak olanlar juri üyeleri yani okuyucularıdır."

Buna göre sanatçı yalnızca göstermek istediği şeyler secer ve sergiler. Sanatçının yanlışlığı seçimlerinde ortaya çıkar diyebiliriz. Bir anlamda tam bir yanlışlıkta, kendisine uymayı dişayacak kadar kesin bir yanlışlıkta; bir anlamda da tam bir yanlışlıkta, gerçekliğin tüm koşullarına saygı göstermekle belirgin bir yanlışlıkta. Bu seçtiğim şeylerin doğru olmadığını, gerçekliği karşısadığını söyleyebilir misiniz? O bu soruyu her zaman soracaktır bize ve her zaman onayımızı almak isteyecektir. Çehov sanatçının yansız bir tanık olması gerektiğini bildirirken haklıdır ama Vanya Dayı'ya Serebriyakov'la ilgili olarak şunları söylemekten de haklıdır: "Bak şimdi, tam yirmi beş yıldır sanattan hiçbir şey anlamaksızın sanat üzerinde dersler veriyor ve yazilar yazıyor. Yirmi beş yıldır başkalarının gerçekçilik üzerine, doğalcılık üzerine, başka benzer

saçmalar üzerine fikirleriyle geviş getiriyor. Yirmi beş yıldır, akıllı insanların zaten bildiği, ahamkarlarsa hiç mi hiç ilgilenmediği şeyler üzerine dersler veriyor, yazilar yazıyor. Kısacası yirmi beş yıldır boşuna vakit harciyor. Bununla birlikte o ne güven, o ne calmı... Emekliliğini aldı, ama bir allahın kulu onun herhangi bir çalışmasını bilmiyor. O kesinlikle tanınmıyor. Böylece yirmi beş yıldır tüm yaptığı kendisinin olmayan bir yere sahip çıkmak oldu. Ama bak, bir yarı-tanrı gibi yürüyor."

Yapıt sanatçının katıldığı bir şeydir ama onun dışında bir şeydir, onun dışındaki bir şeyleri yansitan bir şeydir. Böyle olduğu için sözkonusu eleştiri Çehov'un bir eleştirisi olmaktan çok yaşamın bir eleştirisidir, yaşamın kendisiyle ilgili bir eleştirisidir. Serebriyakov'u vareden de, onu eleştiriye tutan da toplumdur. Çehov yalnızca onu görmüş ve göstermiştir. Serebriyakov'u sevse de sevmese de, Vanya Dayı'yi tutsa da tutmasa da,

Halk Müziği ve Ulusal Kültür

Bülent Alaner

Tarih öncesi toplumlarda ve günümüzde de yaşamalarını sürdürmenin doğaya bağlı toplumlar, kişi ile toplum beraberdir. Oradaki her türlü davranışa, töreye göreneğe toplumun anonim damgası vurulmuştur. Toplum, bu anonim özellikler ile temsil edilmektedir. Ancak, daha sonraki dönemlerde ve bazı toplumlarda, olağanüstü güçler ve yeteneklerle donatılmış olduklarına inanılan bazı kişiler, şamanlar, büyütüçüler ve ozanlar, az çok bu anonimliğin dışında kalmışlardır. Bunlar, olağanüstü güçler ve halkın arasında birer aracı olmuşlardır.

İşte, halk müziğinin köklerini insanlık tarihinin bu karanlık dönemlerinde aramak gerekir.

İlk dönemlerde toplumun tümü ile beraber olan müzik, çağlar geçtikçe ve toplumlarda çeşitli gruplaşmalar meydana çıktı, parçalanmaya yüz tutmuştur. Ancak bunlardan halk müziği, geleneklerinden hiç kopmadan yaşamını sürdürmeyi başarmış, toplumun bir simgesi ve toplumu oluşturan kişilerin kimlik kartı oluşturmuştur.

Bugün, çevremize baktığımızda iki tür müziğin varlığını gözlemekteyiz. Bunlardan birincisi, daha çok toplumun üst kesiminde kişisel yaratılar sonucunda gelişmiş ve bugün sanat müziği dediğimiz türdür. İkinci ise halk müziğidir.

Ancak, bugün halk müziğini, geleneksel Osmanlı Divan Müziği'nin kısıtlı ve yoz bir uzantısı durumuna sokmak isteyen kişiler bulunmaktadırlar. Hatta, bu kişiler öyle ileri gitmektedirler ki, halk müziği besteciliklerini rahatlıkla söylemektedirler. Burada hemen şuna değinmek gerek ki, halk müziği hiçbir zaman bestelenmez.

Öyleyse nedir halk müziği?

Halk müziği, halk sözcüğünün gerçek anlamında, ulusun toprağı bağlı olarak yaşayan taban kesiminin, yanı çiftçinin, çobanın, göcebe köylülerin ve köy ozanlarının müziğidir. Bu nedenle, gerçek halk müziğine "Köylü Müziği" adı verilmektedir. "Köylü Müziği" sözcüğünü, büyük Macar bestecisi ve müzikolog Beila BARTOK, şöyle tanımlamaktadır:

"Köylü sözcüğü, ulusun tarıma ugraşan kesiminin tümü için değil, daha çok fiziksel ve ruhsal anlatım ihtiyaçlarını, öz geleneklerine uygun bir biçimde gideren ve ıgğidüsel bir özümlemeden sonra, kendi anlatım biçimlerine uydurabilen bölümü için kullanılmaktadır."

Halk müziğinden söz ederken, bu müziğin kökeni konusuna da değinmeye fayda vardır.

Bugün Anadolu'da yaygın olan gerçek halk müziğinin köklerini araştırmak için, bir yandan ulusal tarihimizin ve eski Anadolu Uygarlıklarının tarihini derinliklerine inmemiz, diğer yandan da en eski kavimlerin müziklerinde var olduğu saptanmış yapı taşlarını, ezgi gidişlerini, ritm yapısını bilmemiz ve bütün bunların gelişimlerini, değişik müzik biçimleri içerisinde, karşılıklı etkileşim ve yayılma yollarını araştırmamız gereklidir. İşte, bu incelemeler sonucunda, bugün üzerinde hâlâ tartışılan halk müziğimizin kökleri ortaya çıkacaktır.

Şimdi de, yaratma, ve ulusal kültür içerisinde yaratmanın önemine değinmek gerekir.

Toplular, yaşamalarını sürdürmek için, çeşitli alanlarda olması gereği gibi, kültür ve sanat alanlarında da yeni yeni değerler yaratmak zorundadırlar. Yaratma işi ise, toplum koşulları ile biçimlenen sanatçılara yapılır. Sanatçilar, bir yandan toplumun koşulları ile biçimlenirken, diğer yandan da yaratıkları eserlerle, toplumları belirli bir yere doğru yönlendirirler. Ancak bu düşünceler

herzaman doğru olmayabilir. Bizimki gibi bir geçiş süreci içerisinde olan toplumlarda, sanatçular genellikle toplumun eski kültürel koşullarından kopuktur. İşte, toplumun eski ve yeni sanat ürünlerinin yeterince bilinmemesi, bir yaşayış durumuna gelebileceği, kendiliğinden sanatçının yaşamına katılmayı, genellikle sanatçının da eski değerlere bilinçli olarak yaklaşmayı, bu kopukluğun başlıca nedenleri arasında sayılabilir.

Bu kopukluğun sonucunda da sanatçı, toplum değerlerinin önüne uygun olacak eserler veremez ve halkın kendi öz kültürüne yabancılaşmasını etkileyemez. Bunun sonucunda da toplum ve sanatçı arasındaki kopukluklar her zaman sürer gider.

Toplum ve sanatçı arasındaki kopukluk, sanatçının toplumun değerlerine bilinçli bir şekilde açılması ile yok olabilir. Bilme ve yaşam yol ile toplum değerlerine açılan sanatçı, toplum değerleri ile biçimlenirken, yaratıldığı eserler yolu ile de toplumu etkileyecektir.

Toplum ve sanatçı arasında bu kültür alışverişi kurulduğu ölçüde, çok sesli çağdaş Türk müziği var olacak ve evrensel sanatta gerçek yeri alacaktır. Bu alışverişin gerçekten kurulabilmesi ve sürekli olabilmesi, çok sesli çağdaş Türk müziğinin eski kültür ve sanat değerlerimizi, özellikle halk müziğini yanı "köylü müziğini" eserlerine kaynak olarak alabilmesine bağlı görünmektedir. Kaynak olarak alma ise, yabancı gözü ile Türk kültüründen yararlanmak ya da buna özenmek değil, gerçek sahibi olarak kendi toplumunun kültürünü bilme ve yaşam yol ile özümlemek, bu özümlemenin doğal sonucu olarak da çağdaş anlayış ile yapılacak yeni eserlerle toplumun kültürünü temsil etmek ve bu anlamda eserler vermek demektir. Bu, aynı zamanda dünya kültürünün çeşitliliği açısından da gereklidir.

Ancak, günümüzde bu görüşe karşı çıkan görüşler de bulunmaktadır. Bazı sanatçilar halk müziği ezgilerinden faydalananmayı, bu ezgileri çoxseslendirmeyi, oldukça kolay ve basit bir iş olarak düşünmektedirler.

Öyle ya. Besteci yeni temalar yaratma derdinden kurtarmıyor mu? İşini iyiden iyiye kolaylaştırıyor mu? Ancak bu çok yanlış bir düşünme.

Halk ezgilerini işlemek son derece güç bir iştir. Hatta halk ezgilerinden yararlanarak çalışmak, baştan aşağıya özgün bir kocaman senfoni yazmak kadar güç bir iştir. Önceden var olan bir tema, besteciye ne denli zorlar, ona nasıl baskı yapar, önce

bunu düşünmek gerekir. Bu, büyük güçlüklerin yalnızca bir tanesidir. Diğer güçlükler de halkın ezgilerinin özelliklerinden doğar. Önce bu özelliklerini sezinlemek gerekir. Daha sonra da onları iyice kavramak, aşırmacaya kaçmadan ustaca değiştirmek ve söylemek gerekir.

Bazları da halkın müziğinden yararlanmayı hem sırasız, hem de zararlı bir iş olarak görüyorlar. Değerli bir besteci bu konuda şunları söylemektedir:

"Bugün dünyamızda iyiden iyiye yayılmakta olan şu halk şarkılarını derleme işi, bir çeşit zihin tembelliğinin sonucudur.. Yepyeni bir kaynağın başına üşümüş, boşuna kendimi tazelemeye, kurumuş beyinlerimin verimini artırmaya çalışıyoruz. Oysa, yaptığımız gerçekte, yeteneksizliğimizi ve beceriksizliğimizi örtmeye çalışıyor. Kavgadan kaçmanın bir çeşidi bu. Yaratma ruhunu bozan ve yok eden birtakım araçlardan, salt kolaylıklarla ve rahatlıkları yüzünden bir türlü vaz geçemiyoruz."

İşte böyle diyor bir besteci.. Ne kadar üzücü ve yanlış bir yargı! Böyleleri ne düşünüyorlar da böyle konuşabiliyorlar ki? Her halde şunu demek istiyorlar:

"Halk şarkılarına tutkun olan ve onları derleyen besteci, oturuyor masasının başına, aklına bir şey gelmeyeince de umutsuzluktan açıyor derle-

mesini, içinden bir iki parça seçiyor, sonra da yaratma zahmeti olmadan hemencecik eserini yazveriyor."

Yok..... böylesine basitleştirmek gerekir konusu. Bu kişiler Shakespeare'i düşünseler ya.O, oyularının hiçbirinde konuyu kendisi yaratmış değildir. Onun da mi beyni konularını oradan buradan alacak kadar kurumuştu? O da mı yeteneksizliğini ve beceriksizliğini örtmeye çalışıyordu? Hele Moliere daha da ilerisi ni yapıyordu ya. Konularını başka kaynaklardan almak şöyle dursun, eserlerinin temel öğelerinden bazlarını bile o kaynaklardan çıkarıyor, birtakım deyimleri hiç değiştirmeden oyunlarına alıyordu.

İşte, bir tiyatro eseri için konu ne ise, bir müzik eseri için de tema aynı seydir. Tiyatroda, resimde ve heykelde olduğu gibi müzikte de önemli olan şey, konunun nereden alındığı değil, nasıl işlendiğidir. Bütler ancak, konunun nasıl işlendiğine bakarak, sanatçının ustalığını, anlatım gücünü ve kişiliğini ölçebiliriz.

Konuya bir başka açıdan da bakabiliriz. Bach'ın sanatı, müziğin uzun bir dönemini kapsar, o dönemin müziğine nasıl güclü bir damga vurur, hep bilinir. Bu müziğin bütün öğeleri, Bach'dan önceki müzikçilerin yaratıkları ve kullandıkları kalıplara tamamen uygundur. Bu us-

tanın müziğinde, Ondan önceki bestecilerin kullandıkları motifleri rahatlıkla görebiliriz. Bu kötü bir şey mi? Aşırımaca mı? kesinlikle HAYIR... Her sanatçı, kendinden önce gelenlerden bir dayanak, bir temel edinmek ister. Hakkı da vardır buna. Yalnızca hakkı mı? Böyle yapmaya zorunludur da. Öyleyse, neden dayanak diye temel halk sanatını alıp kullanmaya hakkımız olmasın?

Bir besteci, sanatına temel olarak alacağı öğeleri Brahms'dan Schuman'dan değil de halkın müziğinden alsa, bu ne beynin kuruluğu, ne de beceriksizlik belirtisi sayılır.

Son olarak da söylenecek şudur: Bugün konuştuğumuz dilin, eskiden konuşulan dille ortak yanları nasıl çoksa, halkın konuştuğu dili inceleyip eski dil üzerindeki yargılara nasıl varabiliyorsak, halkın müziğin tarihsel belgelerin boşluklarını doldurmaktı işimize yarayacaktır. Sanat yönünden halkın müziğinin önemini bizim için çok büyütür. Çünkü, pek çok ülkede halkın sanat müziğinin içerisinde ermiş ve onunla kaynaşmıştır. Alman bestecisinin Bach'da, Beethoven'da bulabileceği ulusal müzik geleneklerini, biz ancak köylerde ve halkın ağzında bulabiliyoruz. Ancak böylelikle ulusal kültürümüzü evrensel kültür içerisinde kabul ettirebiliriz.

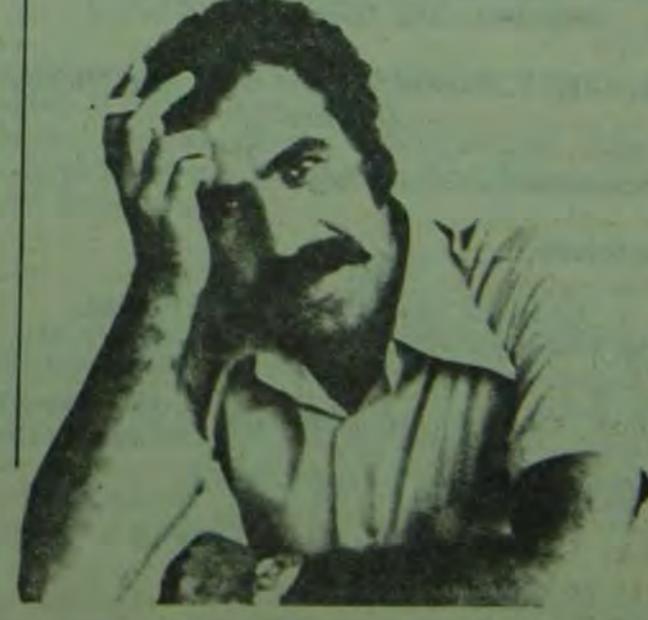
ONUR
İLHAN İLHAN
YAYINA HAZIRLAYAN
MUZAFFER İLHAN ERDOST

YAZILARI, ŞİİRLERİ, RESİMLERİ, ÇİZGİLERİ İLE

Ahmet ADA Oktay AKBAL Talip APAYDIN Atilla AŞUT Ömer ATESDAĞLI Y. BAĞRIŞÇİ Tuğrul Ası BALKAR Nihat BEHRAM Ataol BEHRAMOĞLU Alaattin BİLGİ Şule BÜYÜKÇİMECİ Yaşa ÇEVHİR Nurten ÇELEBİOĞLU Kemal Bayram ÇUKURKAVAKLI Metin DEMİRTAŞ Gültekin EMRE Seyhan ERDOĞDU Vahap ERDOĞDU GÜL ERDOST Muzaffer İlhan ERDOST Ragıp GELENÇİK Hamit GEYLANI Metin GÜVEN Hüseyin İLBİY Atilla KANIBAL Ali KAYMAK Mehmet KİYAT Uğur MUMCU MUNGAM Salt MUMZUR NAZLİHAM Yılmaz OMAY Fikret OTYAM Yaşa ÖNAL Filiz Başaran ÖZYAYEN Şenol SARİHAN İlhan SELÇÜK Tuluk SÖNMEZ Cemal SÜREYYA Tuna ŞENYÜVA Sarıkut ŞÖLÇÜM Ahmet TELLİ Velihi TİMÜROĞLU Erbil TUŞALP ÜRKÜ ULUİRMAK Turgut UYAR M. Ragıp ÜNALAM Öner YAĞCI A. YALÇINKAYA Özcan YAŞIM Azer YARAN Billur C. YILMAZYİĞİT Refik YURTSEVER Can YÜCEL

ONUR YAYINLARI
BİNBJİREK MEYDANI İŞIK SOKAK NO 16/5
DİVANYOLU İSTANBUL

ONUR
İLHAN İLHAN
YAYINA HAZIRLAYAN
MUZAFFER İLHAN ERDOST

Yeniden güldüslüyor kitabevlerinde ...

EKİN – BİLAR A.Ş. ŞUBAT/1986 PROGRAMI

EMEK SÜRECİNDE SORUNLAR (Tartışma)

EKİN DANIŞMANLIK
BİLAR A.Ş.
ANKARA
ŞUBAT / 1986 PROGRAMI

EKİN DÜĞÜNÜ (Müzikli Gece)

5 Şubat, Pazartesi: 19.00 Çankaya Sineması
Açılış Konuşması: Prof. Cevat Geray
Sunucular: Jülide Gülliz, Müjdat Gezen
Katılan Sanatçılar: Esin Afşar, Prof. Metin And, Selda Bağcan, Taner Barlas, Sadık Gürbüz, Aziz Nesin, Timur Selçuk, Deniz Türkali.

BARIŞ (Tartışma)

5 Şubat, Çarşamba: 14.00 AST
Yöneten: Prof. Cevat Geray
Katılanlar: Bilgesu Erenus, Haluk Gerger, Uğur Mumcu, Aziz Nesin, Ahmet İsvan

HÜSNÜ GÖKSEL'E ARMAĞAN

6 Şubat, Perşembe: 21.00 Çankaya Sineması
Açılış Konuşması: Aziz Nesin
Sunucular: Jülide Gülliz, Müjdat Gezen
Katılan Sanatçılar: Esin Afşar, Selda Bağcan, Taner Barlas, Prof. Nusret Fişek, Sadık Gürbüz, Prof. Mehmet Hacıberal, Timur Selçuk, Deniz Türkali.

KÜLT MÜ, KÜLTÜR MÜ, KÜLTRT MÜ ? (Tartışma)

6 Şubat Perşembe: 14.00 AST
Yöneten: Prof. İlhan Tekeli
Katılanlar: Prof. Erdem Aksoy, Mehmet Eroğlu, Doç. A. Taner Kışlalı, Yılmaz Onay, Zeynep Oral, Timur Selçuk.

ŞİİR – MÜZİK

8 Şubat Cumartesi: 14.00 AST
Katılanlar: Selda Bağcan, Fazıl Hüsnü Dağlarca.
Şiirler: Rıfat Aras, Celile Toyon.

M. NURETTİN SELÇUK'TAN BU YANA MÜZİK (Söyleşi)

8 Şubat Cumartesi: 16.30 AST

Timur Selçuk

RUHİ SU TÜRKÜLERİ Anma Gecesi

8 Şubat Cumartesi: 19.00 Çankaya Sineması
Açılış Konuşması: Bilgesu Erenus
Katılan Sanatçılar: Esin Afşar, Mehmet Akan, Taner Barlas, Hasad Dans Grubu, Dostlar Korosu, Sadık Gürbüz, Aziz Nesin, Rahmi Saltuk, Timur Selçuk.

ŞİİR – MÜZİK

9 Şubat Pazar: 21.00 AST
Katılan Sanatçılar: Esin Afşar, Melih Cevdet Anday.
Şiirler: Rıfat Aras, Celile Toyon.

EKİN – BİLAR A.Ş. ŞUBAT 1986 İSTANBUL PROGRAMI

EKİN DÜĞÜNÜ (Müzikli Gece)

3 Şubat Pazartesi: 19.00 Şan Tiyatrosu
Açılış Konuşması: Prof. Cevat Geray
Sunucular: Jülide Gülliz, Müjdat Gezen
Katılan Sanatçılar: Esin Afşar, Sezen Aksu, Selda Bağcan, Taner Barlas Mim, Hasad Dans Grubu, Devekuşu Kabare, Sadık Gürbüz, Aziz Nesin, Ali Poyrazoğlu, Rahmi Saltuk, Timur Selçuk, Deniz Türkali.

KÜLT MÜ, KÜLTÜR MÜ, KÜ KÜLT MÜ, KÜLTÜR MÜ, KÜLTRT MÜ ? (Tartışma)

4 Şubat Salı: 17.00 Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu
Yöneten: Prof. Gencay Gürsoy
Katılanlar: Adalet Ağaoğlu, Aziz Nesin, Zeynep Oral, M. Tali Öngören, Timur Selçuk, Vedat Türkali.
ÖDÜL MÜ, ÖDÜN MÜ ? (Tartışma)

5 Şubat Çarşamba: 17.00 Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu
Yöneten: Onat Kutlar
Katılanlar: Mehmet Akan, Oktay Akbal, Demirtaş Ceyhun, Balkan Naci İslimiyeli, Vecdi Sayar.

EMEK SÜRECİNDE SORUNLAR (Tartışma)

6 Şubat Perşembe: 17.00 Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu
Yöneten: Demirtaş Ceyhun
Katılanlar: Prof. Sadun Aren, Özcan Kesgeç, Şükran Kettenci, Oktay Kurtbölük, Cevdet Selvi, Bülent Tanık.
ÖLÜM CEZASI VE TIP (Tartışma)

10 Şubat Pazartesi: 17.00 Şan Tiyatrosu
Yöneten: Gülçin Çaygil
Katılanlar: Prof. Hüsnü Göksel, Prof. Gencay Gürsoy, Turgut Kazan, Ahmet Tahtaklıç, Dr. Turhan Temuçin, Dr. Nejat Yazıcıoğlu
Karikatüristler Derneği dia gösterisi, Taner Barlas Mim.

RUHİ SU TÜRKÜLERİ (Anma Gecesi)

10 Şubat Pazartesi: 20.00 Şan Tiyatrosu
Açılış Konuşması: Bilgesu Erenus
Katılan Sanatçılar: Esin Afşar, Dostlar Korosu, Genco Erkal, Sadık Gürbüz, Hasad Dans Grubu, Aziz Nesin, Rahmi Saltuk, Timur Selçuk.
İsa Çelik Dia Gösterisi, Taner Barlas Mim.

EKONOMİDE SEÇENEK (Tartışma)

11 Şubat Salı: 17.00 Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu
Yöneten: Doç. Burhan Şenatalalar
Katılanlar: Prof. Sadun Aren, Arslan Başer Kafaoğlu, Prof. Nuri Karacan, Doç. Yalçın Küçük, Dr. Nail Satlıgan.
Konuk Sanatçılar: Esin Afşar, Timur Selçuk.

ŞİİR – MÜZİK

12 Şubat Çarşamba: 17.00 Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu
Katılanlar: Selda Bağcan, Fazıl Hüsnü Dağlarca.
Şiirler: Cüneyt Türel, Aliye Uzunatağan

BASIN VE TOPLUM (Tartışma)

13 Şubat Perşembe: 17.00 Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu
Yöneten: Dr. Haluk Şahin
Katılanlar: Ahmet Abakay, M. Ali Aybar, Recep Bilginer, Yaşar Kemal, Oktay Kurtbölük, Uğur Mumcu, Aziz Nesin,

EĞİTİM VE YÖK (Tartışma)

14 Şubat Cuma: 17.00 Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu
Yöneten: Prof. Toktamış Ateş
Katılanlar: Haluk Gerger, Prof. Cevat Geray, Prof. Gencay Gürsoy, Uğur Mumcu, Dr. Haldun Özen, Doç. Bülent Tanör.

İNSAN HAKLARI (Tartışma)

17 Şubat Pazartesi: 16.30 Şan Tiyatrosu
Yöneten: Gülçin Çaygil
Katılanlar: Ahmet İsvan, Doç. Yalçın Küçük, Aziz Nesin, Erbil Tuşalp.
Karikatüristler Derneği dia gösterisi, Taner Barlas Mim.

BARIŞ TÜRKÜLERİ (Müzikli Gece)

17 Şubat Pazartesi: 20.00 Şan Tiyatrosu
Açılış Konuşması: Haluk Gerger
Konuk Konuşmacı: Tony Benn (İngiltere Enerji eski Başkanı, İşçi Partisi Milletvekili)
Sunucusu: Jülide Gülliz
Katılan Sanatçılar: Esin Afşar, Selda Bağcan, Zeliha Bergsoy, Ayşegül Ergün, Yekta Kara, Taner Barlak, Sadık Gürbüz, Deniz Türkali, Rahmi Saltuk, Timur Selçuk.

ŞİİR – MÜZİK

18 Şubat Salı: 17.00 Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu
Katılanlar: Müştak Erenus, Alev Erkılıç.

TÜRK ROMANIN 1970 SONRASI (Tartışma)

19 Şubat Çarşamba: 17.00 Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu
Yöneten: Prof. Gencay Gürsoy
Katılanlar: Ahmet Altan, Doç. Murat Belge, Ayşe Demiröz, Mehmet Eroğlu, Fıruzan, Onat Kutlar.

ŞİİR – MÜZİK

21 Şubat Cuma: 17.00 Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu
Katılanlar: Esin Afşar, Melih Cevdet Anday.
Şiirler: Meral Çetinkaya, Yavuz Çetinkaya.

FİLM GÖSTERİSİ

24 Şubat Pazartesi: 17.00 – 19.00 Konak Sineması
Ölmez Ağacı (Yusuf Kurçenli)
Kırlangıç Fırtınası (Atilla Candemir)

SİNEMAMIZDA GENÇLER (Tartışma)

25 Şubat Salı: 17.00 Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu
Yöneten: M. Tali Öngören
Katılanlar: İbrahim Altınsay, Atilla Candemir, Sungu Çapan, Nesli Cölgeçen, Umut Elçi, Yusuf Kurçenli, Yavuz Turgut, Fehmi Yaşar.

ŞİİR – MÜZİK

26 Şubat Çarşamba: 17.00 Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu
Katılanlar: Tahsin Sarac, Deniz Türkali

NASIL YAZIYORUM (Söyleşi)

27 Şubat Perşembe: 17.00 Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu
Katılan: Aziz Nesin

NASIL YAZIYORUM (Söyleşi)

28 Şubat Cuma: 17.00 Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu
Katılan: Adalet Ağaoğlu

Cezayir Savaşı'nda Direnme Üzerine

Çeviren: Kerem Kurtgözü

1960, Fransa'nın Cezayir halkına karşı yürüttüğü haksız savaşın altıncı yılı. Bu altı yıl, özgürlük aşığı: Fransızlar için, 1940-44 gibi sıkıntılı yıllar olmasına karşın, hemen hemen hiç bir direniş görülmüyor. Silahlı şiddet eylemi çevresinde utanç verici bir uzlaşma hüküm sürüyor. Kimileri, Fransa'da, başkaldırınlara yardım ediyor, ama hemen yalnız bırakılıyorlar. Kimi gençler savaşa karşı çıkmıyor, askere gitmeyen ya da askerden kaçıyorlar.

Yıl sonuna doğru "121'ler Bildirgesi" adı verilen olay patlak veriyor. Maurice Blanchot ile Dionys Mascolo'nun önyak olmasıyla hazırlanan bu bildirge, onur kurtaran bir belge olarak, Fransa'da ve dış ülkelerde ün kazanıyor.

L'AUTRE JOURNAL dergisinin Kasım 1985 sayısında, 25. yıldönümü nedeniyle, bu bildirgenin bir tıpkıbasımı yayımlandı. Bu önemli belgenin çevirisini aşağıda sunuyoruz.

Fransa'da çok önemli bir hareket gelişiyor. Cezayir savaşının yeni dönemecinin, bize, altı yıl önce başlamış olan bunalının derinliğini göstermesi, unutturmaması gerektiği bir sırada, Fransız ve uluslararası kamuoyunun bu konuda daha iyi bilgilendirilmesi zorunlu bulunmaktadır.

Sayıları giderek artan Fransız yurttaşları, bu savaşa katılmayı reddettiği için kovulmuş, tutuklanmış, mahkum edilmişlerdir. İnsanların bu tavırlarının nedenleri genellikle anlaşılmamaktadır. Hasımlan, bu nedenlerinden özünden sapıldığı gibi, onları savunmakla görevli olanlar da bunları mazeret gibi göstermektedirler. Devlet makamlarına karşı bu direnişin saygıdeğer olduğunu söylemek de yeterli değildir. Bu protesto, onurlarından ve gerçeklik hakkındaki benimsedikleri haklı düşüncelerden yaralanmış insanların protestosudur, ortaya çıkış koşullarını aşan bir anlamı vardır ve olayların çıkışına ne olursa olsun, bunu kavramak önemlidir.

Gerek askeri, gerekse diplomatik yollarla sürdürülün bu mücadelenin anlamı, Cezayirliler için, hiç bulanık değil. Bu, bir ulusal bağımsızlık savasıdır. Ama Fransızlar için bu savaşın niteliği nedir? Bu, bir dış savaş değildir. Fransa'nın toprakları hiçbir zaman tehdit edilmemiştir. Dahası var: Bu savaş, Devletin Fransız saymağa çalıştığı, ama kendileri açıkça Fransız olmak istemeyen ve bunun için

Fransız militarizminin, böyle bir savaşın gerekleri yüzünden, işkenceyi canlandırmağa ve onu Avrupa'da bir kurum olarak yeniden yaratmağa varlığına hatırlatmak gereklidir mi?

Bu koşullar içinde, birçok Fransız yurttaşı sonunda, geleneksel değer yargıları ve yükümlülüklerin anlamını tartışmaya başlamıştır. Kimi durumlarda utanç verici bir boyun eğme haline gelince, yurtseverlik nedir? Askerlik görevini reddetmenin kutsal bir ödev olduğu, 'ihant'ın yürekli bir gerçek saygısı anlamına geldiği durumlar yok mudur? Ve ordu, onu ırkçı ya da ideolojik egenlik aracı olarak kullananların istemile, demokratik özgürlüklerle karşı açık ya da gizli başkaldırı halinde olduğunu, orduya karşı başkaldırı yeni bir anlam kazanmaz mı?

Bilinçlenme, savaş başlar başlamaz ortaya çıkmıştır. Savaş uzayıp giderken, bu bilinçlenmenin, somut olarak, hep artan sayıda bakalyalı, asker kaçaklıği ve Cezayirli savaşçılara yardım, onları koruma eylemleriyle sonuçlanması olağandır. Özgür hareketler, tüm resmi partilerin dışında, onların yardımı olmaksızın, hatta onların yadsımalarına karşın, gelişmiştir. Politik gruplarla fikir gazetelerinin, gerek gevşeklik ya da doktrin sikilgılılığı, gerekse milliyetçi ya da manevi önyargılar nedeniyle, anlamını ve gerçek gereklilerini kabul etmemekte anlaştıkları yeni bir duruma ilişkin olarak, eylem biçimleri ve mücadele araçları arayan ve bulan kendiliğinden bir bilinçlenmeye, bir kez daha, kadroların ve önceden hazırlanmış sloganların dışında 'bir direniş' doğmuştur.

Artık, çeşitli bireysel macera olayları olarak gösterilmesi olanağsız olan, bu eylemler konusunda herkesin bir karara varması gerektiğini dikkate alan, bu kadar ciddi sorunlar karşısında kişisel olarak karar vermek zorunda kalan insanlara öğüt vermek yerine, onları yargılayanlardan, sözçüklerin ve değer yargilarının anlam bulanıklığına kendilerini kaptırmamalarını istemeden görevleri olduğunu düşünen aşağıda imzaları bulunanlar şunları belirtirler:

— Cezayir halkına karşı silaha sarılmayı reddedenleri saygıyla karşıyor ve haklı buluyoruz.

— Fransız halkı adına ezilen Cezayirlilere yardım etmenin ve onları korumanın görevleri olduğunu düşünen Fransızların davranışını saygıyla karşıyor ve haklı buluyoruz.

— Sömürge sistemini yıkmaya azimle katkıda bulunan Cezayir halkın davası, tüm özgür insanların davasıdır.

TE-PAR

Avrupa Standartlarında

PİKAJ MUMU

İsteme Adresi:

- Anadolu Cad. 677/1 Şemikler/İZMİR Tel : 11 82 71
- Sivritas Sok. 12/7 Mecidiyeköy/İSTANBUL Tel : 166 55 06
- Ş.Adem Yavuz Sok. 16/14 Kızılay/ANKARA Tel : 25 79 65

Kalem 063

türkiye ekonomisinde
iki bunalım dönemi

DEVLETÇİLİK'TEN
24 OCAK
KARARLARINA
FIKRET BAŞKAYA

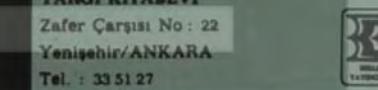
Genel Dağıtım ve İsteme Adresi :

YARGI KİTABI

Zafer Çarşısı No : 22

Yenişehir/ANKARA

Tel : 33 51 27

Kalem 067

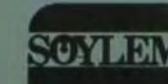

DÜNYA ŞİİR ANTOLOJİSİ-I

Hazırlayanlar:

**ATAOL BEHRAMOĞLU
ÖZDEMİR İNCE**

SÖYLEM YAYINLARI

Konur Sk. 13/7, Kızılay - ANKARA

Genel Dağıtım: YADA

UNİVERSİTEYE HAZIRLIKTA
UYARI

DENEME SORU KİTAPÇIĞI
HER SAYIDA 160 SORU ÇÖZÜM

ABONE OSS 7. sayı için 2500 TL

OSS + OYS 9. sayı için 3200 TL

Abdi Adıgüzel Posta Çeki No: 189596
Ulus-ANKARA adresine yatırınız.

Cekin fırkatosunu:

Bilimsel Uyari Yayınları-Inkışaf sok. 26/1/A
Kızılay-ANKARA adresine posta lataınız.

**BİLİMSEL
UYARI YAYINLARI**

Kalem
basın yayın dağıtım tanıtım
ticaret ve sanayi limited sti.

Merkez: Anadolu Cad. 677/1, Şemikler-İzmir, Tel: 11 82 71

Şube: Şehit Adem Yavuz Sok. 16/14, Kızılay-Ankara, Tel: 25 79 65

AMSTRAD ve ATARI

BİLGİSAYAR ve YAN ÜNİTELƏRİNİ

EN UYGUN FİAT ve KOŞULLARLA
BULABİLECEĞİNİZ

DENEYİMLİ ve UZMAN BİR KADRO'nun
HAZIRLADIGI İŞ PROGRAMLARI ARASINDA
İHTİYAC DUYDUGUNUZ PROGRAMLARI
TEMİN EDEBİLECEĞİNİZ

HER ZAMAN YANINIZDA GÜVENİLİR DOST

ERBAY Bilgisayar Paz. ve Tic.Ltd.Şti.

SÜMER SOKAK 12/6 YENİŞEHİR-ANKARA

Tlf: 300337 Kalem 064

KALEM
YAYINLARINDAN
ÇIKTI

CAZ
Hüznün Nüştü

Derleyip Çeviren:

Feride ÇİÇEKÖĞLU

Önsöz:

Ahmet TELLİ

Tek Dağıtım: YA-DA

Cumhuriyet Kitap Kulübü

Yarın Kitap Kulübü

Kalem

BİLİM VE SANAT

KITAPLARI

1986 ULUSLARARASI BARIŞ YILINDA
TÜRKİYE AYDINLARINDAN
DÜNYA BARIŞ GÜÇLERİNE ARMAĞAN
BARIŞ İÇİN YAZDILAR, ÇİZDİLER

Sadun Aren, Aziz Çalışlar, Demirtaş Ceyhun, Bilgesu Erenus, Hüsnü Göksel, Gencay Gürsoy, Haluk Gerger, Hasan Esat Işık, Alpaslan Işıklı, Yalçın Küçük, Aziz Nesin, Yılmaz Onay, M. Tali Öngören, Tahsin Sarac, Bahri Savci, Kemal Sülker, Cahit Talas, İlhan Tekeli, Taner Timur, Vedat Türkali, Gündüz Vassaf, Fehmi Yavuz, Oğuz Aral, Nezih Danyal, Ferruh Doğan, Hatay Dumluşpınar, Kamil Masaracı, Tan Oral, Behiç Pek, Gırgrı Çizerleri

24 OCAK'IN 6. YILINDA
“İŞBİTİREN EKONOMİ”

İlhan Selçuk, Sadun Aren, Gürel Tüzün, Sinan Sönmez, Oğuz Oyan, Alpaslan Işıklı, Yakup Kepenek, Aziz Konukman, Namık Özcan

BİLİM VE SANAT KİTAPLARI
Bilsan A.Ş. Mollaşenari Sk. Nadir Han Kat: 5 Cağaloğlu, İstanbul

BARIŞ

Sadun Aren, Aziz Çalışlar, Demirtaş Ceyhun, Bilgesu Erenus, Hüsnü Göksel, Gencay Gürsoy, Hasan Esat Işık, Alpaslan Işıklı, Yalçın Küçük, Aziz Nesin, Yılmaz Onay, M. Tali Öngören, Tahsin Sarac, Bahri Savci, Kemal Sülker, Cahit Talas, İlhan Tekeli, Taner Timur, Vedat Türkali, Gündüz Vassaf, Fehmi Yavuz, Oğuz Aral, Nezih Danyal, Ferruh Doğan, Hatay Dumluşpınar, Kamil Masaracı, Tan Oral, Behiç Pek, Gırgrı Çizerleri

Uluslararası Barış Yılı 1986

İçin yazdilar çizdiler

Barış Seçkisi
Derleyen: Haluk Gerger

BİLİM VE SANAT
900 lira

BİLİM VE SANAT
1250 lira

İlhan Selçuk'un önbütüyle,
Sadun Aren, Gürel Tüzün, Sinan Sönmez,
Oğuz Oyan, Alpaslan Işıklı, Yakup Kepenek,
Aziz Konukman, Namık Özcan

**İŞBİTİREN
EKONOMİ**
liberalizm,
devlet
müdahalesi
ve
24 Ocak

YARIN YAYINLARI

YENİ ÇIKTI

**YAYINCILIGIN
GENÇ ADI**

YÖK üniversite öğrencileri üzerinde acımasız bir hizar gibi çalışıyor. Üniversite gençliği, sudan gerekçelerle öğrenim hakkının yok edilmesi karşısında susmadı. Okullarıyla ilişişkilenlerin bir bölümünü afdan yararlıyor. Ama ya geri kalan? Bu kitapta, “atılmalar”的 nedenleri, yasadışılığı, sonuçları, karşı çıkalması için neler yapılabileceği ve af süreci tartışıiyor. “Öğrenci Kyimi”, akademik bir sorunun siyasal bir soruna dönüşmesinin öyküsü içinde, üniversite öğrencileri, aileleri ve araştırmacılar için kaynak bir kitap olarak hazırlandı.
BU KİTAPÇIĞI OKUYUN.

Fiyatı: 250 lira.

Posta pulu karşılığı edinebilirsiniz. 3000 lirayı aşan istekler yüzde 20 indirimli ve ödemeli olarak karşılanır. Cumhuriyet Kitap Kulübü ve Yarın Abone Kulübü üyeleri kulüplerden isteyebilirler. Genel dağıtım: Etkin. Mollaşenari Sokak, Nadir Han, Kat: 5, Cağaloğlu-İstanbul.